

ERDEI
ÉS
VADASZATI
KALENDAR-
RIOM

KASSA
1835.

DK

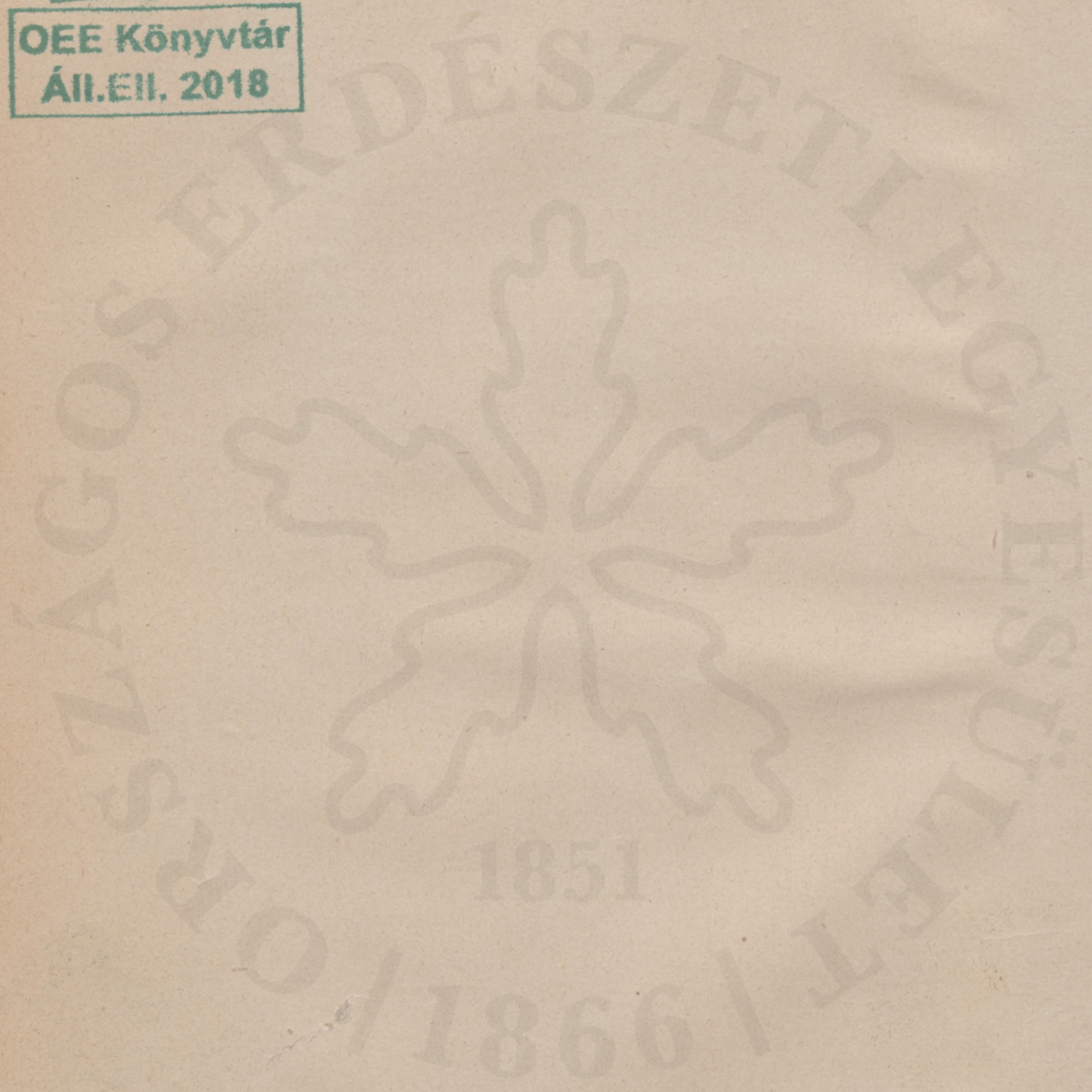
39

OEE
Áll. EII. 2018

OEE Könyvtár
Áll. EII. 2018

MINDENKORI TÖKÉLYES

ERDEI- ÉS VADÁSZATI- KALENDÁRIOM,

MELY AZ

ERDŐSZET ÉS VADÁSZAT KÖRÜL

minden hónapban előforduló foglalatosságokat
magában foglalja.

A

VADFÁK TERMESZTÉSÉNEK OKTATÁSAVAL EGYÜTT,

azoknak különféle tulajdonságaikról, műlegi- gazdasági és orvosi hasznaikról,
's a' legjelesebb vadakról;

EGY

HALÁSZATI KALENDÁRIOMMAL

és sok más az Erdőszőknek és Vadászoknak, erdőt és vadászatot kedvellőknek való
hasznos tárgyakkal együtt.

Egy vadászatot képező kőre metszett táblával.

D. k. 123.

XVII.

KASSÁN,

NYOMTATTA 'S KIADTA WERFER KÁROLY, CS. KIR. PRIV. AKADEM. KÖNYVNYOMTATÓ

1835.

BOGARAK' KALENDÁRIOMA,

vagy

az ártalmas erdei bogarak tartózkodó helyök, megjelenésük és kiirtásuk módjának előadása.

Januárius és Februárius.

1) A' Lúczfenyőt duló, Fichtenfresser, Phalena bombix pini, mohában összekunyorodva fekszik a' fák alatt, jó időben sertéseket kell az erdőre hajtani és mohát gerebelni. — 2) Az éjeli Fenyőduló, Fichtphalene, Föhreneule, Phalena noctua piniperda, fak alatt mint hernyóbáb mohában fekszik, ezt is lehet jó időben sertések behajtásával és moha gerebelésével pusztítani. — 3) Az Apácza, die Nonne, Phalena bombix monacha, picziny, fahasadékokban, mohában is tartózkodik, néha csak tojás még. Első esetben a' feljebbi mód szerint lehet kevesíteni számát. — 4) A' Négy-pontos duló, Vierpunkt, Phalena noctua quadra, fahasadékokban, moha alatt van. Pusztítására ugyan azon rendszabatok használtassanak. — 5) A' kis Fenyőreszövő, der kleine Fichtenspinner, Phalena bombix pitiscampa, fenyőfák csúcsein fészkekben tanyázik; az igen befekt fákot ki kell vágni 's a' fészkeket elrontani. — 6) A' Fenyősfhynx, Fichtenschwärmer, Sphynx pinastri, földben mint hernyóbáb fekszik; tehát a' feljebb mondott pusztító mód alkalmaztassék. — 7) Az Inzellér-furdancs, Föhrenspanner, Phalena geometra pinaria, földben van mint hernyóbáb; 's így sertések által kell pusztítani. — 8) A' Lúczinzsellér, Fichtenmesser, Phalena geometra fasciaria, télben picziny, fahasadékokban és mohában. Pusztítómódja mint feljebb. — 9) A' Feszülőhernyó, Spannraupe, a' tojóhernyó bábuvá válva mohában fekszik. — 10) A' Fenyőleveldarázs, Fichtenblattwespe, Tendre, pini, télen át kemény fonatékban vagy isgubóban földben fekszik. — 11) A' Fenyőleveldarázs sötétzöld lárvája mint tojás a' fákban fekszik. — 12) A' Fenyősarjadékdulója, Kienproßwiesler, Phalena tinia resinella, most a' fenyők gyántagümöikben tartózkodik; pusztítására módot nem tudunk. — 13) A' tizenhatlábu barna Hernyó, Sechsenfüßige braune Raupe, Phalena tinia

dodecella, tobozokban lakik. — 14) Fenyőtoboz szurdancs, Tannenzapfenspanner, fenyőtobozokban tartózkodik; a' tobozok tördelésekor meg kell tekinteni, nincsenek e gyántacsipával előltre vagy nem lyukacsosok e.

Mártius.

1) A' Lúczfenyőt duló meleg napokban mozogni kezd 's a' fákra mász, annakokéért a' hónap elején, midőn már a' fagy elmúlt, sertések behajtását és moha gerebelést folytatni kell. — 2) Az éjeli Fenyőduló mint más hónapban. — 3) Az Apácza. Ha még őszel kikelt, tehát most már meleg időben mászni kezd. — 4) A' Négy-pontos, Meleg időben télitanyájából a' fákra mász. — 5) A' kis Fenyőreszövő már eledel után jár, de ismét visszatér fészkebe. Pusztítása módjai mint az előtt. — 6) A' Fenyősfhynx. A' bábú még földben van, tehát sertés behajtás által kevesíteni lehet. — 7) Az Inzellérfurdancs szintúgy. — 8) A' Lúczinzsellér, meleg napokon fákra másznak a' hernyók. — 9) A' Feszülőhernyó, lárvája mohában fekszik. — 10) A' Fenyőleveldarázs szokott állapotjában van. — 11) A' Fenyőleveldarázs sötétzöld lárvája mint más hónapban. — 12) Fenyősarjadékdulója most már bábbá lesz. — 13) A' 16 lábu fenyőtobozi barna hernyó és 14) A' Fenyőtoboz szurdancsok, ezek úgy mint a' más hónapban.

Április.

1) A' Lúczfenyőt duló fákban van 's a' fiatal hajtásokat eszi; le kell őt rázni, 's ha szél és eső miatt a' földre hullanak, megölni. — 2) Az éjeli Fenyőduló, most már sok hernyó búvik ki, de mellyekhez nehéz férni. — 3) Az Apácza, az erdőszeti hivatalnok azona kerületeket szemmel tartsa, a' hol repdesnek. — 4) A' Négy-pont, a' pille most búvik ki, ha ősszel nem jött ki. — 5) A' Fenyősfhynx, még mint báb most is a' földben van. — 6) A' kis Fenyőreszövő, a' hónap végével földbe búvik a' hernyó, hogy ott bábbá váljék; de közönségesen mélyen, úgy hogy

a' sertések ritkán túrhatják ki. — 7) Inzellérfurdancs, hónap vége felé előjön a' pille. — 8) A' Lúczinzsellér, hernyója ebben a' hónapban fákra húzódik a' mohából. — 9) A' Feszülőhernyó, mint lepke úgy búvik ki. — 10) A' Fenyőleveldarázs közönségesen most is báb. — 11) A' Fenyőlevel daráznak hernyója komor őszi napok miatt most kél ki a' tojásból. — 12) A' Fenyősarjadékdulója még báb. — 13) A' 16 lábu barna hernyó még a' gyánta gümökben báb. — 14) A' Fenyőtobozszurdancs még báb a' fenyőtobozokban.

Május.

1) A' Lúczfenyőt duló, úgy mint más hónapban, ezen hónap végével tökélyesen kinőttek, annakokéért vigyázni kell, midőn az egyik kerületet felették 's másba vándorolni akarnak, 's azonnal árkokat kell elibök húzni. — 2) Az éjeli Fenyőduló, ezen hónapban végképen kibúvnak 's tojásaikat többnyire fenyőlevelekre ragasztották, mi mellett semmi pusztítómód sem használ. — 3) Az Apáczákat nagyobbak lesznek 's csak úgy lehet számukat kevesíteni, ha eső, zivatar és farázs által földre hullasztatnak. — 4) A' Négy-pont egyre eszik és bőrért veti el. — 5) A' Fenyőreszövő bábbá változását folytatja. — 6) A' Fenyősfhynx, e' hónap végével előző a' lepke. — 7) Inzellérfurdancs, ezen hónap végén már hernyók találatnak belőle, lepkéi pedig még mindegyre repdesnek. — 8) Lúczinzsellér, a' hernyók esznek és növekednek. — 9) Feszülőhernyó; fiatal hernyók. — 10) Fenyőlevel darázs elő kezd jöni. — 11) A' sötétzöld fekete fejű leveldarázs fákban van. — 12) A' Fenyősarjadékdulója e' hónap végével pondróvá változtatja magát. — 13) A' fenyőtobozi hernyó szinte mollyá változik. — 14) A' Fenyőtoboz szurdancs kibúvik a' bábuból.

Június és Július.

1) A' Lúczfenyőt duló még erősen eszik a' fákban, e' hónap végén befonni kezdi magát; azért az elárkoláshoz, midőn a'

fákról lejö, bokrok húzogatásához, 's ha a' hernyó befonta magát már, gubóinak pusztításához kell fogni. — 2) A' fiatal éjjeli Fenyődulók enni kezdenek, 's pusztításuk nagyon szembetűnő. — 3) Az Apácza még sok hernyói esznek, egy része beszöni kezdi magát; e' hónap végén gubóit a' gallyakon függve láthatni, 's azért azokat megtrontani kell. — 4) A' Négypont úgy mint mult hónapban; sebes esső földre szórja őket. — 5) A' Kisfenyőreszövő; e' hónap végeig földben fekszik mint báb, de abból Júliusban már kibúvik. — 6) Fenyősfhynx még e' hónapban sokan kibúvnak lárváikból. — 7) Az Inzellérfurdancs hernyója folyvást növekedik és eszik. — 8) A' Lúczzinszellér hernyói fákon esznek és Július hónapban földszinén mohába és levelekbe fonják be magokat. — 9) A' Feszülőhernyőé hasonnan. — 10) A' Fenyőlevéldarászok hernyói még kicsinyek és még mindig bálnak ki apró darászok. — 11) Sötétzöld színű fekete fejű Levéldarász; ezeknek hernyói a' fákön vannak és Júliusban bábukká változnak a' földszinén. — 12) A' Fenyősarjadékduló molyférgei a' májusi gyöngyhajtásokra tojnak és Júliusban a' Sarjadékduló gyantagümőkben tartózkodik. — 13) A' 16 lábú barna hernyó bogarai most bálnak ki lárváikból. — 14) A' Fenyőtobozszurdancs mint hernyó fenyőmagvakban és tobozokban tartózkodik.

Augustus.

1) A' Lúczfenyődulónak sok lepkei repdesnek este felé egész a' hónap közepeig, nappal pedig csöndesen ülnek; e' hónap végén már sok hernyó találtatik, de mel-

lyeket észrevenni igen nehéz. — 2) Az éjjeli Fenyőduló tökélyes nagyságát éri el, hónap végével a' föld alatt bábbá változik, annakokaért sertések' behajtását az erdőkre kezdeni lehet. — Az Apácza bábbá változva fákön van. — 4) A' Négypont fára gubóba köti be magát. — 5) A' kis Fenyőreszövő fiatal hernyói előjönnek. — 6) A' Fenyősfhynx egészen kinőtt. — 7) Az Inzellérfurdancs hasonnan. — 8) A' Lúczzinszellér bájából mint lepke búvik ki. — 10) A' Fenyőlevéldarász; ezen hónap végén földbe búvik a' hernyó 's ott gubóba köti magát, melyben a' telet tölti. —

September.

1) Az ifjú Lúczfenyődulóknak pusztítását még látni lehet. — 2) Az éjjeli Fenyődulók a' földben bábbá változtak el. — 3) Jó őszi napokon tojásból kibúvik az Apácza. — 4) Az éjjeli Fenyőduló hasonnan kikél, ha az ősz meleg. — 5) A' kis Fenyőreszövő fészket kezd szőni a' fákön. — 6) Az Inzellérfurdancs földbe lárvává változik. — 7) A' Fenyősfhynx hasonnan földbe búj 's ott bábbá változik e' hónap végével. — 8) A' tojásból most kikelt hernyócskái a' Lúczzinszellérnek még igen kicsinyek. — 9) A' Feszülőhernyő e' hónap végével bábbá változik. — 10) A' Fenyőlevéldarász gubóba a' föld alatt még hernyó. — 11) A' Levéldarász kibúvik.

October.

1) A' Lúczfenyőduló fiatal hernyóinak pusztítása még egyre látható; a' hónap vége felé mohába mászik a' hernyó mint téli tanyájába; pusztítása módja mint Ja-

nuáriusban. — 2) Az éjjeli Fenyőduló-báb földben van. — 3) Az Apácza; meleg őszön kikelnek a' piczi hernyók mohában és fahasitékokban, különben még tojások a' fenyőleveleken. — 4) A' Négypont, mohában, téli tanyájokban. — 5) A' kis Fenyőreszövő fákön fonatékjában van. — 6) A' Fenyősfhynx, báb, a' földben. — 7) Az Inzellérfurdancs mint báb mohában fekszik. — 8) A' Lúczzinszellér fiatal hernyói mohába és fába búvik el. — 9) Feszülőhernyő, lárvá a' mohában. — 10) A' Fenyőlevéldarászok, mint lárvák gubókba szöve föld alatt fekszenek. — 11) A' sötétzöld színű barna fejű Levéldarász hernyó, rossz időben tojásban. — 12) A' Fenyősarjadékdulója fenyőfa gyánta gümőkben tartózkodik. — 13) A' 16 lábú barna hernyó fenyőfa magvakban, és — 14) A' Fenyőtobozszurdancs fenyőtobozokban találtatik.

November és December.

1) A' Lúczfenyőduló mohában téli tanyájában van; jó időben sertések hajtásának az erdőre és a' moha gerebeltessék fel. — 2) Az éjjeli Fenyőduló mint lárvá földben van. — 3) Az Apácza mint más hónapban. — 4) A' Négypont mohában. — 5) A' kis Fenyőreszövő befónódva fákön van. — 6) A' Fenyősfhynx bábja mohában van. — 7) Az Inzellérfurdancs hasonnan. — 8) A' Fenyőlevéldarász gubó a' földben. — 9) A' fekete fejű Levéldarász mint mult hónapban. — 10) A' Fenyősarjadékdulója gyantagümőkben. — 11) A' 16 lábú barna Tobozhernyó fenyőmagvakban. — 12) A' Fenyőtobozszurdancs fenyőtobozokban.

Áprilistől fogva hideg őszig mutatkoznak: a' közönséges Kéregbogár, gemeine Borfenkäfer, (Dermestes typographus; Féjérfenyő kéregbogár, Kiefferborfenkäfer, (Bostrichus pinastri); Lúczkéregbogár, Fichtenborfenkäfer, (Dermestes piniperda); Vörösfenyő kéregbogár, Lerchenborfenkäfer, (Bostrichus laricus); Rézmetsző-kéregbogár, Kupferstecherborfenkäfer, (Dermestes calceographus); Jegenyefenyőkéregbogár, Tannenborfenkäfer, (Dermestes micrographus); Rajzoló kéregbogár, Zeichnerborfenkäfer, (Dermestes polygraphus); mind a' fenyvesekben; hasonnan a' meghosszult Drótbogár, der verlangete Drathkäfer, (Colydium elongatum) Tölgyfákön; a' Nyárfalevelbogár, Pappelblattkäfer, (Chrysomela Populi) Fűzfákön, Nyárfán és Rezgönyárfán; az Almalevelbogár, Apfelblattkäfer, (Chrysomela nitidula) Fűz- és Vadalmafákön és bokrokon; a' Lúczsziszik, Fichtenrüßkäfer, (Curculio Pini) Lúcz- és féjérfenyőkön; az Aurórasziszik, Aurorarüßkäfer, (Curculio aurora) közönséges fenyőkön; a' visgálódó Kéregbogár, außspähende Borfenkäfer, (Cerambyx inquisitor) fenyvesekben; a' Tölgyhajóbogár, Eichenwerstkäfer, (Cantharis navalis) Tölgyfákön; a' Törpesszarvasbogár, Zwergschrüter, (Tenebrio caraboides) Lúcz- és közönséges fenyőkön; a' Lúczlerészívő, Fichtenblattsäuger, (Chermes abietis) fenyvesekben 's a' Kőrösbogár Kőrösfákön. Mihelyt ezeket az erdősz valahol észreveszi, azonnal kipusztításukra vagy legalább megkevesítésükre rendelést tegyen.

Magkicsirázásának Kalendárioma.

Következő fanemek' magvai kelnek ki:

Januárius, Februárius, Mártiusban: Egy sem. — Áprilisben: kocsányos tölgyfáé, bikkfaé, juharfaé. — Májusban: kocsánytalan tölgyfáé, kőrös-éger- fejer gyertyán- nyír- vad cseresnye- nagylevelű hárs- kislevelű hárs vad körtvélyfáé, lisztes galagonyáé, juharfaé, zelniceé, nászpolyaé, habirfűzé, mogyoróé, czirbolyafenyő, kökényé, fejerveniczé, törpe viaszburáé, számarrekettyéé, tiszafaé, téli magyalfáé, vörösfenyőé, jegenyefenyőé. — Júniusban: simaszillfaé, barkócaé, vad almáé, piros kutyacseresnyéé, bodzafaé, varjutóvisé, galagonyáé, ostorménfaé, fagyalkaé, kecskeragói; vörösgyűrűé, birsalmáé, nászpolyaé, kutyafaé, szárnyasbengeé, közöns. fenyő- és lúczfenyőfáé, borókáé. — Júliusban: kérges-szillfaé, fejer nyárfáé, rezgő nyárfáé, közöns. nyárfáé, fejer csőrege és egyéb fűzeké, borbojáé, farkashársé. — Augustustól Decemberig: Egy sem.

Virítanak

Megernek

Ezen hónap végével a' Fagyöngy (*Viscum album*, Mistel) virítani kezd.

Ezen hónapban nem történik.

Hónapos foglalatosságok.

Erdőtenyésztés.	Erdővédelem.	Erdőhasználás.
<p>Ezen hónap első felében a' közönséges-fejér- és vörösfenyők 's a' lúczyfenyő toboroknak (<i>Tannen</i>) tördelése 's a' meleg szobában való kirázogatásuk folytatottatik. Ha e' magból nagy mennyiségre van szükség, tehát már November és Decemberben lehet összeszedéséhez fogni; de mivel a' hideg, toborokban lévő magnak nem árt, tehát biztosabb, különösen pedig a' vörös fenyőmagnak kirázogatása végett kényelmesebb, a' toborokat tovább hagyni a' fán, mintsem igen korán leszedni. — Enyhe, nem hegyes vidékeken, hol tavaszal késő derektól nincs mit tartani, ezen hónapban fejér-fenyő- és nyírfa magot a' hó fölibe lehet vetni, mihez azonban a' földnek még mult nyáron vagy őszön kellett elve elkészülve, az az felkorszolva, de nem porhanyitva lenni. — Ha nagy és vastag fákat akarnak átültetni, tehát azokat legnagyobb hidegben a' gyökereikre ragadott földgöngyvel együtt kell kiásni 's új helyökre átültetni. A' göröngynek fának külhájától számolva legalább 2 lábnyi földet, egész átmérőjében pedig 4 lábnyit kell magában foglalni és 2 láb vastagnak lenni. Az ily nagy fának lyukából való kiemelésénél egy 4 oszlopu állványt (<i>Stiftel</i>) szokás használni, melynek felső foglalóihoz két esiga van csinálva, ezekre pedig kötelek, melyek aztán az apró deszkákkal körülrakott göröngyre 's a' faderekára vannak tekergetve. Midőn végre a' fa kiemeltetett, tehát apró kerekű szekeret tolnak alája, 's úgy viszik el jövőendő állása helyére. Azonban az ily fának ne legyenek szív- vagy karógyökereik, mert különben ritkán foganszanak meg. *)</p>	<p>Ha a' tavaszi ültetéshez megkívántató ültetőlyukakkal őszel készen nem lehetnek, azonban az idő most e' munka folytatásához kedvező, tehát azt most végezni szeretik, mivel a' fagy a' lyukakból kihányt földet megporhanyítja. — Falopókra folyvást szoros vigyázattal kell lenni, a' magvas- és faoskolákat is nyúlak és őzek' pusztításától oltalmazni kell. — A' fákat kifuvározó szekeresekre vigyázni kell, hogy új utakat ne csináljanak, se a' már beültetett és betemetényezett helyeken végig ne járjanak, se fát semmi ürügy alatt ellopni ne merészeljenek, sem azon ölesfából, melynek kihordása rájuk bízott, darabokat szét ne hagyogassanak. — Azon erdőségbe, hol a' hernyó pusztitástól tartani lehet, a' sertéseket, mihelyt a' föld olyan, hogy azt túrhatják, be kell eresztetni, mivel a' túrás által nemcsak a' földben lévő hernyóbábokat és lárvákat 's azoknak tanyáikat szétdőlják, hanem őket meg is emésztik. — Favágók után szorgalmasan kell nézni, hogy valamennyi magvagy védfákat, valamint az épületfának nevelendő 's kijegyezett egyéb szálatok megahagyják, szükségtelenül vagy veszes helyeken tüzet ne rakjanak, se pedig engedelem nélkül fát magokkal haza ne vigyennek.</p>	<p>Mocsárookban és erdei tavakban a' fedni való nád levágattatik.</p> <p>A' szálas erdőkben az utasítások, a' haszonra, építésre és tüzelésre való fának levágása, feldolgozása és feltisztítása folytatottatik.</p> <p>Különösen faritkításnál és a' rendes sectiók kivágásánál a' bika sarjadzások kiméllése miatt a' fának takarításáról gondoskodni kell.</p> <p>Egerfakarókat vágni; egyéb kivágni való fák is, melyek posványokban és mocsárookban állanak, most levágattatnak 's azonnal kifuvározatnak, mivel a' most kemény és fagyott föld a' szekerézést könnyíti 's akadályoztatja, nehogy az erdőkben igen mély kerekvágások történjenek, 's az által rontassanak.</p> <p>Minden a' téli hónapokban vágott fa a' más időben vágottat mind jóságra mind tartósságra nézve felülmulja; annakokaért most kell a' kerékgyártáshoz 's a' t. és egyéb gazdasági eszközökhöz szükséges fárról gondoskodni.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Nagy uradalmakban az erdőszeti-hivatalnokságok a' vadak takarmányozásáról és sónyalásról szóló jelentéseiket az erdőszeti-tanácsnak beküldik. Uradalmi-hivatalnokságok a' vadászattal és forspontal tartozó jobbágyok számát helységenként bejelentik az erdőszeti főhivatalnokságnak. Az erdei vadászok a' kárlajstromaik erdőkerülőiknek beadják. Azonban a' fontos és nagy erdei vétségeket azonnal bejelenteni tartoznak. — Az erdőkerülő minden erdei és vadászati excessusokat kárlajstromába feljegyzi 's felsőségének beküldi; valamint az alattvalóitól is hozzá küldött minden erdei illeto' jelentéseket is. A' fő erdőkerülő az egész erdőségnek mindennemű jövedelmezését a' fő erdőszeti kormányának benyújtja.

Az erdőszeti főügyelők valamennyi alattvalóiknak erkölcsajstromát az erdőszeti-kormányának beadja. Az erdőkerülő az erdeikből bejött haszonról számot adnak. Az építésre való fák' számát szinte bejelenteni tartoznak. Az erdőkerülő naplókönyveikből kivonatot küldnek be az erdőmesternek. Ha az erdőszeti hivatalnokok naturálékkal is manipulálnak, tehát az ebeli számadásukat beadják; valamint a' taxa és sportula jegyzékeket is.

*) Közönséges Fenyőfa, die gemeine Kiefer, *Pinus sylvestris*. — Vörösfenyő, Berchenbaum, *Pinus larix*. — Fejér vagy Jegenyefenyő, die weiße oder Silberanne, *Pinus abies*. — Lúczyfenyő, gemeine Fichte, *Pinus picea*.

Hónap

Vadászati dolgok

Januárus.

Üzekedés		Párosulás, fészkelés, költés	Párazás
A' vadkan felkeresi az emsüket (koczákat) üződés folytatása végett, melynek e' hónapban vége szakad.		Nincs még helye.	Nincs még helye
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Nyusztmenyét.	Enyhe vagy lagy időben most már a' nyúlak üződnek.	Nincs helye.	Nincs helye.
Tartózkodáshelye.		Táplálata.	
<p>Vaddisznóknak fekhelyük most a' meleg sűrűség. — A' szarvasbak most a' vadak körül van, melyek csoportokban tanyásznak, 's hogy a' hó, hideg és jég elől magokat oltalmazhassák, sűrű erdőségben tartózkodnak. — Az óz most a' mélyes hegy-ség legmelegebb oldalait keresi fel. — A' nyúl lápakban vagy sűrűségben és a' faluk mellett káposztások és faoskolák körül hever, fekhelyét pedig napnak vagy délnak igazítja. — A' róka sivatag vagy lápa helyeken tartózkodik; zivatarban és szélben pedig lyukában fekszik. — A' vadmacska sűrű erdőkben, sziklahasítékokban, odvas fákbán, borz és rókalyukakban fekszik. — A' menyét kóhasítékokban 's régi romokban legjobban szeret tartózkodni, a' nyusztmenyét pedig odvas fakban, valamint a' mókus, vadgalamb és varjú fészkekben. — A' vidra, folyók, tenger és tópartjaik mellett lévő földalatti lyukában lakik. — A' borz mély álomba merülve hever lyukában. A' vadludak és vadkacsák nemeikkel és hasonfajaikkal folyókban és meleg forrásokban tartózkodnak. — A' fajttyúk most rengeteg sűrű erdőségekben, fenyves, nyírjes és bikkes bérczekben magányban éldegél. — A' nyírfajd és császármadár hóban és hidegben nagy sűrűségeken iappangnak. — A' fácányok most lápakban és sűrűségeken együtt élnek. — A' foglyok egész csoportokban ülnek együtt a' szabad mezőben, be nem fagyott források mellett vagy a' hó alatt, valamint bokrokban és erdők alljaikban.</p>		<p>A' vaddisznók fák alatt keresik fel élelmüket, hol még valami makkra találhatnak. — A' szarvasbak 's a' szarvastehe; a' dämvad és dämkeoske most az erdei favágásokban, mohákon és bimbókon, levelekkel, szőrös rekettyével, fagyöngyökkel és szerderj-bokrokkal élőködnek; azon felül, hogy bővebb táplálatot szerezzünk nekik, azon fából, mely jövő tavaszon fejsze alá kerülend, különösen piros kutyacseresny, nyárfa és fagyalfákat, melyeknek különben lagy részeik jó táplálatot adnak, kell számokra levágnani. Ha az özeket nem etetik, tehát a' fiatal, finom és gyöngéd plántáknak 's a' fak bimbóinak és hegyeinek esnek, 's az által nem csak nagy kárt okoznak, de saját egészségüknek is ártanak. — A' nyúlak káposztás és egyéb kerteket keresik fel, 's az által nem csak kárt okoznak, de saját egészségüknek is ártanak. — A' nyúlak káposztás és egyéb kerteket keresik fel, 's az által nem csak kárt okoznak, de saját egészségüknek is ártanak. — A' nyúlak káposztás és egyéb kerteket keresik fel, 's az által nem csak kárt okoznak, de saját egészségüknek is ártanak. — A' nyúlak káposztás és egyéb kerteket keresik fel, 's az által nem csak kárt okoznak, de saját egészségüknek is ártanak.</p>	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati oltalom.	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
<p>Szükség idején a' vaddisznók vadgyümölcsel, makkal, káposzta, kél és répa hulladékkal táplálják. — A' szarvas vad szinte szénavál, borsó- zab- és árpaszalmával tartatik. Számos vad tartása mellett ártalmatlan helyekre téli veteményeket, búzát, rozst, repcét, répamagot, különösen a' Sz. János gabnát kell számára vetni; nagy hóban is ki fogja azt kapargatni. Etető-helyeken makkot, vad gesztenyét, vad gyümölcsöt, zabot, vörös berkenyét, 's a' t. lehet e' célra használni.</p>	<p>Különbösen a' disznóvadászat három király napjára bevezetetik, mindazáltal kanokat és südöket lehet még lövöldözni, noha amazok az üződés, ezek pedig a' hideg miatt megsoványultak. A' hajtó- húzó- kopogó- és kelepelővadászat most üzetik, 's a' lókunyó használják, de a' nyúl vadászat beálló meleg időben bezáratik. Ellenhen őzbakok, meddőállatok és őzborjúk még lődöztenek. A' vadász most a' rókák, vad macskák, menyetek, görények, nyestek 's hasonlók nyomait is szorgosan felkeresi 's üzőbe veszi azokat, mivel bőreik most kiváltképpen szépek. Vadkacsák még lövöldöztenek, fenyű- 's egyéb madarak törökben fogdosatnak.</p>	<p>Fagyban, tavaknak szelelőlyukaik naponkint kinyitotnak, arra is szorgalmasan tekinteni kell, valyon elegendő víz van e, 's hogy van e be- és kifolyása. Ha a' halak a' lyukakra jönnek, tehát az a' víz rozszárvoltának jele, melyet azonnal frissel kell megjavítani. Beálló lagy időben több lyukat kell csinálni, 's azt hátrálni kell, hogy a' víz jégen felül álljon 's azt lenyomja. Ez hasonlóan a' haltartókat is illeti. A' nádat legjobb szűrővással a' jégről levágni, 's úgy rakásra hordani.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Ha a' hó megfagyott és kerges, tehát utakat kell készíteni, hogy a' vadak meg ne sérthessék magokat, se a' ragadozó állatok által el ne fogathassanak.

Most a' nagy vadaskutyákat is bakzatni kell, ha jó és tartós fajt kívánunk.

A' kutyáólat, mennyire csak lehet, melegen kell tartani, 's az ebeket kellemes időben déltájban ki kell bocsátani, hogy a' napon melegülhessenek.

V i r i t n a k

A' somfa, (cornus mascula, Kornelkirschbaum)
A' fagyöngy, (Viscum album, der Mistel)

M e g é r n e k

E' hónapban nem történik.

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

Erdőtenyésztés

Erdővédelem

Erdőhasználás

Közönséges- vörös- és jegenyefenyő-tobozokat, mivel most még nem nyilatkoztak, szedni kell. Ezen magvaknak tobozaikból való kirázogatásokkal iparkodni kell, hogy a' közlő veteményezéshez megkívántató magra jókor szert tehessünk. A' tobozokat mindig száraz helyen kell tartani. — Róna helyeken a' jegenyefenyő és nyírfa magvat hó felületére kell veteményezni, ha a' föld még őszkor elkészített. — Az elültetéshez szükséges gödrök készítését folytatni lehet, de csak enyhe időben; a' közönséges- vörös- és jegenyemeg lúczfenyők elültetéséhez aztán mindjárt hozzáfogni lehet. — Ha az elvetendő famagvak elvetése őszel be nem végeztetett volna, tehát e' hónapban a' legelső kedvező idővel azt véghezvinni siessenek, mivel ezen magvak további késedelmezésnél későbbre kelne-ki. — A' faoskolában nevelt fenyőfajok dupla csúcsaik megnyesetnek, a' homokgöngyök összeállításukhoz is most már előkészületek tételnek. — A' tobozaikból igen nehezen kijövő vörös-fenyőmagokat következően kell kiszedni: az útüévi tobozokat, melyek, a' régiebb üresektől színök által különböznek, Novemberben letörjük, kocsányaiknál fogva összekötjük, 's hegyeikkel lefelé keresztiradakra fonalakra felfüggesztjük. A' magvak felfogása kedvéért abroszok terítetnek alájok. A' tobozcsomók vagy szellős kamarákba, hol a' szél és nap érheti őket, vagy meleg szobában, hol a' rudak egymás fölibe tételhetnek, 's gyakori veregetés által a' magvak bőven kihullani fognak, akasztassanak.

A' levágott fát jókor haza kell takarítani 's a' vagást jól kitisztítani, hogy a' fiatal sarjadék növése ne hátráltassék. — Kitakarított vágásokat, melyeknek földje fűvel és mohával lepve, felszántás és felkapálás által kell a' tavaszi veteményezéshez előre elkészíteni. Hogy ezen költséges de igen szükséges munka megkíméltesen, az erdőkerülő jobban cselekszik, ha a' fának levágása 's helyének kitisztítása után azt azonnal a' szükséges magvakkal beveti, mielőtt a' fű és moha elterjedne. De ha már a' hely elvadonyult, tehát a' gyept kapákkal is le lehet hántani; a' lehántott gyept kihordatnak, mi által a' fűgyökök is nagyobbán kiirtatnak; noha a' lehántott gyept ott helyben is megégetni lehet. Az ez által támadt hamurakásokat a' lekorzolt földre kell hinteni, ezt aztán felszántani, 's úgy a' magvakat belevetni. Ily előkészítése egy elvadonyult vágásnak nagy hasznot hoz, mivel az által a' dudva magva és gyökerei bizonyosan kiirtatnak, hamvak által pedig a' föld felségesen megkövültetik, 's termékenyítetik. Falopókra és a' fát fivarozókra szoros vigyázat legyen, a' juhászok is jól szemügyre véssenek, hogy az erdőkhöz ne közelítsenek, és kivált a' fiatalosokban ne legeltessenek. Hogy a' fa kifivarozása által új utak ne támadjanak, tehát az erdei utakat mindig igazgatni 's jó állapotban tartani kell.

A' kemény fájú erdőben a' favágás folytatattatik, 's a' harasztosfák kiirtásához, valamint a' fenyvesekben szénégetéshez most már fogni lehet.

A' mocsároknak levágott 's még ott heverő égerfa az erdősből kitakarítottatik.

A' fűzfák letetőzéséhez fogni lehet, gallyaikat feldarabolva, csomókba kötessenek, melyekből aztán a' víziépítéshez fasínak is készíthetnek. Az úthízó sertéseket most már az erdőkből ki kell hajtani, a' határlévő hizlalási arendat pedig beszedni.

Az ebben a' hónapban levágott fa rothadásnak és férgenek kevesebbet kitéve lenni mondatik, azért is a' víziépítéshez malmok, hidak, hajók és talpakhoz 's a' t. különösen használható.

Mivel a' bevezett irtás után a' vén tőké többé nem sarjadzik, tehát az elmaradt csonka tőkéket gyökereitől kell kiirtani; de meredek hegyoldalokon ezt tenni nem szabad, mivel az ily irtás által az okoztatnék, hogy a' záporok a' termőföldet lemosnak, 's a' kőszálakat lecsupaszítanak. Azért tehát hegyoldalokban a' fenyő tuskókat helyeikben kell hagyni, hanem mindazáltal, hogy a' kéregeserebűlynek tanya ne adassék, a' fakérgeket egészen be a' földbe le kell hántani.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Főerdőkerülők a' vidéki kerülőktől kapott hasábfalajstromokat; erdei vadászok kárlajstromaikat kerülőiknek, ezen utolsó pedig ismét az ő kárlajstromaikat küldjék-be előjáróikhoz. Erdőkerülők az erdeikből bejött élelmi- és pénzbeli jövedelemről szőlő számadásaikat beküldjék. — Naplókönyveikből pedig kivonatokat készíten, azokat is felsőségüknek beadják. — A' vidéki erdőkerülők büntetőlajstromaikkal kivonatot készíten, azt a' zálogokkal együtt beküldjék. — A' hizlalási árendák beszédetnek. — Jobbgyak a' fenyőtobozok szedését folytatják. — A' régi naplókönyvek berekesztésével az új könyvek és jelentések felküldetnek. — A' pénztár 's a' hónapi fakivonat rendbe hozatik, a' negyedévi jelentés elkészítetik és beadatik, a' negyedévi fizetések is felvételnek. — A' favágókat gyakran meglátogatni 's munkájuk után nézni kell, hogy abban a' kapott utasítás szerint pontosan eljárjanak.

Hónap

Vadászati dolgok

Februárius

Úzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párazás	
A' tenyésződisznók csak e' hónap közepéig folytatják úzekedéseket, meddő és fiatal koczák pedig egész végeig.	Nincs helye. Mindazáltal igen jó időben a' foglyok párosulnak.	Császármadár.	
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Róka, nyest, görény és vidra bakzani kezdenek.	A' nyúl folytatja párosulását, a' vadmacska pedig most kezdi.	Nincs helye	A' borz 3—5 vak kölyket fiasít.
Tartózkodáshelye		Táplálata	
Vadsertések nagy sűrűségben és hangyarakásokban tartózkodnak. Szarvasok a' vad csoportokban tartózkodnak 's most már többnyire vágásoknak déli oldalakon 's ritka erdőségben állanak. — Ózbak most az őzkecske mellett áll; mely meleg lapokban és hegyalljakban tartózkodik. A' baknak szarvai ismét egészen kinőttek. — Nyúl most lapokban fekszik 's napnak vagy is dél felé igazgatja fekhelyét. — A' nyest, galamb varjú, és evette fészkekben heverész. — Róka és vadmacska meleg hegyoldalokon hevernek, mindazáltal rossz időben lyukaikba vonulnak. — Menyet és görény még a' helységeken tartózkodnak. — Borz és vidra még lyukaikban tartózkodnak, mindazáltal kellemes időben előjönnek 's a' napon melegülnek. — Vadkacsák folyó vizekben és forrásokban tartózkodnak. — Fajdtyuk most meleg források körül van. — Nyírfajd és császármadár a' legnagyobb sűrűségben tartózkodik — Fácán pedig meleg bokrok közt tanyázik — Jó időben a' pacsirták előjönnek, 's ha az tartós, tehát a' foglyok szét mennek és párosulnak.		Vadsertés makkot, páfránt 's gyökereket keresgél engedelmes időben; tartós fagyban könnyen elveszhetnek. — Szarvasok 's a' vad jó időben vizenyős helyeken és mocsárokbán a' füvek sarjadzásából élnek, sőt a' szederj és vizitorma leveleiket is felkeresik eledelül. — Az őzek bimbókból és szederj levelekből élőködnek, meleg forrásokat is felkeresik, 's azokban a' vizitormát. — Nyúl, fagyöngyöt és rekettyét keres-fel táplál, de a' fakat is körülrágja. — Róka, menyet, görény és vadmacska préda után jarnak, hogy elődhessenek. — A' borz ismét erdön és mezőn jár eledel után. — Fajdtyuk vizitormán, bikfa bimbókon és fenyő leveleken élődik. — A' nyírfajd és császármadár bikfával és mogyoróbirkével táplálódik. — Ha a' fácánt nem tartják bőségesen, tehát az égerfa csalitokban pondró és féreg után keresgél. — A' foglyok meleg források körül táplálószkodnak.	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati-oltalom.	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
Sertéseket most babbal, borsóval, árpa és kukoriczával, vagy grulyával tartani kell, 's mivel ez időtáiban soványak, vad gyümölcsel és makkal is lehet hizlalni. Nagy hidegben a' vad tápláltatása folytattatik, mely végre nyárfákat, kecskefüveket és fiatal tölgyfákat is lehet vágni, de szénával 's az őz zabszalmával is tápláltathatik. — Fácánokat is kell etetni.	Átaljában a' közép és kis vadászatnak vége van 's a' most hasas szarvas és sertés vadnak minden lődözését megkell tilozni. Kivétellel mindazáltal még e' hónap elején lehet rókát és nyulat vadászni, 's havas időben foglyokat hóhálóval fogni, de ezt is rövid idő múlva abban kell hagyni. — A' császármadarat füttyentés által lövésre lehet csalogtatni. Az eltávozott vadludak, kacsák és pacsirták ismét visszahúzódni kezdenek. — Vén szarvasok most elhánnyák szarvaikat, melyeket gyógyszerárókban használni lehet.	Tóbeli gazdaságnál a' múlt hónapi munkák folytattatnak. Ha az idő megengedi, tehát e' hónapban vége felé ikrás halak átvitele új tavakban elkezdődhetik. Zsilyipeket és töltéseket szorgosan kell megvizsgálni, 's minden szalmától és gallyaktól megtisztítani.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Legyen az idő akármily, a' borz gyertyaszentelőre kibúvik lyukából. — A' kis vadászeb fajnak tenyésztése végett a' nyöstényeket e' hónapban megbakzatni kell. Mint a' múlt, mint a' mosti 's jövő hónap a' foglyaszaktyák megbakztatására legalkalmasabb, mivel osztán a' kölykök oly időtáiban jönnek elő, melyben sem a' hideg sem nagy meleg nem uralkodik, következőleg azokat felnevelni könnyebb leend. — Vadállatok bőrének haszonvetősége e' hónapban megszűnik.

V i r í t n a k

Megérnek

Fejér nyárfa, (Silberpappel, Populus alba.)	Mogyorófa, (Haselstrauch, Corylus avellana.)	E' hónapban nem történik.
Somfa (gelber Hartriegel, Cornus masculus.)	Tetűfa, (Eideldbast, Daphne mezereum.)	
Tölgyfa levelű Egerfa (eichenblättrige Eßer, Alnus quercifolia.)	Simá Szilfa, (glatte Rüstler, Ulmus campestris.)	
Közönséges Egerfa, (gemeine Eßer, Betula alnus.)	Rezgő Nyárfa, (Aspe, Populus tremula.)	
	Hamvas Egerfa, (weiße Eßer, Betula alnus incana.)	

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

E r d ő t e n y é s z t é s

Erdővéde

Erdőhasználás

A' vörös- jegenye- és erdei fenyőtoborok gyűjtése 's a' mag kikopogtatása bevégeztetik, ellenben a' jegenyefenyő és nyírfa mag vetése hóra vagy pusztára folytatattatik, de a' nélkül hogy beboronáltatnák. Most már általában minden tartalék fenyő- és más famagvakat el kell veteményezni, mire nézve a' vágások feltisztítatnak, a' famag elvetéséhez és neveléséhez megszántatnak vagy más módon felszaggatattatnak. — Jég elolvadása után tavakból, folyókból 's állóvizékből égerfa mocsárokból kihalsztatik az égerfa magva, megszáritatik, tisztogatattatik 's hűvös helyre eltéttetik. — Mindenféle leveles- és fenyőfialokat ebben a' hónapban el kell ültetni, ha azt akarjuk, hogy megfogadjanak. Általában az erdőgazda minden ültetési és veteményezési munkákat szorgalmasan folytassa 's e' hónapban elvégezni iparkodjék; továbbá faoskolában a' hideg által felhúzott fátokkákat lágy időben lenyomogassa, hóvizet minden új alkotásairól, minél előbb leárkolja, faoskoláiban oltson és copuláljon, végre az eleven sövényeket, hogy sűrűbbek legyenek, egybefonyja, ollóval levágja 's minden egyéb kerítéseket és gyepeket jó állapotba helyezze. — Az égerfa magvakat kiváltképpen mocsáros és vizenyős helyekre veteményezni szokás. Elvetése előtt kisdud árkokkákat vonni, 's a' kihányt föld tetejére kell a' magot csak felhinteni. Ha télen át a' gyűjtött toborokat meleg szobákban magvaiktól egészen megmenteni nem lehetett volna, tehát most azokat ponyvákon verőfényre lehet kirakni, hol midőn a' magvak kipattogtak, azokat felsöpörni, kirostálni, a' ponyvákra pedig ismét más toborokat hinteni lehet. — Ezen hónapban fűzfákat is lehet folyók vagy más alkalmas helyek körül ültetni. Noha a' fűzfa nem különös tűzifa, mindazáltal sokfélelepként használható, azon felül oly helyeken tenyészik, hol más fa nem terem. Ha pedig oly helyekre kívánunk fűzfákat ültetni, hol nem örömet nőnek, tehát akkor elültetésüknél egy kis több fáradságba kerülnek, mert akkor azon lyukakba, melyekbe ültetni akarjuk, előbb vizet kell önteni 's arra egy kevés jóféle földet hinteni, 's úgy aztán a' fűzfát ezen kásába bele nyomni. Ily módon előbb fognak megfoganszani.

Arra igen kell vigyázni, hogy kecskék, juhok 's egyéb állatok kerített helyekbe ne kapbassanak, falopókra is mindig éles szeműgy tartassék. — Mindenféle erdőkben most már tüzet rakni vagy dohányozni nem szabad.

Se épületi se más eszközre való fára többé Commissiókat adni nem kell; ellenben a' tűzifára való assignálás, szénégetés, favágás és megszámlálás folytatik. Egerfa pedig többé nem vágatik. Keményfa 's egyéb erdőálljakban a' szénégetéshez fogni, az épületifa vágását pedig bevégezni 's azonnal kihordatni kell. Nyílt időben folyókon a' hajókázás és fausztatás kezdődik. Fűzfa gallyazás, valamint minden vágni való fának kiirtása erősen folytatik. Azon égerfáknak, melyek a' festők és kalaposok számára lehántatni fognak, most már levágva 's rakásokba rakva kell lenniök. Valamennyi kádároknak való fa most már le legyen vágva, mert a' később vágott megdagadozik, megkékül, 's eladásra alkalmatlanná valik. Ácsok munkája és az épületifáknak kettéhasítása is most kezdődik. Törpe viaszburá (Berbermyrthe) timárok számára vágatathatik 's felcsomóztathatik. Nyírfa és juhar fa nedvet csapolni lehet, de csak azon sectiókban, melyek jövő évben fejsze alá mennek. Tölgy vagy egyéb épületifát egyáltalában már vágni nem szabad, sem lehámozva a' vágásokban hevertetni; a' nyári kitarítás által mindennemű fűben kár okozatik. A' galytörésnek és szedésnek vége legyen. Favágásnál a' vágókra vigyázzanak, hogy a' rudas és cserjefát éles fejszével, csak egy oldalról, 's egészen földszint vágják le, 's a' darabokat meg ne hasítsák.

E m l é k e z t e t é s e k é s j e g y z e t e k.

Alerdőszők a' nyaló és szózhelyekről 's a' t. jelentést tegyenek a' kerületi erdőszeknek, ki aztán a' kiigazítás költség felvetését elkészítvén, az erdőszeti hivatalnak beadja. — Az erdőlegelési, fűszedési és levelszedési igazak lajstromát a' főerdőszők beküldjék. Valamennyi a' vadászathoz és a' leejtett vadak további elszállításához megkívántató robotokról szőlő vadászati robot-lajstromot az erdősz erdőszeti hivatalnak adja-be. Főerdőszők az erdőszöktől kapott facsapla-lajstromokat, valamint a' hangyatozás és csiga kibérlési lajstromokat is felsőségjöknek küldjék-be. — Különösen az erdősz még egy lajstromot nem csak az excessusokról, melyek az utolsó 3 hónap alatt történtek, hanem még az elmaradt régiebektől is nyújtson be az erdőszeti hivatalnak, melyben jegyezze meg, hogy mi igazítatott legyen el ezen három hónap alatt, 's mely excessusok vannak még hátra. Az erdőszök az erdővidék 's a' szárazfa mennyisége és árbecse megnevezésével hasábfala-lajstromot adjon be, melyben a' venni szándékozók nevei is igatva legyenek. — Törvényeszek tartassék, mely alatt minden excessusok elővételének. Az erdőszök erdeikből bejött terményi és pénzbeli jövedelemről szőlő számadásaikat nyújtják be. — Naplóiokból is kivonatot készítsenek, 's azt számadásukhoz mellékeljék.

Hónap

Vadászati dolgok

Mártius

Úzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párazás	
Nincs helye.	Vadgalambok, pacsirták, foglyok és félmadarak, vadkacsák és ludak párosulnak. — Ragadozó madarak pedig fészkelni kezdenek.	Fajdtyúk, nyírfajd, fácán és szalonka (snef) párganak és tojóskodnak.	
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Róka, nyest, görény és menetke bakzanak és űződnék.	A' fiatal nyúl 's a' vadmacska.	A' vidra. — Vén nyúlak 2—4 fiat kölykeznek.	A' nyest 3-4 — vadmacska pedig 4—6 fiasít.

Tartózkodáshelye

Táplálata

A' vadkan most már csak egyedül maga tartózkodik a' sűrűsgekben, a' vén koczak pedig sötét bajbonczban keresnek malacozásra való biztos helyet. — A' szarvasok csoportokban tartózkodnak a' sűrűben. A' vén szarvasok pedig lehányják szarvaikat, 's azért most azokat felkeresni kell. — Az őz többnyire erdőaljakban tartózkodik. — Az őzbak szarvainak durva hársát nyírfű- és fenyőfákhoz dörgöli — Nyúlak őszi szántásokban és vetésekben fekszenek. — Róka most vedlik, nyári bányákban és lyukában tartózkodik, a' nyóstén róka pedig lyukában előkészületeket tesz a' kölykezésre. — A' borz ezen 's még a' következő hónapban lyukából való kimenetelét folytatja. — A' nyest, görény vadmacska 's a' menyét romokát keresnek-fel, hol megkölykezhessenek. — A' vidra is alkalmas helyet keres fiadásra. — A' vadkacsák még nagy vizekben 's meleg forrásoknál gunároznak. — A' fajdtyúk ismét azon helyre szeret visszaterüni, hol tojódzott. A' Nyírfajd és fácán a' ritka erdőkre bocsátokznak 's az utolsó égerfás körül szeret tartózkodni. Császármadár többnyire mogyorósokban tartózkodik; a' foglyok pedig a' vetések közepén szeretnek üldögdélni. A' vadgalambok és szalonkák, kivált az erdei snefek visszajötte kezdődik. Röpkedésüknél, mely közönségesen reggel és este az erdők oldaliban történik, majd mindig egy úton mennek 's igen ügyetlenül röpködnek, 's ezen okból vadászásuk néha igen is jutalmazó. — A' szárnyasvad visszajötte bevégződik.

A' vadsertések réteken éldegelnek felkeresik a' felmaradt makot 's éhségükben mindenféle kóvályognak az erdei kerületben, mocsáros helyeken és meleg források mellett vizitormát, gyökereket, és egyéb füvet keresgélnek. — A' szarvas most éjszaka megszokta látogatni a' vetéseket, 's fiatal fák bimbóin 's levelein 's gallyaikon 's mindenféle plántákon élődnek. — Nyúlak a' zöldvetéseket és lóheréseket felkeresik. — A' róka, nyest és görény madárfészkek után szamuklálkodnak, azokból a' tojásokat és fiúkat kiszedik, de egyéb ragadozásokból is élnek, sőt békákat is keresnek. — A' vadmacska szinte ragadozásból élőködik 's a' békákat sem veti-meg, a' menyét pedig madárfészkek után jár. — A' borz elmaradott gyümölcs után keresgél, békák és rákokból élőködik, szorultságban pedig a' füvet és gyökereket is megeszi. — Vidra most már a' felengedett folyókban, tavakban és egyéb vizekben leli-fel táplálját, hol halak, békák és rákok eledelül szolgálnak neki. — Fajdtyúk meleg források körül 's fenyvesekben keresi élelmét. — A' nyírfajd fiatal héjából és bimbóiból éldegél a' nyírfának. — Fácán égerfásokban keresi eleségét, a' császármadár pedig mogyoróbirkéken élőködik. — A' fogoly zöld vetéseken találja eledelét. — Vadkacsa most már egyedül vízilencséből, halak és békákból él.

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati-oltalom.	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
A' négy lábú és szárnyas vadra nézve meg kell jegyezni, hogy azoknak etetését nagy hidegben elmulasztani nem szabad, mivel a' sertések nagyobb része, mely most hitván és a' malaczeitől sokat szenved, könnyen elhull. A' sonyalási edényeket és készületeket újra fel kell állítani. — Ha a' sóhoz és húgyhoz, melyből a' sonyaladék áll egy kis ánismagot is tesznek, tehát ez egy felséges nyaladék lesz a' vadgalambokra nézve.	A' fajdtyúk párosodása ideje alatt lövetik. — A' családok vadkacsa által a' fiatal kacsák és vének is lövésre vagy hálóba 's a' t. csalatnak. — Szalonkák is most lövetnek, de mocsáros réteken, hol sok marha ganéj hever, hálókba és mindenféle törökbe is lehet őket fogdosni. — Vadgalambok is lődöttenek.	Száraz tavakba most vizet kell bocsátani. Folyókban és patakokban a' halászat kezdődik. Töltések és vízpartok kiigazítatnak. — Ha az idő megengedi, tehát a' tavakban ikráshalak bocsátatnak. — Sigerhalak, kövipontyok és csukák 's átaljában majd valamennyi halak Sz. Györgytől Jakabig ívnek.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Alerdősök vadászatnál használt emberektől és forspontokról szőlő lajstromot készítenek 's azt a' kerületierdősöknek beadják, ezek pedig egy vadászat szolgálati — sorozatot (regestrumot) készítenek a' sonyalás, sóviz, 's a' t. költségeinek felvételéről, 's azt az erdőszeti hivatalnak beküldik.

Az ifju vadászebekeket szorgosan kell őrizni a' hidegtől. — Most hárshéjat lehet madártörökhez gyűjteni, 's a' szarvas szarvakat felkeresni, mellyek a' gyógyászatban használtatnak.

V i r i t n a k			Megérnek
Nyírfá, Birke, Betula.	Cukor Juharfa, Zuckerahorn.	Keeskefűz, Salweide.	
Szilfa, Raube Rüster, Ulmus 's a't.	Tarka Szilfa, Gefächte Rüster.	Czigolyafűz, Rote Wandweide.	
Fekete nyárfa, Schwarze Pappel,	Nyolczhímű Szilfa, Flatter-Rüster.	Reketyefűz, Wertweide.	
Populus nigra.	Cengehipófa, Gemeiner Sanddorn.	Kötőfűz, Korweide.	Repkény-Borostyán,
Balsamnyárfa, Balsampappel, Pop.	Puszpáng, Gemeiner Buchsbaum.	Háromhimesfűz, Dreimännig Weide.	
balsamif.	Mindig zöld tetűfa, Zimmergrün Sei-	Boróka, Wacholder.	Winter-Spheu.
Jókori Juharfa, Epibahorn, Acer	delbast.	Korcsberkenye, Bastard Vogelbeer-	Hedera Helix.
platanoides	Törpe viaszburá, Gemeiner Gagel.	baum.	
Podros Juharfa, Kranzblättriger	Földi borostyán, Kleines Sinngrün.	Vadribiszke, Straußbeerenstrauch.	
Ahorn.	Ternyó tiszafa, Eibenbaum.	Röszméte, Stachelbeerstrauch.	
Tarka Juharfa, Gefächter Ahorn.	Mandolafűz, Mandelweide.	Vörösfenyő, Lerchenbaum.	

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

Erdőtenyésztés.	Erdővédlés.	Erdőhasználás.
<p>A' vörösfenyő ültetésnek e' hónap első felében, a' közönséges- és lúczfenyő ültetésnek pedig végivel be kell végeztenni; ellenben valamennyi leveles fát, melyek még ki nem fakadtak és virítottak, még átültetni lehet. A' mag- és faoskolákban a' munka gyomlálással, galyleszurással, homlításal 's a' t. szorgalmasan folytatattik. A' fenyőmagvetés folytatattik, a' leveles-fák magvaik vetése pedig bevégeztetik. — Levelesfák közt p. o. az égerfa, gyertyánfa, kőrösfák, barkóczafa magvait; a' fenyőfák közt a' ezirbolyafenyő magvat most legjobb veteményezni, mivel egy évig is a' földben hevernek, mielőtt kikelnének, 's könnyen elrothadnak, ha őszel vetik, mivel aztán 2 télen át kell a' földben heverniök. De előbb a' vágásokat kitisztítani, 's a' földet felszaggatni kell. — Mivel ezen hónapban már sok fa virítani kezd, tehát erre is figyelni kell, hogy némileg meglehessen itélni, vallyon ez idén mennyi mákka lehetne számolni; noha ez még sok viszonyoknak van alávetve, 's azt meghatározottan soha előre megmondani nem lehet. — Ebben a' hónapban a' tobor gyűjteményből való magvaknak kiszórását jó időben még folytatni kell.</p>	<p>A' magvas oskolákban fagy által felhúzott gyöngö plántákat időről-időre vissza kell a' földbe nyomogatni. — A' pásztorok és favágók tüzeléseikre, valamint a' kupakatlan pipázásra most és az egész nyaron át szoros felvigyázat tartassék, a' szénéégetést pedig csak pusztá helyeken kell megengedni. — Határokra az erdőszeti hivatalnokok kimenjenek, azokat megvizsgálják, 's a' lelt dolgokat feljebb jelentésék. — Az erdőnyilasokat, vadászhelyeket, valamint minden vágásokat e' hónap végivel ki kell tisztítani, 's felszántani 's behoronálni. Bérczekben leveles fa-vágásokból minden fát vagy kitakarítani vagy szénnek égetni kell, hogy aztán a' sarjadzás ne háboritassék. — Azon vágások, melyeket jövő őszel bevetni kell, minden tökéltől 's egyéb csalittól ki kell tisztítani, ha már eddig meg nem történt. — A' beveteményezett vágásokat, ott is, hol vad találtak 's a' marhalegeltetés az erdőben megszenvetetik, be kell keríteni és sövényezni. A' gyepük becsináltatnak, mielőtt erdőre járna a' marha, 's ezeknek árkaik 's a' rudakkal való kerítésék meggazítatnak. Fa és fülöpásra a' legszigorabb felvigyázat ajánltassék.</p>	<p>Galy és hasabfát (kivéven a' bérczierdőket) még most is lehet tűzre vágni; sőt sepróvesszőt is lehet nyírfáról addig gyűjtögetni, míg ki nem fakadoznak; faleveleket, mohát 's rothadt fát összege-rebélni 's a' ganéjtartóba hordatni, legszárazabbikat és tisztabbat pedig marhalomnak használni, ha t. i. mindennel gazdálkodva banni akarnak.</p> <p>Róna erdőben a' szénéégetés (kivéven a' fenyőkerületeket) folytatattik, bérczekben pedig munkába vétetik.</p> <p>Ács munkát e' hónapban elvégezhetni, iparkodni kell.</p> <p>Cserhántásnak e' hónap közepén tölgyes és nyírfák kimutattatnak, 's azoknak kivágásához és hántáshoz fogjanak. Most a' lőporkészítéséhez való kutyafakat, bór-cserzéshez pedig a' fejer-csöreges- és bábérfűzeket szokás vágni és lehántani; továbbá hars köteleknek a' szilfákat, ha mindjárt most még nehezen jönne-le a' belső héjok, a' mi később csak ugyan megtörténik lágy időben, a' nélkül, hogy a' tuskók kihajtásukban akadályoztatnának, a' mi későbbi levágás után csakugyan megtörténék.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Az erdőben legeltetést és fűszedést tárgyazó esedezéseket a' főerdőkerülők beküldjék. A' kerületi erdőszők a' kőbányákat, agyag, ércz, homok, marga, 's egyéb gödröket magokban foglaló lajstromaikat árendások neveivel együtt küldjék-be az erdőszeti hivatalnak. A' főerdőszők (fő erdőkerülők) a' vidéki vagy is kerületi erdőszők által Mártius' végén nekik benyújtott statisztikai átnézéseket, melyekhez a' kerületi átnézesek is csatoltassanak, küldjék-be. Az erdei vadászok kárlajstromaikat erdőszékeknek, ezek pedig a' magokét főerdőszékeknek nyujtsák-be. — Az erdőszők igazgatásuk alatt lévő erdeikből bejött természetmennyi és pénzbeli jövedelmekről szőlő számadásaikat adják-be. Naplókönyveikből pedig kivonatot készítrén, számadásaikhoz csatolják.

Most a' második erdőszeti-törvénytörvényék tartatik. — A' számadótisztás az erdőkből áruba bocsátott tűzifa árának mivoltjáról szőlő átnézeseket adjanak-be. — A' kerületi erdőszők a' büntetési-lajstromokból kivonatokat készítsenek, 's azokat a' nálok lévő zálogokkal együtt az uradalmi ügyvédségnek küldjék-be. A' kerületi helyi felosztásához fogni kell, 's a' mellett valamennyi tavali évben a' számmal jegyzett oszlopokon, árkokon 's a' t. történt hibák igazítassanak meg. — A' pénztári számadás berekesztetik 's a' hónapos fakivonatot meggazítatik.

Üzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párazás
Nincs helye	Vadludak, vadkacsák és vadgalambok párosulnak. — Foglyoknak e' hónap végével csirkéik vannak. Fácánoknak és császármadaroknak pedig tojásaik. — A' félmadaraknak most van az ülés- és költésre legjobb idejük, a' bíbiz és pacsirta is tojason ülnek.	Fajd, nyírfajd, fácán, császármadár és szalonka.

Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Róka, nyest, görény és menyet most végzik be bakzásukat.	Fiatl nyúlak 's vadmacskák folytatják párosulásokat.	Minden nyúlak folyvást kölykeznek.	Vadkocák biztos helyeket keresnek a' malacozásra. A' róka 3—9, menyet 3—4, görény 3—6, vadmacska 4—6, 's a' vidra 2—4 vak kölyket fiasít.

Tartózkodáshelye.	Táplálata.
A' vadkan most csak egyedül maga lappang a' sűrűségben, a' koczak ellenben homályos sűrűségben malacozáshoz keresnek biztos helyet. — Ifjú kanok és koczak külön nyájban állanak együtt. — A' szarvasbak növekedő szarvainak viszkete miatt alacsony vágásokba lép-be most, 's bugásszarvasnak nevezetik. — Az őz most többnyire erdőálljokban tartózkodik, a' bak pedig szarvairól a' hars leverését folytatja. — Nyúlak a' vetéseken és körülök tartózkodnak.	Vadkanok táplája most a' réteken van, az a' felmaradt makkból, csigák és páfránygyökerekből áll. — A' szarvas éjen át a' vetésekre 's forrási füvek után megy. — Az őz este zöld vetéseket, borsó és lóhereföldet keresi-fel. — Nyúlak a' vetéseket és lóhereket látogatják-meg. — Róka, vadmacska, menyet, nyest és görény madárfészkek után kóvályognak, 's azokból a' tojásokat és fiúkat felprédálják. — Borz meleg forrás mellett 's a' réteken leli-meg tápláját. — A' vidra is most már felengedett folyókban, tavakban könnyebben talál élelmére.

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati-oltalom.	Vadászat használása.	Halászati Kalendárium.
Arról különösen kell gondoskodni, hogy vadászkeretekben a' vad zordon utótélben még tápláltassék. — Nyáló és szózhelyeket meg kell vizsgálni, és szükség esetében kiigazítani. — Mivel most már a' vad és szárnyas állatok többnyire fiasítanak, tehát minden mellék utakat meg kell tiltani és az árkaikat behúzni, a' jároutakat és ösvényeket megigazítani, pásztorokra pedig ráparancsolni, hogy kutyákat porázon vezessék, nehogy fiatal nyúlakat fogdossanak.	Hol a' bugásszarvasok nagy számmal vannak, néha e' hónapban konyha és gyógyszer számára lődöttenek. — Bíbiz tojásokat most kell keresni. — A' fajdyukok párazása bikkfa kifakadásáig tart, 's ez idő közben lődözni lehet őket. — Most még a' császármadarakat, kivált kakasaikat lövés vagy háló által meglehet kapni. Noha a' vadgalombokat e' hónapban legkönnyebb löni, mindazáltal kár lenne azt gyakorolni, mert most soványak, húsok kemény, és nehánynak ellövése által egész fészkeket megromtana az ember.	<i>Ivótavakba</i> égerfa és fűzfa gallyakat kell hányni. A' vadhalászat, kivált az angolnáé folytathattatik. — Tavakba ikrás halak átteleve folytattatik. — Potykák rühe. — Rákotok tojásaik miatt kímélni kell. — Mivel most majd valamennyi hal ívik, tehát kíméltessenek. — Kiváltképen most lehet, ha a' viz egy kissé felmelegült, a' két évű fiatal halakat a' háromévekkel, ha ezek még a' múlt hónapban nem tétettek-át számokra rendelt tenyésztő tavakba át-vinni. — Sz. György körül is szokás még <i>ívópotykákat</i> áttenni, mi mellett 3 ikrásra egy tejes számitatik. — De az ily tavakban előbb ekével felszaggatva, 's ha lehet, télen át szárazon hagyatva kellene lenni. — Ezen hónapban ívnek a' sigérek, fejrhalak, kövipotyká-

Emlékeztetések és jegyzetek.

A' fiatal foglyokutyák ezen hónapban vezetnek-ki legelő a' foglyokra. — Vaddisznók most már elválasztják malaczaikat. — Ezen vagy a' jövő hónap elején a' gyöngye szarvasok szarvaikat hullatják-el. Most már keményen kell megtilalmazni, hogy a' vadkacsák, foglyok, és fürjek tojásaikat ki ne szedjék, vagy el ne pusztítsák.

A' madárszatnál szükséges hálók megfűstésének módja. Hogy a' háléhoz zöld fűsteket nyerjünk, tehát bikkfa hamvából lugot készítsünk, melyben sárgafestő-fűvet, máskint nyúlrekettyét megfőzven, aztán tisztára szűrven, krispánt vessünk bele, 's úgy főssük-meg zöldre hálónkat. Lehet a' hálót berzsenyből kevés grispánnyal készült forró lévbe is tenni, abban meghűlni hagyni, 's úgy aztán kékre fűstenni. Hogy pedig zöldek legyenek, tehát aztán nyúlrekettye lévbe áztassuk. Minél kékebb volt az előtt, annál sötétzöldebb lesz. — Ha pedig szürkére akarnók hálónkat festeni, tehát előbb bikkfahamuból készült lugban vagy timsó vízben áztassuk be egy ideig, 's aztán száritsuk-ki. Ez meglévén török gallesből levet főzzünk, zöld vitriolból pedig folyadékot készítvén e' kettő közül többet vagy kevesebbet, a' mint a' színt sötétebb vagy világosabbra akarjuk, egy üske meleg vízbe eresszünk, 's úgy aztán a' hálót bele mártogassuk.

V i r i t n a k

Megérnek

Tölgyfa, Wintereiche.
Küptölgy, Pyramideneiche.
Nyári tölgy, Sommereiche.
Bikkfa, Buche.
Vörös bikkfa, rothe Buche.
Jávorfá, gemeiner Ahorn.
Fodor jávor, Feldahorn.
Bodza, rother Hollunder.
Varjutóvis, Kreuzdorn.
Babirfűz, Lorbeerweide.
Körösfá, gemeine Esche.
Bús körösfá, Hangesche.
Fejér gyertyán, Hornbaum.
Fejér fűz, weiße Weide.
Piros kutyacserepnye, Eberesche.
Vad körtvélyfa, Holzbirnbaum.
Boglárfá, Platane.

Vad almafa, Holzäpfelbaum.
Boróka, Wacholder.
Téli magyal, Hülfe.
Sepró jeneszter, Befensprieme,
Czirbolya fenyő, Zirbelkiefer.
Sima fenyő, Weymuthskiefer.
Erdei fenyő, gemeine Kiefer.
Lúcz fenyő, Fichte.
Jegenye fenyő, Edelanne.
Medveszőlő, Sandbeere.
Mámorka, schwarze Krähenbeere.
Áfonya, Heidelbeere.
Repkeny borostyán, Ephen.
Kutyacserepnye, Hefenkirsche.
Orgonafa, gemeiner Flieder.
Magyalfa, gemeine Berberis.
Kecskerágó, Pfaffenhütchen.

Széleslevelű kecskerágó, breitblättriges Pfaffenhütchen.
Bibircsos kecskerágó, warziges Pfaffenhütchen.
Nászpolya, Mispel.
Galagonya, Hagedorn.
Vad gesztenye, Roskastanie.
Vad cseresnye, wilder Kirschaum.
Vad meggy, wilder sauer Kirschaum.
Kerti szilva, gemeine Pflaume.
Kökény szilva, Kriechenpflaume.
Kökénytővis, Schlehenpflaume.
Ostormén, Schlingstrauch.
Leánysom, Berberisbeerstrauch.
Kutyafa, Pulverholz.
Törpe viaszbura, Berbermyrthe.

Sima szilva, glatte Ulme.

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k .

Erdőtenyésztés	Erdővédelem	Erdőhasználás
<p>Mivel a bimbók fakadásával mindenmü fának átültetése megszűnik, tehát csak azon fakat lehet még elültetni, melyek ki nem bimbóztak. — A' megtisztált fenyőfa magvak elvetését 'e' hónapban bekell végezni, ellenben a' közönséges fenyőmagot most kell vetni kezdeni 's el is végezni. E' hónap végével a' Május elején veteményezett toborokat, hogyha felpattantak, száraz tiszta időben be kell borsolni, hogy a' kihullott mag egyaránt osztassék el a' földön. — Hogyha a' fiatal plánták hideg miatt szenvedtek volna, tehát a' hibát új magnak elvetésével kell kipótolni. Vetemény- és faoskolában minden dudva gyomláltságok ki, az őket fedő gallyakat el kell rólok vinni, 's az egerek és vakandókra vigyázni. Az őszel és tavaszal elültetett magasabb fiatal levelesfák mellé, karókat kell ütni, 's azokhoz kötni, de vigyázva, nehogy gyökereik megsértsenek. De mivel ezt elkerülni nehéz, tehát legokosabb, ha minden fátska mellé azzonnal elültetésekor karó is tétetik.</p>	<p>A' fősectők és vadászörök kitisztogatását és fölszántását most már elkell végezni, a' vágásokat is a' már beallandó sarjadás miatt kikell tisztítani, az olyan árthatmas májusifák lopására nagy vigyázat legyen. Azon vágásokban, hol a' sűrűn növe fű a' fiatal fáknak ártana, azt, ha a' hajtások kára nélkül megtörténhetik, kikell gyomláltni. Pásztorok és juhászokra vigyázattal legyenek, nehogy fiatalosokba hajtsanak, se tűzvést ne okozzanak. Kivált száraz erdővidékekben a' pipázásra és tűzcsinálásra erős szemügy tartassék. A' télen csinált mellék utakat elkell egyengetni, 's megtiltani, a' rendes erdeintakat pedig kiigazítani. — Vízet elcsapoló- 's egyéb vízi munkákhoz most már, kicsiny víz mellett, hozzá fogni lehet. — Száraz időben a' faoskolában lévő gyöngye fátskakat meg kell öntözni. — Mivel a' füst a' fatenyésztésnek igen árt, tehát faviorítás ideje alatt a' szénégetéssel fel kell hagyni.</p>	<p>A' fakéregzés folyvást tart. — Hegyekben a' fa sztatásnak nem sokára vége van. — A' vizen lebocsátandó tölgyfak lehámogatnak, fenyvesekben tűzifa vágatik, kivált lúczfenyvesek előrszeiben a' hitvány fak lehámozás végett és épületnek kivagattatnak. — Tőkék irtása, lúczfenyvesekben a' gyántacsipa szedése, turfa ássas és méheknek kiröppenése már kezdődik. A' tölgyfáknak levágásánál és lehántásánál a' köztök találtató épület fának való darabokra figyelni kell. — A' lehántott tölgyfa közül a' hajónak, rudaknak, eszközöknek és építésre való darabok feldolgoztatnak, a' lehántott nyír és égerfának haszonvehető fája fére tétetik, a' többi arra nem alkalmas pedig tűzifának fordítatik. Mivel a' fiatal sima szilva igen szívos, tehát nedvel teljes létében lehántva, a' leg jobb hárshéjat adja. Az építésre való fának levágása és kifaragása mindegyre folytattatik a' fenyvesekben. — A' rudasfa, ott hol sűrűn áll a' fenyvesekben, kivagattatik.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Kerületierdőszök az erdei csigák és hangyák kiarendálását tárgyzó protokollumokat és regestrumokat az erdőszeti hivatalnak beküldik. — Főerdőszök a' gyántacsipa lajstromokat beadják. — Erdei vadászok erdővétségi lajstromaikat erdőszöknek, ezek pedig a' magokét az erdei tisztségnek nyújták be. — A' főerdőszök az erdei, büntetési assignatiókat fiscalátusnak behajtás végett beküldik. — Erdőszök adják-be az erdeikből bejött természetmennyi és pénzbeli számadásait; naplókönyveikből is kivonatot készíten, számtartói hivatalhoz.

Erdőmester a' főerdőmesternek a' nagy vadak számáról, úgy mint szarvasok, őzök, dánvadak és vaddisznókról jelentést tegyen, micsoda változékony vad mutatja magát, vallyon sok nyulat, fajdyúkot, nyírfajdot, császármadarat 's a' t. látni é. — Számtartói hivatal az eladott 's eladandó fa áráról való átnézést készítsen. — Kerületi erdőszök a' büntetési lajstromokból kivonatot készítsenek 's azt az elszedett zálogokkal együtt küldjék-be a' fiscalatushoz.

Úzekedés	Párosulás, fészkelés, költés		Párazás
Nincs helye.	A' fajdtyúk, nyírfajd, foglyok, fázcanok, vadgalambok, szalonkak, vadludak és kacsak tojason ülnek; a' tuzok párosul, a' fűrjek, bibiczek, pacsirták 's egyéb apró madarak mind viszaköltöztek, majd valamennyi ragadozó-madarnak fiai vannak.		Nincs helye.
Bakzás.	Párosulás.	Kölykezés.	Fiasítás
Nincs helye.	A' nyúl.	A' vén szarvastehenek, öz- és damkecskék borjaznak, az utolsó csendes biztos helyre megyen e' végett; — a' nyulak most is egyre kölykeznek.	Valamennyi vadkocza malacozik.
Tartózkodáshelye.		Táplálata.	
Vadkan sūdőkkel és meddő koczákkal úgy élőködik mint a' mult hónapban. — Szarvasnak új szarva nő. A' dambak most az erdők ritkább széleit kiváltképen megkeresi. — Őzek távol eső előerdőségeiben tartózkodnak, hol jó füvet és forrásokat lelnek. — Nyúlak vetésekben lappangnak. — A' róka vetések közé vezetí kölykeit, ragadozásra tanítja; szép időben most többnyire lyukaik előtt vannak.		Vaddisznók növényeket és gyökereket keresgélnek. — Szarvas és a' dambak jó füvet és forrást keres, éjel pedig szózhelyeket és vetéseket. — Az őzek táplálóló bimbókat, vetéseket és szózhelyeket keresnek. Nyúlak vetéseken táplálódnak. A' róka, nyest, görény és menyét folyvást madarfészkek után járnak. — A' borzmezőre jár élelmet keresni. — Átaljában most már minden erdei, mezei, és vizivad mindenütt felleli élelmét.	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati oltalom.	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
Fiatl rókákat kikell ásní, valamint a' kártekonny ragadozómadarak fészkeikben fiaikat és tojásaikat kiszedni. — Fiasítás miatt az elő erdőkben és sűrűségeben, lehető csendet kell fentartani, minden vadat ápolni; favágóknak Valburga napjától az erdőre való menetet megtiltani, jobbágyoknak megparancsolni, hogy ebeiket lánczon tartsák, a' pásztorok, juhászok és császók pedig buncsókat kössenek kutyáikra, hogy a' fiatal szarvas és öz borjúkat ne nyugtalaníthassák. — Valamennyi sónyalóhelyet meg kell ujítani — Ifju nyesteket, görényeket és vadmacskákat fel kell keresni és kipusztítani.	Mindenféle nemű vadászat tilos. Csak különös parancsra lehet most vadat lóni. A' fajdtyuk párosítását még használni lehet. A' fűrjeket vetésekben most már hálókba lehet hivogetásra fogdosni.	Halastavaknak új halakkal való megrakása folytattatik. — Jól kell felvigyázni, hogy a' tavaknak elegendő vizök legyen. — Rákászat kezdete; mindazáltal a' tojásos rákokat kémélni 's a' vízbe vissza bocsátani kell. — Nagy záporokban a' tavak zsillipeit fell kell nyitni. — Most már az angolna és lázac halászat ideje is van, és Pünkösöd utánig tart. — Ezen hónapban földgílisztákkal, bogarakkal, apró rákokkal; vagy köményel főtt arpadarával is horgászni lehet. — Oly tavakba, melyekbe szántóföldekről a' viz nem szívárog, és kemény alljok van, apró juhganéjt kell hordatni, mivel az a' potykáknak igen hasznos. — Ezen hónapban, midőn az almafa virít, legjobb ideje van, az ikrás potykákat és két évűeket más tóba tenyészés végett átszállítani, mivel most már a' viz egy kissé langyulni, a' nagy vizek pedig apadni kezdenek. — Ezen hónapban tavakban a' potyák legelőször kezdenek ívni, hasonnan a' karászok, sigérek és kövipontyok is.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Madarászokra és gyermekekre ezen hónapban különös vigyázattal kell lenni, nehogy az erdőségnek annyi hasznos madarait, mint p. o. harkály, bagoly, czinege 's a' t. ki fogdossák; mert ez által csak az erdőségnek ártalmas bogarai szaporítanak. — Ezen hónapban a' vadászok már pórúzas kutyákkal vadászni szoktak, de mivel a' vad még most fest, és szőrökből a' bajbancsokon el-hagyogatnak, tehát ez a' kutyáknak káros, mivel ez által néha az egész nyomozó tehetségüket elvesztik. Ellenben a' gyöngye vetésekbe való vezetás használ nekik, mivel azt szívesen megeszik. — Mivel most már a' meleg idő beáll, tehát a' kutyákra vigyázni kell, nehogy megveszszenek. — Ezen irtóztató nyavalyának kiváltképeni okai a' hideg és melegnek hirtelen való változásai, bűdös hús forró napokban, friss ital hiányja és a' bakzás nélkülözése. Veszettségnek többféle fokait tapasztalták már: legelőször a' kutya szomorú lesz, magányt keresi, elbúj, sem nem eszik, sem nem iszik, fileit és farkát lekonyítja, nem ugat, mindazáltal idegen embereket és álatokat orozva támadja meg. Már marása is vésztes. Második foka az, ha lihegni kezd, nyelvét tajtékos szájából kilógatja, farkát hátulsó lábai közé húzza, urát meg nem ösméri 's hozzá is kapdos. Járása ingó, majd lassu, majd sebes, szemei zavarosok, nyelve kékes. Ezen állapotban alig él már 24 óráig. Minden egészséges kutya fut tőle, 's midőn az ember gyanus kutya által megmaratván, azt megtudni kívánja, vallyon veszett volt é, tehát csak meg kell azt ölni és húsát egy kutya elibe vetni. Ha amaz nem volt veszett, tehát ez a' húsát jó ízűn megeszi; ellenkező esetben hozzá nem nyúl.

V i r í t n a k

M e g é r n e k

Német rekettye, deutscher Ginster.
Zanót, gemeiner Bohnenbaum.
Keszédes ebszőlő, Nachtschatten.
Kányafa, Schwalbenbeerstrauch.
Vörös áfonya, Preiselbeere.
Halyogfa, gemeine Pimpernuß.
Gesztenye-bikfa, Kastanienbuche.
Bábos-loncz, gemeines Weisblatt.
Hársfa, Lindenbaum.
Vörös gyűrű, rother Hartriegel.
Varjátóvis, Wegedorn.
Mocsári-rozsdabura, Kien-Porß.
Seprőjeneszter, Besenpfrieme.
Málna, Himbeere.
Fagyalfa, Eisenbeere.

Bodzafa, Hosszunder.
Téli hársfa, Winterlinde.
Foltos áfonya, Moosbeere.
Fekete mármorka, Krähenbeere.
Vad rózsza, Hagebutte.
Venike, Waldrebe.
Kövi szederj, Steinbeere.
Ostorménfa, Schlingstrauch.
Nászpolya, Mispelbaum.
Igllice, dornige Heuchel.
Csipke rózsza, Heckenrose.
Fejér rózsza, Feldrose.
Sallangos bodza, Peterfilienhosszunder.
Kutyafa, glatter Wegedorn.
Bérczibenge, Alpen-Wegedorn.

Rozmaring- rekettye- homok- fejer- kötö-
mondola- csőrege- sár- csigolya- szivós-
zsálya- kecske- Füz. Rosmarin- Berff-
Sand- Weife- Korb- Mandel- Knack- Gelbe-
rotte Band- gelbe Band- Bach- Salbaiblät-
rige- Saal- Weide.
Fekete nyárfa, schwarze Pappel.
Fejér nyárfa, Silber-Pappel.
Rezgő nyárfa, Aspe.
Szilfa, Ulme.

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k .

Erdőtenyésztés

Erdővédés

Erdőhasználás

E' hónap elején az erdőtenyésztő jól vigyazzon a' Szilfa magvának megérésére, nehogy az elröppenjen, és szedegesse-össze. Ezen mag megérése különös figyelmet kíván, mert ha nagyon megérik, elröppen, ha pedig jól meg nem ért, ki nem kés. Mivel pedig tartani is nehéz, kivált ha rakáson fekszik, tehát gyakran kell megforgatni, nehogy felhevüljön. Mivel hideg a' gyöngye szilfa plántáknak nem árt, tehát legjobb a' magot azonnal, a' mint megérett, elveteményezni; így a' plánták még azon nyáron néhány hüvelyknyire felserdülnek. Szilfát kiváltképen olyan helyeken lehet használni veteményezni, hol a' tölgy és bikfa őszi vagy tavaszi veteményezést a' tavaszi, kivált a' májusi derek megrontották. — Magvas és faeszkölökben a' múlt hónapi munkák folytattnak. — Nyár- és füzfa magvak is e' hónapban ugyan megérnek, de gyapjok 's ritka tenyészőségük miatt nem gyűjtetnek. — Most már a' nyírfamagra is kell vigyázni, vallyon az apró hogarak sok kárt tesznek e' benne, hogy előre lehessen sok vagy kevés magra számolni. — Mivel a' hársfak nem sokára virítanak, tehát ezeknek virágait is szemmel kell tartani. — Hol nap zápor essők hegyeken vagy más beveteményezett vágásokban kárt tettek, 's a' gyöngye plántákat talán kiszaggatták vagy elsodrották, ott a' támadt kopasz helyeket vagy más plánták beültetése vagy új mag elhíntése á' léal kell ism't helyreállítani.

A' csirázó és már kikelt magra, valamint a' természeti sarjadásra nézve is legfontosabb gondoskodással kell viselkedni, hogy abban kár ne történjék. Annakokáért valamennyi a' múlt hónapban előadott tárgyakra kétszeres vigyázatot kell fordítani, különösen pedig az ártalmas levél lesurólásra, hol szokásban van, fűsarlózásra, marha legeltetésre, szamócza, hangyatojás és fűszedésre szoros felügyelés legyen. — Az igen vészes *féreg és fakiszáradás* elhárítása végett fenyvesekben többé se fat se póznát többé kivágni nem szabad. — Az úsztató-folyókat, patakokat és tó gátakat meg kell igazgatni. — Ezen időtáiban, kivált szárazság idején az erdőszőknek mind a' némely vidékeken szokáshoz hasonló pásztortüzekre, mind a' szénégetésre nézve különös felvigyázat ajánlottassék. — A' *ragya*, mely ezen és a' következő hónapokban a' fiatal fakat gyakran meglepni szokta, az erdőszők részéről következő bánásmódot kíván: ha a' ragya egy egész, természeti sarjadással vagy veteményezett plántákkal teljes, vágást lepett-meg, úgy hogy attól a' fiatal fa mind kiszáradt vagy elromlott, tehát ily esetben nem marad egyéb hátra, hanem az egész vágást újra be kell veteményezni. Ha pedig a' ragya csak itt-ott egyes helyeken látszik, tehát ezen hiányt vagy új vetés vagy ugyan oly nagy fácskáknak újra oda ültetésük által lehet kipótolni. De ha a' ragya által meglepett vágások már jó nagy fákkal teljesek, tehát akkor csak azon évi fakadásokat pusztítja-el, a' nélkül hogy miatta magok a' fiatal fácskák elvesznének. — Az úgy nevezett *májusfák* lopására különös szemügy tartassék.

Fejér fenyőfa erdőben terpetin olaj, és szesz készítéshez fiatal fenyőtoborokat most leket már törődödni; fenyőcsipa szedés és tuskoirtas folytatatik.

E m l é k e z t e t é s e k é s j e g y z e t e k .

A' mívelési költség felvetését küldjék be a' kerületi erdőszők. Vadgyümöltshasználati lajstromokat a' kerületi erdőszők nyujtsák-be a' főerdőszőknek, ezek pedig küldjék át az erdőszeti főhivatalnak. — Erdővadászok adják-be erdőszéiknek a' károkról szóló lajstromaikat, az utolsó pedig ismét az erdőszeti főhivatalnak adják be kárlajstromaikat. — Azonban az erdőszeti főhivatalnak küldje be, melyben egyszersmind jegyezze-fel mind a' már elintézt, mind az igazítlanul hátramaradott excessusokat. — Egy uttal főerdőszének engedelem végett nyujtson-be egy *hasábfalajstromot*, melyben nem csak az erdőrésze, 's a' benne találtató szárazfának mennyisége és becse, hanem az azt kérők neve is fel legyen jegyezve. Erdőszeti itélőszék tartatik. Főerdőszők vizsgálják meg a' legelő és fűves helyeket, ezekről lajstromot készítsenek, 's azt további megvizsgálás végett felsőségüknek nyujtsák be. Tovább a' kerületi erdőszők a' folyó évben történt és véghez vitt erdőtenyésztési-táblákat készítsenek, 's azokat főerdőszéiknek küldjék-be.

Hónap

Vadászati dolgok

Június

Üzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párzás	
Nincs helye	Fácánok (részint még tojásan ülnek, mint a' tuzok) nyírfajd, fajdtyúk, erdei szalonka, galamb, vad lúd, vad kacsának fiai vannak. Fúrjek tojtak, 's a' hónap vége felé már ki is költik. Gólya és a' vizibika tojásaikat kiköltik. A' gémtójtó fiai már vezeti. Valamennyi ragadozómadár most már úzi magától a' fiai.	Nincs helye	
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Nincs helye.	A' nyúl.	Dámvad. Fialat öz. Nyúl.	Nincs helye
Tartózkodáshelye		Táplálata	
<p>A' vadkanok még a' sűrűségekben tartózkodnak, az emsék pedig mellyek múlt hónapban malacoztak, 8-10 malaczaikkal a' meddón maradt koczakhoz csatlakoznak.</p> <p>Szarvasok e' hónap végivel leverik már érett szarvaikról a' kérget; a' szarvastehén borjával magányban szeret lenni.</p> <p>Az őzbak fiatal őzkecskével mulatozik 's azokkal tréfálódik; a' vén őzkecské pedig borjaikat vezetik.</p> <p>A' nyúl erdőaljakban tartózkodik.</p> <p>A' róka, nyest, görény és vadmacska szanaszét kóvályognak.</p> <p>A' fajdkakas ismét magányban él, fajdtyúk pedig fiai eteti. Szalonkák fiaikat vezetik; ha pedig még tojásokon ülnek, nem kell őket felriasztani, különben a' tojó oda hagyja fészket.</p> <p>A' nyírfajd csirkéivel együtt sűrűségben tartózkodik.</p> <p>Foglyok csirkéiket vezetik, és a' vetésekben tartózkodnak.</p>		<p>Vadsertések gyökereken, fűvön és tavaszi gabnákon élődnek. — Szarvasok vetéseken és lóheréseken és fiatalosokban táplálják magokat, sonyalókat és jóféle plántákat is felkeresik. — Őzek fiatal vágásokban és mezőkön búza, bab, borsó, zab és búkköny vetésekben legelnek. — Nyúlak szántóföldeken lelik-meg élelmöket. — A' róka, nyest, görény és vadmacska most messze kóvályognak-szét, hogy kölykeiknek prédát kereshessenek, 's azoknak eleven, akkor ellett őzkecskéket, fiatal nyúlakat 's egyéb vadat és szárnyas állatot hoznak, mellyeken kölykeik a' fojtogatást tanulják-meg; szükség-től dögöt is megemészti. — A' borz imitt-amott réteken és földeken férgék és gyökerek után túr, csigákat és bogarakat is keres. — Vidra egyre fogdossa a' halakat, rákokat és vizibékákat. — Fajdtyúk leginkább oly helyre vezeti csirkéit, hol hangyaszombikok tálaltatnak. — Vad ludak-és kacsák éjel a' vetéseket keresik-meg. — Nyírfajd is leboosátkozik a' vetésekbe. — Foglyok szinte vetésekben élőködnek 's csirkéiket hangyákkal táplálják.</p>	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati oltalom	Vadászat használása	Halászati Kalendárium
<p>Vadásznak most az itató és vizálló helyek feltisztogatására 's a' sonyalók fel-frissítésére gondja legyen.</p> <p>Erdei tolvajokra különösen kell felvigyázni, hogy az őzek levelezésükben megkíméltesse. Az állandó számhoz tartozó szarvasok megvizsgálásának ideje, mi-helyt azok egészen megverdtettek, porázra kötött ebekkel elkezdődik.</p> <p>A' vadász kerületében naponkint meglátogattja a' rókák lynkait, hogy a' fiatal rókák járásait fellelhesse, mellyek most az előtt játszódnak 's a' napon sütköznek.</p>	<p>A' szarvasok hízni kezdenek, egészen megverdlenek, 's most már fűről hizott szarvasokat lehet lőni.</p> <p>Őzbakok is lődöztetnek, valamint őzborjúk is konyha számára.</p> <p>Fialat nyúlakat lőni lehet.</p> <p>Vadludakat és kacsákat tavakban lődözni, nádasokban halóval fogni, egyéb fiatal madarokat pedig fészkeikből kiszedni 's felnevelni lehet.</p>	<p>Tavakra a' mosti erős záporok miatt szorgos vigyázattal kell lenni. — Nedves tavak, mellyek nehezen száradnak-ki, az iszaptól kitisztítatnak. Nád és sás kivágatik. — Tavak körül marha ne legeljen, mert az halakat elrezzenti a' partoktól, hol legtöbb élelmet lelnek. — Szárazságban inkább fogdostassanak ki a' halak; mintsem víz híjánya miatt elveszenek. — Most az ideje vörös bogarakkal horgászni és rákokat fogni. — Ezen hónapban sokféle hal ívik, mint a' potyka, kárász, czonpó, fejerhal, 's a' t.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Ezen hónapban a' ragadozó-madarak fészkeiket szorgalmasan kell felkeresni, 's a' fiaikat, mielőtt kiröppennének, meg kell öldösní. Ragadozó-madarakat léppel következően lehet fogdosni: egy galambnak lábára 1 1/2 lábnyi hosszáságú spárgát kötni, 's annak alsó végire egy kis ólomgolyót; a' fonalat pedig madárléppel, de nem egészen a' galamb lábáig fel, bekenni kell, nehogy önmagát megfogja. Az ólomgolyónak azért szükség a' sinórra kötve lenni, hogy az a' galamb röpkülésekor egyenesen lefelé függjön 's a' tollakba ne keveredhessen. Hogy ily módon csak oly ragadozó-madarakat lehet fogni, mellyek galambok után lövellenek, mint az ölyv, karvalytojó, sólyom, önmagától értődik.

V i r í t n a k		M e g é r n e k
Vörös áfonya, Preusselbeere.	Zanót, Bohnenbaum.	Fekete áfonya, Heidelbeere.
Hangafa, gemeine Heide.	Kövi szederj, Steinbeere.	Vad cseresnye, Vogelkirschebaum.
Gombos hanga, Sumpfsheide.	Feketélő zanót, Geißfleestaude.	Fürtös bodza, rother Hollunder.
Cseplesz hanga, Bergheide.	Mogyoró levelű szederj, haselblättrige Himbeere.	Meggyfa, Weichselbaum.
Nyúlrekettye, Färbeginster.	Mirigyes szederj, Drüsige Himbeere.	Bérczi ribiszke, Straußbeerenstrauch.
Venika, Waldrebe.	Hamvas szederj, Frieche Himbeere.	Farkas hárs, gemeiner Kellerhals.
Fagyalfa, Egufter.	Vörös ebszóló, Alpranke.	Szörös rekettye, Frieche Ginster.
Babus loncz, wildes Geißblatt.		

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

Erdőtenyésztés	Erdővéde	Erdőhasználás
<p>Ha az összeszedett szilfa mag mult hónapban el nem veteményeztetett, ezen hónapban haladék nélkül történjék-meg, mert tovább a' vetéssel várni nem lehet; különben inkább késő őszig vagy jövő tavaszig várni kell azzal. — Mivel most már a' nyírfamag érik, tehát szedni kell, különben azonnal elröppen. — Veteményes és faoskolákban minden tisztán tartassék, a' fattyú 's egyéb hasztalan sarjadzások és gallyakat lekell vágni. Az előre kímélt nyírjes vágásokban jövő évre a' föld felkapáltassék vagy szántassék, 's azáltal természetes sarjadásra alkalmassá tétessék. Átaljában őszi veteményezés alá is szántatni és kapáltatni kell. — Hason történik most a' száraz és előzőlénnek ki nem tett égerfavágásokban. — Faoskolákban szemreoltani kell, a' leveles fakon a' szükséges lenyesetük, és száraz időben az öntözés folytatik. — A' szántóföldekké változandó helyeket most az uradalom kimutatja. — Mocsáros helyeket az árkok megigazitának vagy njak csináltatnak. — Az erdősz most a' magvak állapotjára figyeljen, hogy a' mindenféle magvakból várandó mennyiséget megítélni lehessen; hogy a' jövő őszi és tavaszi magvetésre nézve ez után igazodni lehessen.</p>	<p>Az erdőben támadható tűzvész elhárítása miatt az erdősz szorgalmas vigyázattal legyen a' szénégetésre (ha csak az, mint sok helyen szokás, ezen időre nincs felfüggesztve.) — A' záporok által megrongált utakra és faoskolákra is gondja legyen az erdősznek. — Az erdőnek nagy karára lévő mellékutakat, melyeket akkor szoktak keresni és csinálni, midőn nagy záporok a' rendes erdei utakat megrongálják, nem kell megszenvedni, sőt azokat behúzni. — A' levélsürolást, füvezést, legeltetést sem kell megszenvedni. Szint úgy az erdőben tüzet rakni sem kell engedni. — Nagy égi háboruknál, 's hó olvadáskor a' hegyekben, patakok megáradása miatt a' fauszatásra készített tavakra vigyázni kell, nehogy azokat az árviz megszárogassa. — A' jövőre reménylhető magra nézve utánna kell látni a' fenyesekben, vallyon a' magvakat pusztító féreg nincs e' a' toborokban, mit könnyű meg tudni, ha mindenféle tobor szét választjuk, hol a' pondrót azonnal meglátni lehet. — A' fiatal faveteményes helyeket ki kell gyomlálni.</p>	<p>Fak elvritása után a' szénégetést leveles és fenyves erdőben ismét el lehet kezdeni, és szorgalommal folytatni.</p> <p>Gyántacsipa szedés és vakarás folyton megy, de nagy és tartós hőségben fel kell azzal hagyni. A' turfa ásás, és tőkeirtás folytatik.</p> <p>A' vad cseresnyékből most jó ízű cseresnyebort vagy pálinkát lehet készíteni.</p>

E m l é k e z t e t é s e k é s j e g y z e t e k.

Erdei vadászok a' kárlajstromaikat küldjék-be erdőszeiknek, ezek pedig a' magokét az erdei főhivatalnak. — Mivel helyekről 's a' mívelés haladásáról készítessenek esztendei mutató-táblák, valamint esztendőinti mívelési-planumok (tervek);

Erdőszök a' náluknál feljebb való kerületi erdőszeiknek a' fákban tett károkról szőlő lajstromaikat küldjék-be. — Mivelést javalló-lajstromokat, utak igazításához javallatokat, új ültetvényekről felszámolást 's a' t. adjanak-be a' főerdőszök.

Az erdőszök erdeikből bejött természetmennyi és pénzben való jövedelemről számadást adjanak, napló könyveikből pedig kivonatokat készitvén, ezen számadásaikhoz csatolják.

Kerületi erdőszök büntetési-lajstromokból kivonásokat készitsenek, 's azokat az elszedett zálogokkal együtt küldjék-be a' fiscálátusnak.

Harmadik erdőszereti törvényszék tartassék.

Valamennyi erdőszereti-hivatalnak összes jelentést adjon-be a' vadászati és erdei excessusokról.

Erdőketjavító felszámolások a' jövő őszre és tavaszra nézve nyújtassanak-be.

Pénztári számolások berekesztetnek 's a' hónapos fakivonat megvizsgálják.

Úzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párasz	
Az őzbak fiatal úzekesékkkel enyeleg, 's vad úzekedésbe esik.	A' fűrjek egyre tojnak és költnek még; vadgalamboknak második van fiok, hasonlóan a' foglyoknak és vad kacsáknak is, ha az első költés elveszni talált.	Nincs helye.	
Bakzás.	Párosulás.	Kölykezés.	Fiasítás
Nincs helye.	A' nyúl.	A' nyúl.	Nincs helye.
Tartózkodáshelye.		Táplálata.	
Vaddisznók sűrű erdőalljakban tartózkodnak; a' vadkanok társaságban kezdenek jární, az emse pedig mind csoportokban áll. A' szarvas, mivel szarva ismét megkeményült, vén bakoknál pedig már tökélyesen kinőtt, sűrű erdőalljakban tartózkodik, de gyakran, hogy a' bogaraktól menekülvön, őszi vetésekben heverész. A' dombok tisztogatja szarvait; a' dámóz pedig borjával együtt elbujva tartózkodik. Az őzek még most is erdőalljakban lappangnak. Nyúlak most ugarokon fekszenek; kivált ollyakat választják fekhelyül, melyeken jóféle növények és utifűvek találatnak. Róka, nyest, görény 's a' vadmaeska fiaikkal a' szántóföldet látogatják-meg. Foglyok tavaszi vetésekben, kaszállókban és erdőalljakban üldögélnék.		Vaddisznók a' vetéseket látogatják-meg, földi gyökerekből 's fergekből is élőködnek. Szarvasok most már a' mezőben elegendő táplát lelnek. Őzek a' réteket, jóféle füveket és faszarjadásokat látogatják-meg, kivált a' juharfa sarjadjást kedvelik. A' nyúlak mezei vetéseken kívül utifű és jóféle plánták után is járnak. Róka, nyest, görény 's a' vadmaeska fiaikkal együtt az érett vetésekbe járnak, hol egereket, szöcskétet, bogarokat fogdosnak eledelül. Borz gyökerekből, bogarak, gyümölcsök 's más e'féléből éldegél. Faczánok, foglyok, vadkaesák, galambok, fűrjek és pacsirták őszi és tavaszi vetéseken élnek; a' fázántójo csirkéit táplál csalán közé 's oly helyekre vezetí, hol hangyát találhatnak.	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati oltalom.	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
Ragadozó-madarakat egyre nyomozni, 's mennyire csak lehet, kipusztítani kell. Vadlopokra különös vigyázattal kell lenni, mivel az őzbak most ismét úzekedni szokott. — Szó helyeket meg kell tekinteni. — Most a' szalonka és húrosmadár vadászathoz szükséges erős tölgydorongokat és léprudakat, 's mind azt, mi a' mindenféle madarászathoz fában és karókban megkívántatik, eleve elkészíttessék, hogy a' jövő madarászati jól kiszáradhasson. — Hegyek közt a' húrosmadarak fogdosásához való készülétek előre tétessenek meg.	Szarvas-és őzbakokat, kik most már tehene után járnak, lóni lehet. Jakab körül az őzbak úzekedni kezd, de ha hüvös, nedves az idő tehát nem úzekedik, még akkor sem, ha sok fiatal őzborjú van; legtüzesebben futosnak és úzekednek reggeli 10 óratól délutáni 5 óráig. — Fialtal kacsá és szalonka vadászatnak most az ideje. — Vadludak is most lódoztatnak. Sz. János és Jakab napok közt vedlenek a' vad ludak és kacsák, 's azért nagy tavakban seregestől lehet őket elevenen fogdosni. — Fialtal vadgalambokat az erdőalljakban már lóni lehet.	Nád kivágása, és a' tavak kiiszapolása folytatatik. — Víznek most a' nagy hőség miatt mindig friss hozzáfolyásának kell lenni. Sigérek, kárászok és czompók most is ívnek még. — Ha menykő út valamely tóban, tehát annak vize azonnal becsátásék-le, 's fris eresztessék-bele. — Kacsákat és ludakat az ikrástavakban nem kell megszenvedni, mert mind a' potykaikrában mind a' fiatal halakban sok kárt tesznek. — Mivel e' hónap végivel átaljában a' halak ívni megszűnnek, tehát most már egész tavaszig lehet őket halászni. Ki a' horgászatot kedvelli, az most zöldbékát, szöcskőket, tücskőket és főtt rákokat is használhatja csalókaül.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Minden kerületi erdősz a' szarvasok, dám- és őzvadak állapotjáról és számokról lajstromot küldjön a' főerdősnek, ez pedig ezen lajstromokat az erdőszeti főhivatalnak adja be. — Hasonnan vadászati árendákról is a' tájéket és kerületet kimutató tablákat készítsenek az erdőszök, 's azokat főerdőszeiknek nyújtsák be. — Ezen hónap elején, közönségesen Sárlos-boldogasszony táján, ismét felszabadíttatnak, az az oly szorosan nem őriztetnek az erdők, mivel ilyenkor a' fiatal vad már jól felserdült. Azonban a' juhászok, pásztorok 's egyebek kutyáit beereszteni egyáltalában nem kell, szinte a' málna és szederjszedőkre is vigyázni szükség. — A' vén szarvasok' szarvaik most már ismét kinőttek, 's azokrul a' kérget először lágy, aztán pedig kemény fákhöz való dörgölés által szokták lekuszolni, leginkább a' kecskefűzet, lúcz- és közönséges fenyőt, nyír- és kőrösfát szokták ehhez választani.

Virítanak	Megérnek
Ostorména, molliger Schneeball. Feketélő zanót, Geißflechte. Gombos hanga, Sumpfschilde. Köviszederj, Steinbeere. Vörös ebszóló, Alpranfe.	Piros kutyacseresnye, Vogelbeerbaum. Nyírfa, Birle. Babírfa, Lorbeerweide. Mogyorófa, Haselnußstrauch. Kutyacseresnye, Heckenkirsche.
	Nyúlrekettye, Färberginster. Tiszafa, Eibenbaum. Hamvas áfonya, Trunkelbeerstrauch. Fekete mármorka, Krähenbeere. Német rekettye, Stachelichter Ginster.

Hónapos foglalatosságok.

Erdőtenyésztés	Erdővédelem	Erdőhasználás
A' kora nyírfamag össze gyűjtetik; a' későbbi szemmel tartatik. — Veteményes és faoskolákban a' munka folytatik. Ha új ültetvényekben fatskák kivésznek, tehát azokat kikell húzni, 's a' legközelebbi ültetéskor másokkal pótolni, hogy rendes sűrűségű erdő nevedjék. — Némely faknál még szemreoltani lehet. — Az őszi famagvak elveteményezésükről már előre szükség gondoskodni, az azoknak rendelt vágásokat kitisztítani, 's ha fűvel benöve volnának, felszaggatásukhoz és ásásukhoz fogni kell. — A' fenyő, és lucfenyőfátskák ültetéséhez már fogni lehet, mivel ezek hajtásukat már bevégezték, most annak legjobb ideje van, — csak a' vörösfenyőket nem lehet átültetni, mivel ezek most is még teljes hajtásban vannak. — Bertalan után, vagy még is e' hónap végével a' fák növekedni megszűnnek.	Az erdősz pásztorokra és záporok által történt károsítására a' gyöngyfátskákknak mindegyre ügyeljen. Az erdőbeni tüzelésre való vigyázat is még folytatik. — Vizimunkákat most serényen kell véghez vinni. — Erdősz a' fenyőtoborokat pusztító bogarakra, evetkékre és zsolnákra vigyázzon. — Az elevegyepüket e' hónapban meg kell nyírni. — A' makos erdőbeni marhalegelést tilalmazni kell. — Erdőszeti hivatalnokok a' mak állapotjáról, 's a' kerületek hogy vannak kiarendálva, előjáróiknak jelentést tegyenek.	Fenyvesekben e' hónapban a' tűzifa kiassnaltatik és levágatik. — A' jövő hónapi vágásokban pedig alomnak való leveleket lehet összegerebeltetni, 's az erdőből kitakarítani. — A' vörösfenyő-gomba szegése most kezdődik. — Hasonnan e' hónap végével mogyorót és piros kutyacseresnyét kell szedetni. — Szilfa és kőrösfala levelet a' szarvasmarha számára, tölgy éger-és nyírfa levelet pedig a' juhoknak lehet gyűjtetni, valamint a' kecskéknak is. — Hol utóvágásoknak kell történni, ott a' fát kimutatni 's megjegyezni kell.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Az erdővadászok küldjék be erdőszeknek a' kárlajstromokat, ezek pedig ismét saját kárlajstromaikat az erdőszeti főhivatalhoz adják be. — Az erdőszet-büntetési-assignatiókat a' főerdőszök benyújtják a' fiscalátusnak. — A' fel nem sarjadzott térekről 's a' közönséges és szakai művelésplanumokról szóló tabellákat a' főerdőszök adják be az erdőszeti főhivatalnak. — Ugyan ezek a' mag- és plántalajstromokat, valamint a' művelési költségek felvetését, eredeti beadásokat is mellékelvén azokhoz, egyszerre az évi művelési-planumokkal tartoztak beadni.

Erdővadászok adják-be kerületi erdőszeknek a' falopási lajstromaikat.

Az erdőszeknek specialis jövedelmezéseiket kimutató tabellák készítenek, melyekből aztán a' főerdőszeti hivatal egyetemi tabellákat készítsen. — A' kerületi erdőszök az általok kimutatott fáról szóló tabelláikat a' főerdőszöknek megvizsgálás és előttezés végett küldjék-el. — Főerdőszök a' jövő évben kiadandható fáról egyszersmind a' szükséges tűzi és egyéb haszonvehető fáról való lajstromot adjanak-be.

Azon főerdőszök, kikre inspectiók bizattak, kerületeiknek minden erdeiket utazzák-be, 's mindenütt a' szükséges rendelkezéseket megtegyék.

Az erdőszök erdeikből bejött természetmennyekről és pénzekről számoljanak.

Naplókönyveikből az erdőszök kivonatot készítvén, azt a' számadásaik mellé csatolják.

Kerületi erdőszök erdőszet-büntetési könyveikből kivonatot készítsenek, 's azt az elszedett zálogokkal együtt a' fiscalátusnak beküldjék.

A' szándéklendő művelésekről jókora véleményes jelentések tétessenek.

Az épületifák eleve felszámolását, erdőszöket meghallgatván, készíteni kell.

Most közönséges erdei revisiók szoktak tartatni, melyekhez mindennemű jelentések készen álljanak. ;

A' pénztár számolás is bevégeztetik, és a' fakivonat megigazítatik.

Hónap

Vadászati dolgok

Augustus

Úzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párzás	
A' fiatal őzbak megugorja bujaságból az őzet, de foganat nélkül.	Nincs helye.	Nincs helye.	
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Nincs helye.	Nyúlak.	Nyúlak.	Nincs helye.

Tartózkodáshelye

Táplálát

A' vaddisznók mindig a' sűrűséget keresik, de legjobban szeretnek gabnavetések szomszédságában tanyázni, hol ha nagy számmal tartatnak, nagy kárt okoznak a' szegény falusi gazdának. — A' vörösvad és az őz leginkább vetések szomszédságában lévő előerdőkben tartózkodik. — Nyúlak a' nagy meleg miatt fekhelyöket éjszánaknak friss földben, vagy ha már őszi alá szántottak a' friss szántásban ütik-fel, hogy hűvösséget szerezzenek magoknak — Nyírfajd most tojójával és csirkéivel együtt sűrűbe rejtekezik, úgy hogy kutya nélkül rájuk akadni nem lehet. — Pacsirták most vedlenek. — Foglyok tavasziban tartózkodnak, nagy hőségben pedig forrásokat keresik-fel. — Vadkacsák is vedlenek, 's azért egészen a' part és nád közé bujnak. — Császármadarak sűrűben lappagnak, 's a' fál legalsó buggyaikon üldögélnek; hogy annál könnyebben menekülhesse-nek a' ragadozó-madaraktól.

Vaddisznók életmaggal, gyökerekkel és plántákkal táplálják magokat.

A' vörösvad szinte a' vetésekről él, de a' vágásokat is felkeresi, melyekben kiváltképen a' fenyő, fűz és juharfa sarjadzásokat kedvelli.

Őzek és nyúlak különösen a' zabföldeket látogatják-meg. A' róka, nyest, görény és vidra mindegyre még préda után járnak, Vadludak és kacsák tallókba és vetésekre, és rétekre szállnak, makk után is elmennek, szalonkák férgeket, csigákat 's a' t. keresik.

A' borz hízni kezd, 's élme miatt messze kóvályog. Vadgalambok, fürjek és pacsirták tavaszokban elősködnek; császármadarak szederjjet, málnával, bodzával táplálják magokat; foglyok pedig árpa földeken elősködnek.

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati oltalom	Vadászat használása	Halászáti Kalendárium
Ha ebben a' hónapban elesett vörösvad találtak, tehát azonnal meg kell azt vizsgálni, ha valyon nem a' borsónyavalya okozta é, hogy azonnal rendelést lehessen tenni. A' pórázos kutyával való vadászat folytatattatik. Vadgyümölcsöt most szárázon kell szedni, részint hogy azzal a' vaddisznókat tartani, részint más haszonra fordítani lehessen. Most már lépet és lenolajat, piros kutyacseresnyét kell készíteni, madárhálókat, törköket, fogdosó helyeket, szóval mindent, mi a' kis madaraszathoz megkívántatik, megigazítani szükséges.	Most a' szarvas hízott. — Szarvas és őz bakok lövetnek, az utolsó most is még őzök után futosnak. — Borzot most löni és fogni kell. — Ezen hónap végivel még nagy vadászatok, kivált azon kegyetlen lovon kergető vadászatok tartatnak, melyek a' szegény vadat csak kinezák, a' nélkül hogy húsok embernek való lenne. — Halóval, törkökkel, léppel való madaraszat, és fázán fogdosás kezdődik. — Fiatal nyúlak, vadludak és kacsák folyvást lődöttenek, kivált a' vándorló kacsák és szalonkak, melyeket hálókbán és törkökben is fogni lehet. Vadgalambokat vetésekben, kivált bükköny földekén lesből lehet lődözni. — Pacsirták hűző- napali- és éjjeli hálókkal fogdosatnak.	Halasfávakban a' nád és sás kivágása folytatik. — Friss víznek odafolyásáról mindig gondoskodni kell. — Arra is kell figyelni, hogy a' száraz tavaknak mult hónapban elhagyott kikaszálása megtörténjék. — Horgászatot tücskökkel és rákfarkakkal folytatni lehet; de a' sinórt rövidebbre kell venni, mivel most a' halak fenekéről felfelé emelkednek, közel a' víz színe alatt uszálnak. — Bertalan körül a' halak növekedni megszűnnek, mindazáltal húsrá és fontra nézve szaporodnak. Annakokéért az őszi halászáthoz eleve elkészülni, 's a' varsákat, árkokat, 's a' t. kitisztogatni kell. — Potykát e' hónapban egy átaljában fogni nem szabad, mivel fogdosásuk által nagy kárt okozna az ember.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Öreg és fiatal ragadozó-madarak vasban fogdosatassanak és lődöttenessenek. — Ifjabb szarvasbakoknak is kinőtt már a' szarvak, melyekről a' kérget először puha, aztán keményebb fakon verik-le. — A' fiatal ragadozó-állatok e' hónap végivel gyors fiatal köntöseikből kivetkőznek 's új bundát öltnek magokra. — Nagy és kis Boldogasszony közt a' szarvasnak mindene, mi rajta van, mind orvosságnak, mind a' konyhára használható 's legjobb ízű. — A' hurokvonalat eleve ki kell tisztítani 's a' hurokakat elkészíteni. — A' csalókamadarakat, melyek eddig sötétben tartattak, világosságra kell hozni, 's pedig mindig világosabb helyre, de a' napra még sem szabad őket kitenni. — Most már holmi apró madarokat, mint kenderkét, stigliczet, sármányt lépen, vörösbegyét és barázda-billegetőt, figemadarat, czinegékét 's a' t. kelepceében lehet fogdosni. — Ezen hónapban a' szarvasok, őzök, dämvadak és vaddisznóktól a' mezőt különösen őriztetni kell.

V i r í t n a k

M e g é r n e k

Repkény borostyán, Winterepheu.

Zsalyafűz, Salbeyblättrige Weide.

Vörös ebszóló, Alpranke.

Hangafű, gemeine Heide.

Seregély szederj, hoher Brombeerstrauch.

Magva megérik a' hegyes- fodros- tarka- csikos- és moszka juharfának; a' szagos- bokros- szívós- és törpe nyírfának; a' közönséges- és kökényszilváié; somfáié; mogyorófáié; a' fekete és sallangos bodzáé; sóskaaborjáé; bibircsos kecskerágóé; húbos lonczé; mogyoró levelü- seregély- és hamvas szederjé; mocsári rozsdaburáié; fekete mámor-káié; medveszólóié; a' német- sima- szőrös- szöszös- és nyúlrekettyéé; jegenyefenyőé, sima fenyőé; tiszafáié; csipkefáié; barkedőzfáié; seprő jeneszteré; vörös afonyáié és a' fűzlevelü varjútövise.

(A' német nevezetek itt elmaradnak, mivel azok már a' viritásnál előfordultak.)

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k .

Erdőtenyésztés	Erdővédés	Erdőhasználás
<p>Azon vágások, melyek ezen az ősön bevettetni fognak, a' veteményezéshez készítessenek-el, 's a' benne találtató gyp fel kapáltassék, vagy azon legalább lineák húzattassanak; de ha lehet, szántóval keskeny barázdákra szántassanak fel.</p> <p>A' később viritott nyírfa magvat szedni kell; az őszi fa-mag vetéshez szükséges eszközök tétessenek-meg; a' fenyőfa fiatal planták ültetessenek-át, melyekhez most már a' vörösfenyőket is venni lehet, ha évi hajtásukat bevégezték.</p> <p>Jegenyefenyő mag szedéséhez fogni kell.</p>	<p>Mindenféle pásztoroknak makkos erdőkbe hajtani tilos legyen.</p> <p>Pásztorokra és tűzrakásokra szoros vigyázat legyen.</p> <p>Bérczekben a' málna, 's a' t. szedőkre vigyázni kell, valamint a' parasztoakra is, hol fűzfa vesszőkbe szokás az életet kötni. — Rétek kaszállásánál 's az ugarok' szántásánál a' határok után nézni kell, nehogy azokba beszántassanak.</p> <p>A' közönséges fenyőfaerdőkben vigyázni kell, vallyon a' kis fenyőreszövő elszaporodott é, 's ha ez úgy lenne, a' meglepett helyeket azonnal hernyóárkokkal kell körül keríteni.</p>	<p>A' közönséges- lúcz- és jegenyefenyvekben tűzifa vágatik, 's abból a' szerzemnek és épületre való fa kiválogattatik. — Szénégetés a' hosszú éjek miatt, mivel a' szénégető a' farakásokban támadható lyukakat azonnal észre nem veheti, 's azaltal a' faban nagy veszteség lenne, e' hónap végéig, ha csak különös szükség nem kívánna azt, bérczekben, rónákban és leveles erdőkben bezáratik. — Tuskóirtás folytatik. — Lúczfenyőkről a' facsipa vakarása kánikula végével ismét kezdődik. — Sz. Mihály napjától a' szárazfa szedés közönségesen szokott napokon ismét elkeződik. — Piros kutyatseresnye, csipke, vad körtvély és vörösfonyja szedetik.</p>

E m l é k e z t e t é s e k é s j e g y z e t e k .

Erdővadászok kárlajstromaikat küldjék-be előjáró erdőszeknek, ezek pedig ismét a' magokét adják be az erdőszeti hivatalnak. De az erdősz még különösen egy az utolsó három hónap alatt bejelentetett 's a' régibb, de elmaradt erdőbeli excessusokról szóló lajstromot is adjon-be, 's ebben jegyezze-fel, hogy ezekből mennyi intéztetett-el a' három hónap alatt, 's mennyi van még elintézni való. Ugyan az erdősz hasábfajstromokat küldjön be főerdőszehez, melyekben a' száraz fának mennyisége, becsára 's azon erdőtájak megnevezése legyenek, melyekben az találtatik; valamint a' venni szándékolók neveit is foglalja magában.

Főerdőszök a' szükséges fáról való lajstromjokat készítsék 's adják-be.

Erdővadászok a' falopókról szóló kárlajstromaikat küldjék-be főerdőszeikhez. — Hasonnan a' vágáslajstromokat is. — A' főerdőszök ezen favágási lajstromokat saját észrevételeikkel megtoldva adják-be az erdőszeti főhivatalnak. Hasonnan a' jövő évre való favágási költségek felvetését is küldjék-be.

Az évi favágást tárgyazó javallatok nyújtassanak-be az uradalomnak. — Az erdőszeti hivatalnokok jelentést tegyenek az erdőknél mellékes hasznairól, különösen a' makkról; mire nézve a' makkot termő erdősegeket vizsgálják meg, 's a' bele hajtatható sertések számát, valamint azoknak neveiket is, kiknek az uradalmi erdőkben ingyen szabad makkoltatni, adják-be. — Erdőszeti törvényszék tartassék, mellyen valamennyi erdei excessusok vétessenek fel. — Erdőszök az erdeikből bejött termési és pénzbeli jövedelemről számoljanak, 's ezen számadásukhoz naplőikból kivonatot csatoljanak.

Számtartói hivatal az eladandó fa árának állapotjáról átnézést adjon be az uradalom főhivatalnokságának. — Kerületi erdőszök büntetési lajstromaikkól kivonatot készítsenek, 's azt az elfoglalt zálogokkal együtt a' fiscalátusnak küldjék-be. — A' fiscalátus fa kárpótlási- zálog- és büntetési pénzekről szóló hiteles lajstromot küldjön-át az uradalmi számtartóságnak. — Az uradalmi számtartóság egy az erdők jövedelmét és költségét magában foglaló összes lajstromot adjon be az uradalmi főhivatalnokságának. — Azon helységek, melyek az uradalmi erdőkből fát kapni szoktak, a' lakosaiktól kívánt famennyiségről szóló tabellát bíráik által azon erdősznek, melynek kerületéből a' fát kapni fognák, minekelőtte még a' fát megkapták volna, eleve duplumban adják-be. — Erdőmester az alatta lévő erdőszeti hivatalnokok viseletéről és alkalmas voltokról főjelentést tegyen a' főerdőmesternek.

Makkvizsgálásnak és kiarendálásnak most az ideje. — A' ki nem bérlett makkos tájak számára alkalmas kanászokrol gondoskodni, a' tanyákat pedig kitisztítani 's jó karba helyezni kell. — Pénztár számolása berekesztetik 's a' fakivonat megigazítatik.

Üzekedés	Párosulás, fészkelés, költés	Párvás	
A' most már meghízott szarvasbak felkeresi a' szarvasteheneket, üzekedni kezd, és dühös, vakmerő lesz.	Nincs helye.	Nincs helye.	
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás
Nincs helye.	A' nyúlak e' hónapban megszűnnek koslatni.	A' nyúlak e' hónapban megszűnnek kölykezni, 's az utolsó kölykezés gyakran a' ragadozó állatoknak martalékává lesz.	Nincs helye.
Tartózkodáshelye		Táplálata	
Vaddisznók sűrűségben hevernek. — Az eddig szanaszét kólygott vad különböző erdőkből a' nagy erdőbe és bérczettek húzódnak össze. — A' szarvasok üzekedésül régi üzekedő helyeket keresik-fel, 's az üzekedés mintegy 5-6 hétig tart. — Őzök még az előerdőkben vannak. Bakjaik sűrűségben tartózkodnak nappal, este pedig legelőre kijárnak, de hajnalban ismét vissza térnek. — Nyúlak száraz időben zabtarlóokban tartózkodnak, nedvesben pedig gyepekbe és bokrok közé vonulnak. — Róka, nyest, görény és a' vadmacska e' hónapban elhajtja magától kölykeit, melyeknek most már más tartózkodáshelyről kell gondoskodni. — Nyest és a' görény helységekhez kezdenek húzódni. — A' nagy szárnyasvad téli laktanyájáról gondoskodik. — Foglyok most többnyire az előerdőkben, tavaszi tarlóban és káposztásokban lappanganak.		Vaddisznók most vadgyümölcs, tölgy- és bikkfák alá mennek, mezei veteményekből is élőködnek, pafrány- és vadrépa gyökereket, valamint réteken földimogyoró 's a' t. után túrnak. — Szarvasok tavaszi ugarokon, grulyakból, vadgyümölcs, répa és káposztából élőködnek, a' fiatalosokat is meglátogatják. — Őzek füvekkel, vadgyümöccsel, répával, löheréseken és fiatalosokban táplálják magokat. — Nyúlak szántóföldeken, káposzta és répaföldeken lelik-fel eledelüket. — Róka, nyest, görény és vadmacska még ragadozásból és vadgyümölcsből élőködnek. — Borz répa földeken és vadgyümölcsfak alatt talál táplálatra. A' fajd, és nyírfajd szederjél, áfonyabogyóval, málnával él, kis kövecskéket is keresgélnek. — Foglyok, vadkacsák, fúrjek, pacsirták tarlókon és káposztásokban találnak élelemre.	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati-oltalom	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
A' tölgy és bikkmakkot meg kell tekinteni és vizsgálni, hogy mennyinek kellessék abból az erdőben a' vad számára maradni. Az e' hónapban már tökélyesen beállott szarvas üzekedés miatt, a' nagy és hátulatt, a' nagy és hátulatt, a' nagy és hátulatt bérczettekben csend tartassék-fen. Az üzekedési helyek egészen eligazítatnak.	September hónap első napján a' közép és kis vadászat kezdődik. Átaljában a' vadászati engedelem következően határozottatik-el közönségesen a' vadászok számára: <i>Bertalan után nagy vadászat; Jakabtól Mátyásig nyúlak; Sz. Mihálytól Gyertyaszentelőig rókák, nyestek, görények, menyetek, vidrák, vadmacskák, fűcánok, kacsák 's a' t.; Lőrincztől Tamás napjáig borzok 's a' t. Szarvas lövészt üzekedésük kezdetében még folytatni lehet. — Őzbakok, melyek most már kövérek, nyúlak, fűcánok, foglyok, 's vadkacsák lödöttetnek. — Tűzok, mit hogy meglőni lehessen, hozzá székeken vagy lóháton kell járulni, most vetéseken vesztegel és kövér. — Szalonka vadászat kezdődik; viziszonkákra való vadászat pedig folytatik. — Császármadarak csalogató sipok mellett lödöttetnek; csak hogy most nem örömet jönek, mivel nem tojózódnak és seregekben tartózkodnak; azon erdőben, hol sok szederj és piros kutyacseresuye van, melyeket enni nagyon szeretnek, kell őket keresni. — Borzokat is lőni lehet. — Madarásznak Egyedtől Sz. Mihály után 2-3 hétig minden nap meg kell tekinteni a' madarászó helyeket. — Sz. Mihály előtt 14 nappal a' pacsirták elvándorlani kezdenek, midőn őket aztán hátókkal az tarlóban sötét éjleg könnyebb megfogdosni. — Ezen hónapban a' vadgalambok, gerliczék, fúrjek, és foglyok is fogdosatnak.</i>	Hálók és eszközök készítenek-el. Elegendő varsákról gondoskodni kell. E' hónap végével a' halászat fogni kell. Az ártalmas sást egy úttal ki kell a' tavakból szedni. Zsilypeket és halgerebeneket pontosan kell megvizsgálni. Azon tavak, melyekben jövő évben friss halakat akarnak tenni, halásztasanak-ki. Oly helyekre, hol áprilisben fonott varsákat folyókba és patakokba tenni szándékolnak, most kövekből a' kasok megett zuhanót lehet csinálni, hogy a' csukák, melyek az ily csörgésnél és habzásnál örömet tartózkodnak, szívesebben csuszszanjanak-be a' varsába. Sz. Mihály után a' halak ismét a' mélységbe boesátkoznak, mire nézve a' horog sinórt e' szerint kell igazítani, 's hosszabbra eresztetni. Rakászásnak már vége van.

Emlékeztetések és jegyzetek.

A' vadászatot közönségesen *magas és alacsony vadászatra* szokás felosztani. Ezen osztályozásnál a' magas vadászathoz tartoznak rendszeren a' szarvasok, dämvadak, őzek, vaddisznók, fajdtyúkók, nyírfajdok, fűcánok, tűzokok, darvak és hatyuk; 's a' ragadozó állatokból: medve, farkas, hiuz; az alacsony vadászathoz pedig valamennyi többi vadak számoltatnak. — De vannak országok, hol a' vadászat *magas, közép és alacsony* vagy *kis vadászatra* osztatik. Ezen esetben a' magas vadászathoz közönségesen számoltatik: a' szarvas és dämvad; medve, fajdok, tűzokok, darvak és hatyúk; középhez ellenben: őz, vaddisznó, farkas, hiuz, nyírfajd, császármadár és fűcán; kis vadászathoz pedig a' többi vadállat. — Mindazáltal a' vadakra nézve majd minden országban különös szokás van, úgy hogy azoknak elosztályozását állandóul meghatározni nem lehet.

Virítnak

M e g é r n e k

Nincs ideje.

Megérik a' magva a' tarka és kúpos fűznek; burgundiai tölgyfáé; közönséges, erdei, tölgyfalevelű, tarka, kövi bikkfáé és szelid gesztenyéé; a' közönséges, fodros levelű, mezei, cukor és szőrös javorfáé; a' közönséges, lógó, arany, egylevelű, fodroslevelű és virágos körösfáé; a' közönséges, tölgyfalevelű, fejeér és körkörös égerfáé; a' közönséges, bemetszett, tarka és komló-gyertyánfáé; az öthímes fűzé; a' közönséges, hó, lisztes és birs vadkörtyvélyé; kökényé; téli és nyári hársfáé; cseregalagonyáé; diófáé; a' lúcz és fejeér fenyőé; a' közönséges és czirbolya fenyőé; vörös fenyőé; a' nehéz szagu és virginiai borókáé; tamariskáé; galagonyáé; vörös gyűrűé; varjú tövisé; sima, sziklai, bérczi bengéé; nászpolyáé; magyalfáé; sóska-fáé; fagyalkáé; bodzaé; a' mezei, szőlői, törpe vadrózsáé; ostorméné; kányafáé, és közönséges bangitáé; a' fejeér, sárga, tülksés rózsáé; borostyáné; törpe viaszburáé; igliczeé; közönséges, jegenye és lúcz-fenyőé; seregély szederjé; vörös ebszőlőé; juharcfáé; kecskerágóé; áfonyaé és medveszőlőé.

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

Erdőtenyésztés.	Erdővédlés.	Erdőhasználás.
<p>A' most már megérett magvakat szedni kell. Eltevésük nagy vigyázatot kíván; mert azoknak nagyobb része, ha nem száraz és szellős helyen vékonyan szétterítve fekszik, hanem ellenkezőleg nagy rakásokban, nedvesen és szellőtlen helyen vannak felöntve, egy éjen át megromlik, 's többé ki nem kél. Azonban ezen magvakat azonnal elvetni is lehet, de a' mellett mindig tartalékban kell magot hagyni azon esetre, ha a' tavaszal kibújó plántácskákát dér rontaná-meg, hogy azonnal más lehessen elvetni — Mivel e' hónapban a' jegenyefenyő magva is érik, tehát most már fenyőtoborokat lehet törödelni (három köből egy köből magvat ad.) Ha azonban az idej vágás egy fenyővel benőtt vidékre esne, tehát akkor a' fak levágása után földön lehet rólok a' toborokat leszedni, 's nem szükség rájuk mászni. — Mindenféle fenyőfákat ültetni, a' leveles fakat pedig bujtani kell. Átaljában e' hónap közepe táján a' plántálás egész kiterjedésében folytatik; mert mihelyt valamely fa levelét elhullatja, azonnal azt átültetni lehet. — Tölgy- és bikkfa erdőkben az új nevelés kéméltetik, nehogy a' természeti veteményezést a' sertések felegyék; hanem a' most lehulló mag földön maradván, természeti levéltakarót kapjon.</p>	<p>Makkoláshoz a' tanyák és itatóhelyek készen legyenek, a' kondások után pedig gyakran nézni kell, nehogy idegen sertéseket eresszenek nyajaik közé. A' makkos erdőkben találtató pusztá helyekre, 's az erdőmelletti szántóföldekre csak dél után bocsatassanak a' hizók túrás végett, midőn már jóllaktak. — Szarvas marhat és juhokat a' makkos helyekre bocsatani nem kell. — Favágókra különös vigyázat legyen, nehogy a' levágott fákat a' tavali 's most már bevetett vágásokba dűtsék; haszonvehető fát öles közé ne elegyítsék, ölesfanak illő hosszúságot adjanak, az öleket rendszeren rakják, a' galyfát szépen felcsomózzak, leveles fak közt a' magnak hagyottakat le ne vágják, 's a' fából engedelem nélkül haza ne vigyenek. Falopókra is szoros vigyázat tartassék. A' beveteményezett vágásokból ki kell a' fűvet aratni, nehogy az közt egerek fészkeljenek. Kondásokra vigyázni kell, nehogy azon vágásokban, melyekben még sarjadzás nincs, a' magvakat igen feletessék, 's ne hogy fiatal plántákkal teljes, vagy mestersegesen beveteményezett vágásokba bocsásák sertéseiket. — Rájok kell parancsolni, hogy veszedelmes helyeken tüzet ne rakjanak, és száraz gallyaknál egyéb fahoz nyúlni ne mérészeljenek.</p>	<p>Fenyvesekben tűzifa vágattatik, a' közte találtató haszonra való fa pedig kádárok számára kiválogattatik.</p> <p>Tőke irtás keményen folytatik, szükség idején fenyvesekben és lapolyerdőkben szemet is lehet égetni; a' facsipa vakarásnak e' hónapban vége szakad.</p> <p>A' házi sertések makkolásra hajtatnak.</p> <p>Házi szükségre vad gyümölcsöt, borboját, fenyőmagot 's a' t. szedni kell.</p> <p>Őszi nagy vízen fát lehet usztatni.</p> <p>A' hol épületifák vágattatnak, ott azon kell lenni, hogy azokat azonnal megfaragják, és soká heverésük által bennök kar ne essék, se az által ártalmas férgek ne szaporitassanak.</p> <p>Most alomnak való faleveleket gerebélni 's haza hordani lehet.</p> <p>Egy uttal a' szél által kidöntött, vagy másikt elszáradt és alkalmatlan fat most ki lehet takarítani.</p> <p>Kisasszony nap táján az erdőt már meg kell tekinteni, 's a' bennök találtató makkot és gyümölcsöt megnézni, hogy a' makkoltatást ahhoz szabni lehessen.</p>

E m l é k e z t e t é s e k é s j e g y z e t e k.

Az erdővadászok büntetési lajstromaikat küldjék-be előjáró erdőszeknek, ezek pedig ismét az ő saját büntetési lajstromaikat küldjék-be az erdőszeti hivatalnak. — Főerdőszök faszükségi lajstromokat készítsenek. Hasznalási terveket küldjenek be a' főerdőszök vizsgálás és helybenhagyás végett a' főerdőszeti hivatalnak. — Hasonnan rendetszabó- és taxátió-lajstromok' rajzait adják-be a' főerdőszök erdőszeti főhivataljaiknak.

Erdővadászok falopást tárgyazó büntetési-lajstromaikat küldjék-be kerületi erdőszeknek. — Erdőszök erdeikből bejött természetnyekről és pénzokról számot adjanak; naplókönyveikből pedig kivonatokat készítvén, azokat is számadásukhoz csatolják. Az erdőknek mellékes hasznai végett, kivált a' makk miatt, ez utolsót tekintsek meg az erdőszeti hivatalnokok, 's a' behajthatandó sertések számáról, 's kinek lehet ahhoz ingyen jussa, jelentést tegyenek.

Hónap

Vadászati dolgok

October

Ú z e k e d é s		Párosulás, fészkelés, költés		Párvás
Szarvasbak még úzekedik; a' szarvastehén 40 hétig vemhes, a' midőn aztán egy, ritkán két borjút borjazik.		Nincs helye.		Nincs ideje
B a k z á s	P á r o s u l á s	K ö l y k e z é s	F i a s i t á s	
Nincs helye.	Nincs ideje.	Nincs ideje.	Nincs helye.	
T a r t ó z k o d á s h e l y e.		T á p l á l a t.		
<p>Vaddisznók most is még a' sűrűben hevernek.</p> <p>A' szarvasbak és szarvastehén bércekben most is még együtt vannak. A' szarvasbak bel úzekedési hősege miatt hengergetődzik.</p> <p>Ózek régi tartózkodás helyeikben vannak.</p> <p>Nyúlak répa- káposzta- lóhere- sőt ugar földeken is tartózkodnak.</p> <p>Róka, borz, vidra és vadmacska téli lakhelyök készítéséhez fognak.</p> <p>Menyet és a' görény helységekbe húzódnak.</p> <p>A' nagy szárnyasvad téli tanyáját keresi-fel.</p> <p>Foglyok erdőálljakban és káposztásokban tartózkodnak.</p>		<p>Vaddisznók vadgyümölcsöl, káposztával, répával, tölgy- és bikkakkal táplálják magokat; hol szőlőhegyek vannak, ott most nagy karokat szoktak tenni — Szarvasbak és tehené vadgyümölcsön 's a' mezőben találtató természetményeken élőkődik. — Ózek vadgyümölcsöt, makkot és fabimbót választják ételmül. — Nyúlak lóhere- káposzta- és répa földeken keresnek táplát, az elmaradott gyümölcsöt is felkeresik. — Róka, vidra, menyet, görény és vadmacska fiatal szárnyas állatokat, nyúlakat, egereket, 's a' mit kapnak, ragadoznak. — Borz répa-földeket látogatja meg, gyümölcsből táplálódik, és különösen szőlőből örömet. — A' nagy szárnyas vad fenyőmaggal és egyéb bingyóval táplálja magát. — Foglyok őszivetéseknek esnek, a' tavaszi mezőben elhullott magvakat keresgélnek fel, 's a' káposztásokat is meglátogatják.</p>		

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

Vadászati oltalom	Vadászat használása	Halászlati Kalendárium
<p>E' hónap végén a' falevelek lehullása után meg kell a' sönnyaló-helyeket újítani, mivel azok az úzekedő szarvasoknak igen hasznosok; ha jól elkészülnek, tapasztalni fogjuk, hogy azokat a' szarvasok és özek igen gyakran meglátogatják.</p> <p>Szép időben piros kutyacsernyét szedni, és száraz szellős helyre felakasztani kell, hogy azokat késő őszel madarászó helyeken és hurkokban használni lehet.</p>	<p>A' szarvasbakok lődözése, mellyek úzekedni megszűntek, elhalasztatik, ellenben kövér dambakokat és dämkecskéket, öreg meddőket, őzbakokat és meddő öreg özeket egyre lehet löni. — A' vaddisznók, kivált a' kanok szalonásodni kezdenek, 's azért vadászásuk most már kezdődik. — Nyúlak vadászatnak és kutyákkal fogdosatnak. — A' róka vadászat most kezdődik. — A' hónap vége felé borz után kell járni, mivel ilyenkor legjobb szokott lenni. Lehet őket éjeli kutyák által felkerestetni, kivált ha sok a' gyümölcs; de erős villákat és borzfogókat is kell a' vadásznak magával vinni. — Most már a' vadak bőre jó, 's azért haszonnal lehet őket vadászni. — Fogly vadászatnál hajtóeszközt kell használni, mivel a' felállítandó hálóknak most már hasznát venni nem lehet. — Császármadarakat e' hónapban vagy két hétig még csalogatással meg lehet lépni. — Ezen egész hónapban igen jó a' szalonka vadászat. Ezeket most esthajnalkor az erdők széléi és földek közt, hol húzódasukat észre venni; magas hálóba fogdosathatnak. Lehet őket az erdőkben, hol nyírfacsalt vagy mocsáros hely van, fenálló hálókkal, vagy hurkokba fogdosni. — Pacsirtafogásnak most az ideje, mivel ezek naponkint kövérebbek 's az eledelre kelemesebbek lesznek.</p>	<p>A' tavak e' hónap közepe felé kihalásztatnak, az ikrás potykák kiválogatattak, 's a' tavakból a' sár kitisztítatik. — A' tavak kihalásztatánál arra kell vigyázni, hogy azok sorba halásztassanak, 's a' halászeszközöket ne kelessen ide-stova hurezolni. — Halakkal is csinyán kell banni, azokat nem durva módon ide-oda hajigálni, nehogy a' pikkelyeik lekürsoltassanak. — Ha valamely tóban szép potykák fogatnak, tehát azok közül néhány kinőtt ikrásokat ki kell választani 's jövőre magnak használni. — Sz. Gál napján tenyészőtavakból a' víz lebocsátatik, a' midőn meg kell tekinteni, vallyon a' potykák ívtek é benne, 's vallyon csukák vannak é benne, mellyeket a' potykákkal együtt ki kell fogdosni, mert ha ezt nem tennők, tehát a' más esztendőben, midőn a' potykák még egyszer ívtek, az egyszerű ívtek 's a' két éves fajzás össze elegyednek; ha pedig a' csukák benne maradnának, tehát a' fiatal ivadékot mind felfalnák.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Sz. Gál napja után a' húrosmadarak, magnytók húzódni kezdenek, 's azért fenálló hálókkal, léppel, törökkel, hurkokkal fogdosatnak. — Ezen hónapban sárga és fekete rigókat, stigliczeket, szárnyokat, kenderkéket és pintyeket is lehet fogni. Most már a' verebeket is mulatságos módon lehet fogdosni, mellyek most csoportozódnak, 's gyakran a' szántóföldeket, székertakat ezerekenként lepik-meg. Honnan ha felröppentetnek, tehát a' legközelebbi bokrokra telepednek, mellyeket 2—300 jó lépvesszővel berakni, 's a' verebeket a' bokrok felé felhajtani kell, a' midőn aztán száznál is több fogódik meg egyszerre.

V i r i t n a k

Nincs már ideje.

M e g é r n e k

Közönséges égerfa. — Virginiai és juharlevelű boglárfa.
Közönséges iszalag.

H ó n a p o s f o g l a l a t o s s á g o k.

Erdőtenyésztés	Erdővédés	Erdőhasználás
<p>Fejér gyertyán- körös- és égerfa érett magvaikat gyűjtögetni, kitisztálni, megszáritani, 's jövő tavaszi vetéshez eltenni kell. — E' hónap végivel a' fenyők magvaik is megérnek. Ha nagy mennyiségre van belőlök szükség, tehát már szedésökhöz fogni lehet. A' begyűjtött toborzok azonnal a' számokra rendelt szobákba cserényekre teringtetessenek, holott belőlök a' mag kiszedéshez is fogni lehet. Nyolcz köből Lúczfenyő toborzok, és kilencz köből közönséges fenyőrül való toborzok egy-egy köből magot adnak. — Ha a' vörösfenyő toborzait most török, tehát magvait a' mosti időtájban bennök találtató ragadós terbetinnemű anyag miatt nehéz kiszedni. Ha pedig ezen anyag elmellőzése miatt a' toborok nagy melegségnél száritatnak-meg, tehát csirázó tehetőségüket elveszítik. De ha a' toborzokat egész télen át fíkok hagyjuk, tehát ezen ragadós anyagot a' fagy, hó és esső kilúgozza, a' nélkül hogy a' magvaknak ártana, mivel a' toborok egyenesen felfelé állanak, Februárius vége felé vagy Mártius elején szeles időben a' havon észrevenni lehet, hogy a' toborok megnyilatkoztak 's a' magvok hullani kezd; most van tehát szedésük ideje, a' midőn a' mag is könnyen ki fog jönni. — Ha az ősi vetést (Jegenyefenyő, fölgy, gyertyán, hárs, nyír, juhar 's más fak magvaikkal) múlt hónapban be nem végezték, vagy pedig valami idegen fanemet, melynek magvát őszel kell elvetni, veteményezni szándékolnak, tehát azt még e' hónapban bátran lehet véghez vinni. — Mindenféle fenyő és leveles faknak átültetése szorgalmasan folytassék, hogy az a' tél kezdete előtt bevégeztessék; bércekből azonban e' munkának véget kellett már érni. Azon vágásokat, melyeket még ez őszön famagvakkal bevetni szándékolnak, tuskóktól és gyökerektől kitisztíttassanak, 's a' lyukak behúztassanak.</p>	<p>A' magvas- és faoskolák, valamint az ültetvények kerítéseik még a' tél előtt igazítassanak-meg, hogy az által mennyire lehet, a' vad betörésétől megoltalmaztassanak. — Beallott hidegben a' falópókra kétszeres vigyázzattal kell lenni.</p> <p>A' jövő tavaszvetés alá a' föld elkészíttessék, 's az ültetési lyukak kihánytassanak.</p> <p>Favágókra, szekeresekre és kondásokra szoros felvigyázás tartassék.</p>	<p>Épületifa vágatík 's megfaragtatík. A' nagy favágási kerületekben, hol tavaszal a' vágást bevégezni nem lehetett, most a' rudas- és hasaszifát újrahajtás végett ki kell vagni 's azt egész télen át folytatni.</p> <p>Szenet rónaerdőkben még égetni lehet, de bércekből a' facsipa vakarással együtt meg kell szüntetni.</p> <p>A' sertés hizlalás divatban van. A' mának való makkot be kell hordatni.</p> <p>Mind azon fat, melyet usztatás által kell kitűzött helyére szállítani, rögtön és serényen kell lebecsátani, mivel gyakran e' hónapban a' vizek már befagynak.</p>
S z é n é g e t é s m ó d j a.		
<p>Először is a' szénégető-helyet szükség fontolóra venni. Készítése módjáról sokféle a' vélem, mindazáltal a' lapos egyenes leghelyesebb. Ha szénégető-helyet valami hegy oldalba kell felállítani, tehát az égetésnél észrevenni fogjuk, hogy a' völgy, ha mindjárt a' fahalom egyenesen rakatott is, a' tüzet mindig magához fogja húzni, következőleg a' mélység felé eső rész hamarabb széné válik, mint a' hegyoldalról való. De ha a' szenet egyedül csak hegy oldalban kénytelenítünk égetni, tehát a' völgy felől faállást csinálni, arra pedig gyeget és földet hordani 's úgy a' hegy felé való oldalal egyenesre kell a' helyet elkészíteni. Midőn a' szénégetőhely készíttetik, tehát először a' gyeget letisztítatík 's középebe egy rövid káró szúratík, melyre sinór köttetvén, azzal egy kárój cikalmaztatík - ki. Ezután a' hely mindenütt lapos egyenesre csináltatík, mire különösen vigyázni kell, mert a' hol az egyik oldal mélyebben talál esni, ott a' szén hamarabb, dombosabb oldalában pedig rosszul fog kiégni. A' farakást is úgy kell összeigazgatni, hogy széleitől középe felé a' fa felfelé halmozva legyen, mivel közepén a' legnagyobb tűz lenni, és a' mélység felé húzódni szokott. — Most már a' hely közepére egy egyenes 8 rőf magas, és egy kisebb dorong leszúratík. A' vastag hasábok belőlől körüle, a' vékonyabb fa pedig szélről rakatík körül. 20-24 öl fánál nagyobb farakást nem kell csinálni. — Most már a' csütt elkészíttetik, mely különféle módon történhetik, mivel ott, hol a' hasábok 4 láb hosszúk, egy nagy rakásban három rétegben kell a' fat rakni. Azonban sokkal jobb, ha a' hasábok 5 láb 2 hüvelyk hosszúságra vágatnak. Ilyenekből csak két sort kell rakni, a' mi kényelmesebb. A' közepén álló dorong körül száraz forgács és néhány száraz hasáb rakatík, hogy a' tűz hamarabb meggyuljon. Gyűjtőlyukul a' dorong mellé egy hasáb kifelé fordítva helyeztetík a' földre, aztán a' vastag darabok körüle, a' legnagyobbak és tuskók pedig a' közepre. Hogy az ily tuskók jól kiégjenek, tehát apró czövekeket kell a' földre venni, 's azokra rakni, ne hogy a' csupasz földhez érjenek, mialtal rosszul égnének-ki. Midőn már a' vastag darabok eligazíttaták: végre a' többi fa rakatík körülök csütbe.</p>		

E m l é k e z t e t é s e k é s j e g y z e t e k.

Erdővadászok büntetési lajstromaikat küldjék-be erdőszeknek, ezek pedig a' magokét az erdőszeti főhivatalnak. — A' főerdőszek az erdőszet-büntetési-átsignatióikat adják-be behajtás végett a' fiscalátusnak; hasonnan adják-be az erdőszeti főhivatal-könyveikből pedig kivonatot készíttvén, számadásukhoz csatolják. Számtartói hivatal az eladott fának áráról összeszes előadást az elszedett zálogokkal együtt a' fiscalátusnak küldjék-be.

Üzekedés		Párosulás, fészkelés, költés		Párzás
Hónap végén a' vaddisznók.		Nincs helye.		Nincs ideje.
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás	
Borz.	Nincs ideje.	Nincs helye.	Nincs ideje.	
Tartózkodáshelye			Táplálás	
<p>A' most már hízott 's a' tölgy- és bikkmaktól felhegyült vad-disznók pocsolókat keresik, hogy azokban meghívesítsék magokat, a' fákhoz is nagyon dörgölődnek.</p> <p>A' szarvasok üzekedésük után ismét szétmennek, 's előbbi tartózkodásuk helyeiket keresik - fel.</p> <p>Ózek az erdőaljakból bérezekbe 's rengetegekbe vonóznak.</p> <p>Nyúlak egy része is oda hagyja a' szántóföldeket, 's az erdőbe húzódik.</p> <p>Borz már lyukában van.</p> <p>A' nagy szárnyasvad is téli tanyáján van.</p> <p>Foglyok az erdőaljakba és rónaberkekbe vonulnak, vagy oly forrásokhoz, melyeket bokrok környeznek.</p>			<p>Vaddisznók egyre még makkal és gyökerekkel táplálják magokat. — Szarvasok makkon élőködnek, 's a' mellett hangafüvön, szederj leveleken, vizitormán 's egyéb jó füveken legeledzik; este és reggel pedig meglátogatja a' sonyalókat. — Az elerőtlenedett szarvasbak üzekedés után a' hangyaszombikokat keresi fel, szét kaparja azokat, 's a' belőlök feljövő szesz szaggal éleszteni látszik magát. — Ózek makkot, mindenféle fűvet és bimbókat választanak táplálni. — Róka és vadmacska messze cikáznak szanaszét a' mezőkön egerek és egyéb préda után. — Menyét és görény tyúk és galambólakat masszák-meg, de egereket is megeszik. — A' most már lyukába vonult borz jó időben kísétal a' mezőre is eledel keresés végett. — Foglyok őszivéteken keresik élelmüket.</p>	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati-oltalom	Vadászat használása	Halászati Kalendárium.
<p>A' vadászatnál használt eszközöket, ponyvakat, hálókat 's a' t. miután kiszáritattak és igazítottak, gondosan kell jövedőre eltenni.</p> <p>Vadoknak egész számat legelső havon szemle alá lehet venni, 's kilövetésüket a' szerint intézni.</p>	<p>Vaddisznóvadászat folytatik. — Öreg-üsző és borju szarvasok lődöztetnek. — Ózbekot, ki ezen és a' jövő hónapban szarvait elhullatja, még lőni lehet. — Nyúlakra és Róákra a' hajtóvadászat folytatik. — A' borz még lővöldöztetik, és csattanó és tányérvasakban fogdostatik. — A' kis és nagy szárnyasvad vadászása folytatik. — Vadmacskákat, nyesteket és görényeket csapató vasakban lehet fogdosni, csak arra kell vigyázni, hogy ember vagy állat kárt ne szenvedjen. — Foglyokat hajtóeszközökkel lehet fogni, de ritkábban éjeli halókkal.</p>	<p>Tavakból a' potyka ivadékat és ikrásokat ki lehet halásztatni, és jó téli tartókba eltenni. Bevégzett halászat után a' szerszámokat megmosni és tisztítani, 's miután a' levegőn megszáradtak, rendes helyökre vinni 's felakasztani kell; kivált a' hálókat egerektől őrizni kell. — Azon tavakból, melyek kihalásztattak 's a' télen új halakkal meg nem rakatnak, a' vizet egészen le kell eresztetni, hogy kiszáradjanak; csatornákat, tavakat, fabocsátó zsilipeket 's a' t. megtekinteni, 's ha valami megromlott, kiigazítani kell. — Simon-Júda után egész hónapban pisztrangokat (kivéven a' lazac-pisztrangot) se fogdosni, se más vízbe áttenni, se eladni nem szabad. — Patakokban, mihelyt megfagytak, az őrvénylyukakat ki lehet halászni. — A' halas-és halat-tartó tavakban, mihelyt szükség, szorgalmasan kell lékelni, 's a' csatornákat kitisztítani, hogy a' víznek szabad folyása legyen. — A' nadat most a' jégen vágni lehet.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Kutyákat most jól kell tartani. — A' kutyaczingér, melyben a' kutyákat tartani akarják, semmi esetre se legyen valami nedves istálló vagy fészker, hanem annak tágas, kőfallal kerített és sok apró ólakkal ellátott helynek kell lenni; melynek körében nappal a' kutyák szükséges testmozgásokat tehessenek, éjeli pedig ólaikban, melyeknek mindegyikébe legfeljebb 12 férjen, nyugodhassanak. Ha csak lehet, oly hely választassék, melyre a' nap reggel süt, mivel ez a' kutyáknak igen egészséges. Az ólakat fából, kőből, vályogból vagy égetett téglából lehet készíteni és szalmával befedni. Bejárás kelet- vagy nyugotnak legyen, az ablakok pedig délnek vagy éjszának álljanak. Az ólakban minden héten egyszer, vadászat ideje alatt pedig kétszer friss alom tétessen, azon felül tisztán is tartassanak. Semmi sem rontja-meg kutyának a' szaglását és egészségét jobban, mint a' nedves és tisztátlan alom, melyben azon felül a' férgek is szerfelett elszaporodnak. A' czingér délirészének faljára egy fedél készítessek, mely alá magokat az ebek nagy hőségben ólaikon kívül is megvonhassák 's az alatt nyugodhassanak. Mosti évszakban már az ólaikat melegen kell tartani.

Nyúlakra való dróttórról. Vadászhoz ugyan illetlen, vadállatokat nyomaikon törkökbe fogdosni. Csak akkor, ha a' nyúlat fahaszkolában máskint megkapni nem lehetne, szabad őt ragadozó-állatnak tekinteni, 's a' vadásznak ily módon elfogni. Melyhez egy sárgaréz drótot, olyat milyent a' klavirra húznak, vegyen, 's miután azt megtűzesítette; sodorja-össze úgy, hogy vagy 2-2½ láb hosszú legyen, 's úgy dugja egyik végét a' másik fején keresztül, hogy abból egy gömbölyű hurkot képezzen. A' végére még egy erős madzagot is szükség kötni, mely által a' tört valami karóhoz, vagy süvény, és gyepühöz oda csinálja, hol a' nyúl at búvni szokott; lehet az ily tört tuskó vagy galy mellé is kötni. Az ily törkökkel, ha nagyobbak, rókákat is lehet fogdosni.

Virítanak

Megernek

Nincs ideje.

Nászpolya és a közönséges hangafa magva megért, a közönséges égerfáé pedig lehull.

Hónapos foglalatosságok.

Erdőtenyésztés	Erdővédelem	Erdőhasználás
<p>Ha sok fenyőmagra van szükség, tehát a toborokat még folyvást kell törni, ellenkező esetben a jövő hónapokra haszaltathatjuk. A már letöröttből szorgalmasan kell a jövő magot kitisztítani, hogy a tavaszi vetéshez jó levele kész legyen. — A nyír és jegenyefenyőmagvat órára lehet elvetni a még őszel felszaggatott vagy szántott helyeken; ültetvényekben és faoskolákban pedig most már, ha szükség kívánja, a fenyőfatskákat megnyesni lehet. — Nagy fáknak átültetéséhez most, midőn a fagy gyökereik körül a földet össze tartja, már fogni lehet, s a jövő hónapokban is, ha a fagy tartós lesz, folytatni. — Ha az idő engedi, a jövő tavaszi átültetéshez megkívántató gödröket kiásni lehet.</p>	<p>Favágókra, pásztorok és egyéb falópókra szoros vigyázat ajánlatik. Faoskolák nyúlak előtt jól megőriztessenek. Szénégetés megszünt. Levágott fát, mennyire lehet, most fagyon és kemény földön kitakarítani, s a mellett szekeresekre mindig vigyázattal kell lenni, nehogy új utakkal kárt tegyenek. Ha nagy hó esik, az alélknak hagyott fakról azonnal lerázattassék, nehogy gallyaikat leszakítsa. Ezen gondoskodás minden havashónapokban szükséges.</p>	<p>Most mindenféle építési - eszköznek való - és tűzifa assigálnatik, levágatik, feldolgoztatik és számbavéteik. — Oly erdőben, melyekben mindennemű fak egyvelgesen állnak, mint: szilfak, fejtörbikkfak, juhar, tölgy-nyír - s a t. fak, mindenféle mesterembereknek, kik fából dolgoznak, még vágatás előtt hírvil kellene adni, hogy mindenik a mesterségéhez illő fát kiválasszthassa. Mert gyakran a favágók tudatlansága miatt az eszköznek való fa tűzifa közzé vágatik fel. — Az égerfa rudasvágásokat, melyek mocsárokból és vizenyős helyeken állanak, most kell, míg a föld fagyva van, haladék nélkül levágni, feldolgozni s kihordatni, mely munkát, ha hó van, szánokon legjobb véghezvinni. — Sertés előhizlalásnak vége van, s most már az utóhizlalás kezdődik. — Ha mindenesetre fenyvesekben a fiatalfa igen sűrűn állana, tehát a leggyöngébbeket rudaknak: s egyéb haszonra ki lehet ritkítani, mivel azokat utóbb is az erősebbek elnyomják.</p>

Emlékeztetések és jegyzetek.

Erdei vadászok büntetési lajstromaikat, előjáró erdősejteknek ezek pedig magokét az erdői főhivatalnak nyújtják-be. Az erdő pedig még különösen egy az utolsó 3 hónap alatt bejelentetett, s a régebbi, de elmaradt erdőbeli csínyekről szóló lajstromot is adjon-be, s abban jegyezze-fel, hogy azokból e három hónap alatt mennyi intéztetett-el, s mennyi maradt-még elintézni való. — Ugyan az erdősz fahasábi-lajstromokat küldjön-be a főerdősznek, melyekben a szárazfa mennyisége, becslésére s azon erdőtájak is megnevezve legyenek, melyekben az találtatik, a venni szándéklók neveikkel együtt. — Főerdősz nem csak az alattavaló erdőszeti hivatalnokokról, de a helységekről és az uradalomban lakó, ennek törvényhatósága alá nem tartozó privátusokról is viseleti-lajstromot küldjön-be a kerületi főerdőmesternek. — Erdőszeti büntető-törvényszék tartassék. — Erdőszök erdei jövedelmeikről számoljanak s naplókönyveikből kivonatot készítsenek. — Számtartói-hivatal faárának-átnézését s az erdők jövedelmezéseikről szóló lajstromokat adjanak-be az uradalmi főigazgatóságnak. Kerületi-erdőszök erdőszeti-büntető lajstromaikkal kivonatokat küldjenek-be. — A fiscalátus egy a zálogokat és büntetési-pénzeket magokban foglaló lajstromot adjon-be a számtartói hivatalhoz.

Szénégetés módjának folytatása és bérekesztése.

A fát oly tömötten kell rakni, mennyire csak lehet. Ha görbe hasábok találtak, tehát azok széthasogattak, s a rakás tetejére kalapul használtatnak; de ha igen vastag volna, tehát a hezakokat apróbb fával kell kitölteni. Ennekutánna a gyújtó lyuknak hagyott hasábot is tovább taszítani s felfelé húzni kell, hogy a gyújtólyuk egyenesen a földön húzódjék-el kifelé. Midőn már a legvastagabb hasáb vagy tőkésfa elvan igazítva, tehát akkor az apró darabok vétetnek-el, s pedig kiváltképen jó, ha a fahalomnak felül és alól lévő oldalait galyfával és apró darabokkal keményen becsinálják. — Most már a görbe és görbeségében felhasogatott fából álló kalap feltétetik, s a farakás befedetik. Ha az égetéshely leveles erdőben választatott, tehát falevelé gerebélyesedik-össze, s azzal az egész fahalom beborítatik, s pedig oly magasan, a mint a legelső facsútt áll, erre falevelé közeliben nem találtak, ott fenyő gallyakkal kell a rakást befedni. — Erre a fahalom alólól egészen féllg-fel porgácsot csiptetni, s úgy a gyújtólyukon egész a szárazfáig betolni szükséges. — Midőn észrevéteődik, hogy a fahalom ég, tehát akkor egészen befedetik. Gyakran utánna kell látni, nehogy lobogó láng ütődjék-ki oldalain, mivel különben nem széne de hamura tennék szert; s éppen erre nézve, folyvást szemmel kell a farakást tartani, s mihelyt valami lyuk vétetik-észre ezt azonnal gondosan kell becsinálni. — Midőn már farakásban a tűz felfelé húzódott s a fa teljes izzódába jött, tehát ez felülől lefelé fog széné változni, mit azáltal lehet előmozdítani, ha az ember egy vékony dorongal a földtakarón támadt lyukakon felülől lefelé szurkál. Ha már minden széné vált, tehát a halmot friss földdel kell meghívíteni.

Hónap

Vadászati dolgok

December

Úzekedés		Párosulás, fészkelés, költés		Párzás
Vaddisznók. Őzek.		Nincs helye.		Nincs ideje.
Bakzás	Párosulás	Kölykezés	Fiasítás	
Borz.	Nincs ideje.	Nincs helye.	Nincs ideje.	
Tartózkodáshelye			Táplálata	
Vaddisznók csoportokban tartózkodnak együtt; csak a vadkanok hevernek külön. — Szarvasok is együtt tartnak, 's a nagy hideg miatt sűrűségben tartózkodnak. — Az őzek legörömetesebb oda mennek, hol új vágásokat tesznek. — Nyúlak legtöbbször erdőkben vonulnak, 's délnek fordítják fekhelyüket; sőt ha sok hó esik, be is havaztatják magokat. — Róka és vadmacska rozsz időben lyukaikban tartózkodnak, jó időben pedig nyárioldalokban, hol a napon sütkeznek. — Menyet romok és fészerek alatt tartózkodik a helységekben, a nyest pedig varju és evette fészkekben; de hófergetekben 's nagy essőben odvas fakba rejtezik. — Borz mozdulatlanul hever lyukában. — Vidra napközti lyukában tartózkodik. — A nagy szárnyasvad télitanyájában tartózkodik. — Foglyok előerdőkben ülnek.			Vaddisznók hátramaradt makkon, 's meleg források körül tápláló gyökerekből és füvekből táplálódznak. A' vörösvad fagyöngyön, fahéjon és bimbón élésködik, a' téli vetéseket is meglátogatja. Őzek hangafüvet, szederlevelet és fabimbót keresnek táplálni. Nyúlak őszivetésekre járnak, a' mellett fahéjat, bimbót, vizitormát és szederlevelet választanak edelőül. Róka, vadmacska, menyet, nyest görény préda után járnak. Borz saját zsirjából emészt. Foglyok helységek és források körül keresgélnek élelmüket.	

Hónapos foglalatosságok.

Vadászati oltalom	Vadászat használása	Halászati Kalendárium
Vadkanokat és emsüket többé löni nem szabad, mivel úzekedni fognak, melyet 4—6 hétig folytatnak. Tinók- és borjúk még e' hónap végeig lődztethetnek. Szárnyasvad fogdosókra és nyúltolvajokra vigyázni kell.	Vadak bőre most legjobb. Ártányok és őzbakok puskával, a' 6 hónapos őzbakok és borjúk stuczokkal lődztetnek. Rókákra és nyúlakra a' hajtóvadászat folytatik. Hasonnan a' madarászat 's a' szárnyasvad lődzése. Foglyokat most legjobb hó-halóval fogdosni.	Jégről a' nád és sás levágattatik 's a' tavak szorgalmasan lékeltesenek. — Nagy hidegben a' tavakon lélegző lékeket kell vágatni, hogy a' halak jég alatt meg ne fuladjanak, hanem mindig friss levegőt kapjanak. — Ezen és a' jövő hónapban jég alatt is lehet halászni. Ha a' tavaknak sovány fenekük van, tehát most juhganéjt lehet a' jégre hordatni; az által a' halak jégolvadtakor jobb táplát nyernek.

Emlékeztetések és jegyzetek.

Kutyák számára alkalmas eledelről folyvást kell gondoskodni. Felnőtt kutyáknak legegészségesebb eledelük a' jó kisült kenyér, csakhogy nagy szamu kutyák tartásánál igen drága, annakokaért a' sokkal olcsóbb zablisztet lehet választani, mely a' kenyér után legalkalmasabb táplálatot ad, csakhogy a' zab tiszta és vastag szemű legyen. Árpaliszt nem jó az ebeknek. Ha városok közel vannak, tehát legjobb szücsöktől báránylábakat venni, 's azokat megtörvén 's megfőzvé, levőkkel a' zablisztet azon forrón lehet megabárlani. Csak arra kell ügyelni, hogy a' liszt jól felkavartassék, és meghűljön, mivel forró eledel az ebeket dühösökké és tudóveszélyesekké tehetné. Hasonnan artalmasak a' kutyák egészségére nézve minden kővér, igen sós és fűszeres eledelék, valamint a' dög is. Víznek semmi időben, se télen se nyáron a' kutyáknál hibázni nem szabad. Válúik tisztán tartassanak, étel közt pedig mindig arra kell vigyázni, hogy egy vadászinas jelen legyen. Némely vadászok ebeiknek csak egyszer adnak napjában enni, de ez egészségöknek ártalmas, 's minden vadász ebeiről jobban fog gondoskodni, ha nekik a' napokint eledelüket kétszerre adja, tudniillik reggeli 6 órakor és esti 6 órakor. Reggeli etetésnél felmaradt ételt ki kell hányni a' válukból. Vadászat napján, ha igen korán vezetettnek ki, soha vadászat előtt, hanem mindig utánna egy órával kell nekik enni adni, mert különben szaglásuk gyöngé és rozsz.

Dughurkok madarászatához. Dughurkoknak azok neveztetnek, melyeket faderekakba vagy póznákba fűrt kis lyukakba dugni szokás. Ide tartoznak az egyszerű- és kétszerű- (dupla) dug- vagy kanyarhurkok, 's a' síkhéj- vagy sínórhurkok. 1) Az egyszerű dug- vagy kanyarhurkok következően készítetnek: venni kell egy szívós fűz- kutyacseresnye- lúcfenyő- boróka- vagy ostorménfa-vesszőt, körülbelül 15—16 újni hosszút, hegyesítessék-meg mindkét vége vagy ékfórmán vagy négyszögletesen, aztán hajtassék-össze felkaréjra oly formán, hogy a' felső és alsó oldala mintegy 6 újni hosszú, a' köz vagy hízag pedig 4 újni magas legyen, felső oldalába egy hasítás tételessék, melybe egy vagy két lőszőr hurkot kell akasztani, alsó oldalába is egy kisebbet, melybe a' csalogató-étek, t. i. piros berekenye vagy is piros kutyacseresnye akasztassék; most már ezen kanyarfát két akar fűróval akarmivel faderekakba vagy póznákba csinált lyukba dugni, 's a' rajta lévő szórhurkokat karéjra kinyújtani kell. Ez

a' legközségesebb és egyszerűbb fogásmód; de nem a' legbiztosabb, 's nála a' következő sokkal jobb: Vegyen az ember egy sima, 15 újnyi hosszú, hegyinél irótoll vastagságu, más véginél vastagabb füz- vagy nyírfavesszőt elő, más nemű vesszők többnyire kiszakadnak, ha a' hurok beakasztása végett csak két hasítékot is csinál rajtok az ember, a' mi aztán megerősítésükre nézve semmit sem ér. A' vessző két vége $\frac{3}{4}$ hüvelyknyire két hasítékot is csinálatassék-le. A' hozzá tartozó két hurok 8 erős vagy 10—12 gyöngye lőszőrből van sodorva, 's hasonlóan 15 újnyi hosszúak, 's mindkét végeiken kétszeres csomó van rajtok. A' vesszőt vékonyabb hegyitől 2 újnyira hegyes késsel meghasítjuk, 's az egyik szőrhurkot behúzzuk, ettől ismét két újnyira más hasítékot csinálunk, melybe a' másik hurkot húzzuk. Három újnyi tavalságra valami fába vagy dorongba két lyukat vésünk-ki, 's azokba a' kanyarvesszőt bedugjuk. (De ha a' fenyves fiatalost kímélni akarjuk, tehát nem ártalmas helyről kivágott dorongokat vesszünk-el 's ezekbe szúrjuk a' kanyarvesszőt, a' mit háznál is megtehetünk. Az ily dorongokat oly rendesen állíthatni-fel, A' szőrhurok alsó végétől 2 újnyira középen felnyitjuk az összesodort hurkot, 's a' felette meghajlottat addig duggatjuk-át huroknak, míg az ovális nyilas mintegy 3 újnyi atmérőjü lesz; a' hátulsó huroknak kisebbnek vagy is keskenyebbnek kell lenni. Ennek-utánna a' hurkoknak felső részeitek annyira húzzuk-keresztül a' két hasítékon, hogy a' másik a' kanyarvessző alsó részétől 1 újal feljebb álljanak, 's addig forgatjuk, míg egyenesen 's a' másli' többi részei befelé állnak. Ezután mindkét máslinyilásait fülformán taszítjuk egymásután, 's az alsó részeket mindkét oldalon kölcsönösen vagy keresztbe a' másli' felett álló egyszerű felső részek megé, 's ezen mód által egyenesen és merőn fognak állani. 2) *Kétszerű dug-* vagy *kanyarhurok* háromféle van: a) *Megfordítottak*. Vegyen az ember elő valami szívós fából való kis újnyi vastagságu botot, ezt vastag véginél 8—9 hüvelyknyire csavarja és zúzza-össze, térdén vagy szabad kézzel valtsa-össze tojásdad formára, vékonyabb végét pedig ék formára vágja, vastag részének végétől ellenben 2—3 újnyira hasítsa-meg valami hegyes késsel, melybe a' más végét dugja keresztül, úgy hogy azon kiálljon. A' vastagabb végét is a' botnak ékformára kell meghegyesíteni, hogy azt aztán valamely fának készült lyukába lehessen dugni. Ezen a' módon egy félig ovális 6—7 új magasságu, 5—6 új szélességű kanyarfánk lesz. Két hasítékba a' két lőszőrhurkot, egy hasítékba pedig alól a' berekenye fűrtöt akasztjuk, felállításával pedig úgy bántunk mint az első huroknál. b) *Tekert gömbölyűk*. Vegyen-el az ember egy $\frac{3}{2}$ láb hosszú 's kis újnyi vastagságu szívós vesszőt, vastag végétől 9 újnyira tekerje-meg sróf formára, recsentsc-meg, csináljon egy 7 új magas karéjt, vastag végétől 3 újnyira ismét sróf formán sodorja-meg, tekerje-be ezen véget egyszer, a' más vékonyabb végivel alsó részét tekerje körül, 's a' kanyarvessző (Biegelruthe) megvan. Felül minden oldalba a' két szőrhurok számára hasítékot csinálunk, 's alól a' sróf forma tekerésbe tesszük a' berekenye bogyókat. A' kanyarvessző vastagabb vége ék formára vágatik, hogy azt a' fába dugni lehessen. c) *Tekert négyszögűk*. A' vessző tudniillik felül egy kissé gúzfórmán megtekertetik, 's aztán megrecsentsentik, hogy három szögére oldalaiba szúrjuk. — *Síkhéjhurok* is kétféle van, tudniillik a' *közönséges síkhéjhurok* és a' *gyűrűhurok*. a) A' *közönséges* vagy *is tulajdonképeni síkhéjhurok*okat vagy vízben áztatott fiatal hársfa héjából vagy a' boltos portékáknak síkhéj takarékjokból csinálják. Ezen síkhéjből négy keskeny szíjtást vegyünk-el, végükre csomót kössünk, egy újnyira négyesbe fonjunk, itt első hurkot vagy másli' csináljunk a' felső csomóval, egy újnyira fonyjuk-be, 's aztán hagyjuk egyenesen leögni; a' második máslival éppen így bántunk, aztán még két újnyira tovább fonyjunk, itt ismét csomót kössünk, a' többi végeket pedig fityegni hagyjuk, hogy azok által a' hurkot fához vagy doronghoz kötni lehessen. Némelyek három másli' is csinálnak. Sőt némelyek, kik síkhéjra szert nem tehetnek, duplán sodort madzagot vesznek-el, 's abba 2—3 másli' fonnak-be, 's az ily hurkot *sinórhuroknak* nevezik. Továbbá egy 7 hüvelyk hosszú és kis újnyi vastagságu fátskát veszen-el az ember, melynek végén gajmó van, mely egészen egyenesen alljon felfelé; — ezt 5 újnyi magásra kell elvágni. Ezen végre kell most már a' színhéjsinórt hurkolni; a' bototska vastagabb végét pedig ékformára szükség vágni, 's a' fába dugni. Ha aztán a' lefüggő színhéj vagy sinórokat a' fadereka körül megkötjük, akkor a' hurkokat fel lehet állítani. Alól a' bototskába szokás szerint a' csalogató edel jó. b) A' *gyűrűhurkot* nagyobb mesterség megcsinálni; de jobban fog a' többinél. Mindenek előtt bizonyos számú karikákat kell metszeni orgonafából, melyeknek belőket vagy székjüket kitolni kell, ezen karikák $\frac{1}{4}$ újnyi hosszúak, és gyöngye gallyakból vágva legyenek, székjüket egy dróttal lehet kitolni. Továbbá egy $\frac{1}{2}$ újnyi széles és 18 új hosszú hárshejat kell elővenni, 's azt középen egy keményen bevart vas kampótskába akasztani, 's ott dupla csomóval egy $\frac{3}{4}$ új széles másli' kötni, aztán pedig a' hársnak mindkét végét egy késsel hegyesre vakarni kell; most már minden véget mutató és hüvelyk úja közé fogván, azt összesodorjuk és a' másli' csomótól 7 új hosszú sinórnak fonjuk-össze. Erre előveszünk az említett orgonafából metszett két karikát, 's azok' széklyukain keresztül jobbról balra egy lőszőr huroknak egyik másli' végét húzzuk-át, bal kéztől jobb felé pedig a' két meghegyezett hársvégeit egyszerre. Midőn végre ott, hol a' fonadék vége van, az hárs egyik végét a' másikon átvettettük 's erősen megkötöttük, az így támadt csomón keresztül egy két vékony hársból sodrott, rófnai hosszú sinórt húzunk keresztül, úgy hogy mindegyik vége egyaránt függjön-le, középen csomóval hurkolván-össze, egyik végét pedig az össze nem sodrott színhéjak végei körül tekergetjük, melyek a' két karikán vannak áthúzva. Miután aztán a' csomók végén egy igen keskeny, 's mintegy egy hüvelyk hosszáságu vékony bőrt egész közepig a' szőrsinórnak húztuk, 's mindkét végeit összenyomtuk, mindkét hurkot felhúzzuk, de a' nélkül, hogy másli'jukat nagyon megnyitnánk, a' karikákat, melyekben fűgokra nyomjuk, 's a' mással egész a' színhéj sinór végeig körül fonjuk; itt azokat elválasztjuk, egyet a' támadt másli' közül jobbra, más balra tekergetjük 's könnyeden összeakasztjuk. Így csináljuk meg valamennyi hurkot 's egy madzagra sorozzuk. Hasonnan készítsünk magunknak $\frac{1}{2}$ hüvelyk hosszú bototskákat, melyeknek 7 hüvelyk hosszú gajmójok legyen, melynek végibe egy rovátékot vágjunk. Most már a' bototska vastagabb végét fúrjuk és szúrjuk-be a' fába vagy dorongba, hontsuk-ki a' hurkot, akasszuk annak a' fülét a' gajmó rovátkájába, 's a' hosszú színhéjsinór' végét csavarjuk a' fadereka körül, 's különben úgy igazítsunk-el mindent, mint a' közönséges színhéjhuroknál.

Legszükségesebb

a'

Tavi-halászatról, az ívás- nevelő- és főtavaknak, valamint a' haltartóknak

előmenetes ujalkatására és megrakatására nézve.

Tavi-halászat abban áll, hogy az ember a' tavakban, mellyekben a' vizet szükséghez képest le- és hozzáfolyás által megszorítani vagy kevesíteni lehet, leghasznosabb halakat nevelhet és tarthat. Tavak ujalkatásánál kiváltképen következő dolgokat kell vizgálat alá venni: 1) A' földnek fekvését és tulajdonságát, 2) a' viznek hozzá- és elfolyását 's annak tulajdonságát, 3) biztosságot valamint az előzőnlések, úgy 4) tolvajok ellen, és 5) a' halak eladására nézve. Ha ezt könnyű móddal kivinni lehet, tehát akkor a' szükséges költségek kevés idő alatt visszatérítetni fognak; de ha ez nem úgy van, vagy ha mind ezt először nagy költségekkel lehetne elérni, tehát az utolsót éppen nem, vagy legalább nem egy hamar lehet reményleni. Jól elrendelt halászathoz háromféle tavak, úgymint *ívás- nevelő- és főtavak* szükségesek. Legelőmenetesebb a' dolog, ha valamennyit egy sorban, vagy legalább egymástól kicsiny távolságban lehet felállítani, mindazáltal úgy, hogy mindegyikét külön is lehessen egy oldaláról által leeresztetni.

Ívástavakról. Ezen tavakon feneklik az egész halászati gazdaságnak alapja. Ki sok potykaivadékokat akar nevelni, annak jó, kövér és tiszta tavakról, valamint szapora íváspotyákáról gondoskodni kell. Kövér föld, lapos partok, meleg forrás, folyvást tartó vízhozáfolyás, reggeli és déli nap, legjelesebb tulajdonságai egy jó ívástónak. Azon tavak tehát, mellyek szabadon feküsznek a' mezőben, kövér agyagos fenekük van, 's mellyekbe a' szántóföldek zsírja befolyik, különösen alkalmasok az ily nemű tavaknak, mert az ily tavakat igen jól lehet megoltalmazni a' ragadozó csukák ellen, és ha középen az úgy nevezett *halgödörben* elégséges mélységgel bírnak, azokban télen át is lehet halakat vinni; azonban a' halgödörön kívül vizük siker (sejft) legyen. — Potyák ugyan legjobban

ívznak oly tavakban, mellyeknek agyagos és kövér fenekük, széleiken vagy közepett pedig kavicsos földjök és csupa meleg vizök van; azonban ők szaporaságukat oly tavakban is mutatják, mellyeknek fenekük és vizök hidegebb is; csak az ily tó különben napnak 's egy kissé laposan feküdjék, ragadozó halaktól is ment legyen. Jó potykaivadék természetéhez kiváltképen tiszta tavak kívántatnak, az az, középen a' gödörben tiszta fenekük legyen; mert tisztátalan és iszapos tavakban a' potyák vagy keveset, vagy éppen nem ívnak. Nagy szelek felháborítják a' vizet 's az iszapot minden oldalról és fenekéről a' halgödörbe és semlyékekbe viszik, miáltal néhány év múlva a' tavak beiszapoltatnak 's az ívástra alkalmatlanokká lesznek. Igen hasznos, ha az ívásnak rendelt tavat az előtt tisztára kihalásszuk, és legalább néhány hétig kiszáradni hagyjuk, hogy a' benne netalán elmaradott ragadozó halak elvesszenek, 's a' fiatal ivadékokban aztán kárt ne tehessenek. Ha azonban az ívásnak rendelt tó nemelegendő tiszta volna, tehát azt, miután kiszáradt, felkell szántani és zabbal bevetni, aztán a' halgödör és árkokat jól kitisztítani, akkor aztán biztosok lehetünk, hogy a' potyák jól fognak ívni és számtalan fiatal ivadékokat nemzeni. Mivel az ivadék szaporítására nézve jó ívás potyáktól sok függ; tehát e' czélra egészséges, hosszúra nyúlt, 5—6—7 esztendő halakat kell választani. A' potyák ezen esztendejükben legjobb korban és nemük szaporítására és sok mag bocsátásra nézve legjobb erőben vannak. Az új tenyészpotyákat többnyire őszi halászatnál válogatjuk ki, 's pedig oly tavakból, mellyeknek fenekaljuk sovány és hideg, mert ezen tavakból lévő halak közt legjobban lehet az ikrás és hím halakat megkülönböztetni. Akár kicsiny akár nagy íváspotyák megrakatásánál mindig arra kell nézni, hogy tizenhat-húsz négyszögöltre két ikrás 's egy hímhal tétes-

sék abba. Április hónapban szokás a' szaporításra rendelt potykákat az ivástavakba vinni, noha az korábban is történhetik. Ehez szélesillapos napot válasszunk, nevében, a' habok erejének legyenek kitevé, mellyek őket ellankasztanak, vagy éppen a' partra vetnék. Azon időt, melyben a' potyka tulajdonképp ivik, pontosan meghatározni nem lehet; némelyleknél Majusban, másoknál Júniusban, sőt Július és Augustusban is szokott megtörténni. Van ivadék, mellyet *korcsnak* neveznek, 's ettől minden, ki idegen ivadékot vásárlani kéntelen, őrizkedjék. Ezen korcsok félig potykák, félig kárászok, mert ha az ivástóban kárászok is találatnak, 's az anyapotyka ikráját elbocsátotta, tehát a' hím-kárász azonnal elötünik, 's ő is valamint a' hím-potyka saját tejét azonnal az ikrára ömlesztzi, úgy hogy ebből aztán félig potyka félig kárász válik. Ezen nemű halak igen kemény természetűek, mert midőn valamely tóban a' halak télen át mind elveszni találnak, ezek még is megmaradnak. Vallyon a' potykaivadék igazi vagy korcs é, következőről lehet megösmerni: A' potyka-korcsivadék először egy esőppet sem hasas, másodsor nincsen hosszukás szája, hanem az rövid, fejek körül is valamivel barnábbak mint a' valódi potykaivadékok, és harmadszor mindkét oldalokon, hosszant, álloktól egész farkok közepeig szembetűnő hosszukás pontokból álló sinór húzódik-el. Ezen korcsok sokkal lassabban növekednek mint az igazi potykaivadékok; mert ha a' valódi ivadékknak egy nagy tóban megnövéséhez két nyár kívánatik, tehát a' korcsnál majd két annyi ideig kell várakozni. Ellenben a' *fényespotykaivadék* szintoly hamar növekedik mint az igazi potykamag; ez abból ered, ha a' hím-potyka tejét czompoíkrára bocsátja. Ivástavaknak továbbá oly tavakat kell választani, mellyekben a' fiatal ivadékot télen át is ott lehet hagyni. Mert a' fiatal ivadékot első őszön, midőn szaporítatott, tóból kivenni nem tanácsos. Ez időtájban még igen gyöngé, még csak megfogni sem lehet jól, 's ha más tóba tétetik, tehát csak a' vízszinén uszkal 's végre megdöglik; ezen fiatal ivadék oly ügyetlen is, hogy az az új tóban nem a' fenekére száll, hanem az egész tóban kóvályog szanaszét, kivált annak szélei körül, hol azt végre többnyire a' varjak 's egyéb ragadozómadarak emésztk-fel; azon kívül a' halászatnál is sok ivadék vész-el az ide 's tova való hanyás által, 's a' mi életben marad, az új tóban elszéyedezik, 's nem tart úgy össze mint azon tóban, hol szaporítatott. Midőn végre a' hideg beáll, 's a' tavat jég és hó fogja-el, tehát az ivadék a' jégbe fagy, mivel nem szállott-le a' mélységbe, úgy hogy, midőn a' tavasz előjön, egyet sem látni.

Nevelőtavakról. Ezek a' fiatal halaknak növekedésére vannak rendelve. Elkerülhetetlenül ugyan nem szükségesek, mert a' fiatal potykákat azonnal a' főtavakba lehet tenni, 's még is három-négy év alatt nagy halakat nevelni. Azonban sokkal előmenetesebb, a' fiatal ivadékot nevelőtavakba rakni, mivel aztán két nyár alatt négy, öt, sőt hat fontos jó és kövér potyákra számolhatni. Ily nemű tavakhoz mindenesetre olyakat kellene vá-

lasztani, mellyeknek jó tápláló fenekük, jó kövér mezeivizük és lapos partjaik vannak, egész napon át a' napnak is kitevé vannak. Nagy tavakat, mellyekbe más potykatavakból vagy folyókból és halászható patakokból a' viznek szünteleni közlekedése van, nem lehet biztosan nevelőtavakká csinálni; mert ha mindjárt azt vélnők is, hogy az ily tóban se csuka se más hal nem találkozik, tehát a' halászatnál még is tapasztalni fogjuk, hogy abban más halak is valóságban voltak. A' ki tehát ily tavakat nevelőtavakká fordítani kéntelen, az legalább azon előre vigyázattal legyen, hogy azokba csak erős két esztendő ivadékot, mellyeken a' ragadozó halak már erőt nem vehetnek, bocsássék. A' nevelőtavaknak is szintűgy jó halgödreiknek kell lenni, hogy azokban az ivadék nyáron át meg hűthesse 's ellenségei elől elrejtzhessék. Az ily nemű tavaknak kifolyásaik jól készült lyukaesos zárzsilyipekkel is legyenek ellátva, különben a' beléjük tétetett halivadék, mely az egész tóban szanaszét uszkal, nagyobb részben elszöknek. — Mártius vagy Április hónapban, midőn már nagy hidegtől nincs mit tartani, a' fiatal potykák betétetnek a' nevelőtavakba, Mindazáltal ezt vigyázva kell cselekedni. Megszámolni is szokás őket, 's a' nevelő tó nagyságához és jóságához képest 166 négy szögölre mint egy háromszáz halat venni. De ha észrevétehetődnék, hogy a' bebocsátott fiatal halakból sok elveszett, tehát még egy kevés ivadékot be lehet tenni. Más nemű halakat ily tavakba tenni, nem tanácsos, mivel azáltal potyákától vonatatták-el a' legjobb tápla. — Ki ivadékot vásárlani kéntelen, az különösen nyulánkan nötteket válasszon; beesett szemüktől és foltosoktól óvakodjék. Sovány tóból kövérbe vinni az ivadékot igen hasznos. — Ha a' nevelőtavak oly állapotuk, hogy azokban a' potykákat télen át is veszedelmeztesés nélkül hagyni lehet, tehát igen jó; de ha se meleg forrásuk, se elegendő vizük nincs, tehát akkor azokat különösen teletű-tavakba kell átvinni. De ennek nem késő őszel hanem valamivel előbb kell megtörténni, hogy az ivadék lankadságából magához jöhessen, 's mind a' vizet mind a' tófenekét még tél előtt megszokja.

Főtavakról. Ezek a' megnőtt halak táplálására és hizlalására vannak rendelve. Ezeknek megnépesítésénél a' beléjük bocsátandó halak nagyságára, a' tó jóságára, vallyon nyugodtt, vagy megrakva volt é; vallyon a' tó tiszta é csukáktól, mellyek nem csak a' kicsiny ivadékot, de a' nagy, nagybottska potykákat is felemésztk; vallyon a' halakat egy, két, vagy három nyáron át akarjuk benne tartani; vallyon a' tavat ezen egész idő alatt el lehet é elegendő vízzel látni, — tekinteni kell, 's ehez képest a' bebocsátandó halak számát elhatározni. Oly potykaivadékkal, mellyet fuvarozni vagy nagy tavakba bocsátani fognak, halászatkor és a' tóból való kivételükkör csínyan kell banni, hogy meg ne sértsék. — A' tavak megrakásához, körülményekhez képest, mind tavasszal mind őszel lehet fogni. Minden a' megrakattandó tónak tulajdonságától függ. Ha a' tóba őszi kihalászás után ismét elegendő vizet bocsátani lehet, és

gondolja az ember, hogy abban a' halakat veszélyeztetés nélkül kiteleltetni lehet, tehát abba őszel is lehet ivadékot tenni. A' tóba való beeresztésnél is sok halat megsérteni lehet, ha azokkal csínyan nem bánnak. Legjobb, ha a' szekérrel part mellett, hol tiszta és kemény a' fenék, oly mélyen mennek-be a' tóba, míg a' víz kerekagyaig ér, erre a' halakkal tele hordót oldalvást fektetik, a' halakat apránként hullatják-be a' vízbe, végre egy bottal a' szekér kerekei körül ide 's tova hadaráznak, hogy az azok körül fetregő halak onnan eltávozzanak, 's a' szekér által össze ne gázoltassanak. — Azok, kik a' halászati gazdálkodásban csak egy kevés jártasok, jól tudják, hogy gyakran egészségtelen, beesett szemű, sőt foltos ivadékok is kap az ember. Ezen egészségtelen potykaivadék többnyire az őszihalászatból ered, midőn az ivadékok nevelőtavakból fogdosák-ki, azzal kíméletlenül bánnak, a' halas hordókba rakásra öntik, 's azt végre szinte ily vigyázatlanul a' telelőtavakba bocsátják. — Az úgy nevezett gombák, mellyeket tavaszal a' potykaivadékon gyakran észrevenni lehet, a' durva fogdosásból, ütődésből és hányásvetésből származik, mellyet annak őszi kihalászásánál 's újra való betevésénél szenvednie kell. A' foltok akkor támadnak, ha néha zápor essők mocskot hordanak-be a' tóba, vagy emberek valami piszkot hajtanak, vagy mosnak bele. — Vaszréseket magában foglaló víz ártalmas a' halaknak, kivált ha gödrökben már régen állott, melybe falevelek 's egyéb mocsok hullván, ott forradásba jött. Ezen víz a' potykáknál bizonyos pattogzásokat okoz, mellyeket a' halak pikkelyeiken nyilván látni lehet. — Mielőtt a' tavakat megrakatnánk, a' halakat elzáró zsilipek jól megvizsgáltassanak, 's ha valami romlott volna rajtok, az azonnal kiigazitassék. Midőn a' tavak már megnepesítettek, tehát első napokban néhányszor körül kell őket járni, 's megnézni, vallyon sok döglött hal vettetett é ki a' partokhoz. Télen a' halakat elveszéstől, 's a' tavakat jéggel való telljes elborítástól szorgosan kell megőrizni, annakokáért tartós hidegben sok és nagy lékeket kell azokon vágni. — Mihelyt valamely tó kihalásztatott, azt azonnal behányini és becsinálni kell. De ha azt még kiszáritani nem, de halakkal újra megnepesíteni akarnók, tehát abba, a' benne maradt halak kedvéért, mielőbb vizet kell bocsátani. Továbbá az ily tavat, melyben halak hagyattak hátra, szemüggel is kell tartani, mind addig, míg elegendő vizet nem kapott, nehogy a' halakat belőle kilopdossák.

Azon tavaknak, mellyekbe pisztrangokat szándékolnak bocsátani, mélyeknek, kavicsos fenekűeknek, tiszta

vízöknek kell lenni, mely utolsó szünet nélkül folyjon-be, és ki belőlök. Az ily tavakat őszel népesít-meg az ember, mivel a' pisztrang közönségesen November és Decemberben szokott ivni. Ötven hím-'s ugyan annyi ikrás pisztrang egy ötszáz vagy hatszáz négyszögölyni nagyságu tóba elegendő. A' pisztrang ragadozóhal, azt tehát más halak által táplálni kell, mire nézve mindenféle apró halakat, p. o. göbhalakat kell vele együtt a' tóba tenni. Czompóhalak és kárászok mindenféle tóban jól tenyésznek, csak oly mélyek legyenek azok, hogy se ki ne száradhassanak, se fenekig ne fagyhassanak. Az ily halakból tavaszal mintegy ötven darab mindkét nembélt kell egy öt vagy hatszáz négyszög öles tóba rakni. Semmimű gondviselést nem kívánnak, és rendkívül hamar szaporodnak. — Minden nemű tavat legalább minden hatodik esztendőben ki kell tisztítani, és bevetni, hogy abban a' föld-meg ne savanyodjék, a' benne találtató iszap pedig bűdös nedveitől levegő és nap által kitisztitassék és tenyészővé tétessék.

Mi azon *haltartókat* illeti, mellyekben eleven halakból folyvást tartalékot tartogatni szándékolnak, azoknak felállítására nézve következőre szükség figyelni. — Először is azt kell megvizsgálni, vallyon mindig sebesen folyó tiszta és egészséges víz, mely se nyárban legnagyobb aszálykor, se télen a' legkeményebb hidegben ki nem fagy, találatik é. Erre legalkalmasabb a' jó forrás-víz mivel ez télen természeti melegsége miatt nem egy könnyen fagy-be. *Haltartókat* vagy kőből vagy fából lehet készíteni. A' kőből csináltak ugyan drágábbak, de ellenben tartósabbak is. Ha téglából készítetnek, tehát ahoz jól kiégett téglákat, fából valókhöz pedig homokos földben termett fenyőfát kell venni, mivel ez a' rothadásnak jobban ellentál. *Haltartók* fekeke kemény legyen, nehogy a' halak magokat keresztül furhassák, deszkákkal vagy kövekkel szokás őket kirakni. Fából készült új *haltartókat*, mielőtt a' halakat beléjük tennék, egy ideig ki kell áztatni, hogy fából a' savany kihúzódjék. — Hogy a' halak döge tartójokban elmellőztethessék, azokat, mielőtt a' halakat beléjük raknák, minden mocsoktól és sártól kikell tisztítani, 's miután beléjük rakattak, gyakran megtekinteni, vallyon nem találatnak é azokban lankadt vagy éppen döglött halak, hogy ezeket az egészségesek közül azonnal kitakarítani lehessen. — Télen, midőn a' *haltartók* befagnak, ezeket is szintűgy, mint a' tavakat, lékelni szükség. Mivel itt a' halak kevés vagy éppen semmi táplát sem találnak, tehát a' tartókba apró juhganéjt 's néha kenyér morzsalékot kell hányni. Azonban törkölyvel és malátával is lehet őket táplálni.

Hogy lehet halakat elevenen elküldeni.

Ha a' halak elküldésének, mihez legalkalmasabbak a' potyák és csukák, télen kellene megtörténni, tehát könnyeden hóba kell őket berakni. Ők ugyan a' hóban azonnal megmerevülnek, de mihelyt vízbe vettetnek, azonnal újra felélednek. Ily módon messze földre lehet eleven halakat elküldözni, csak ut közt meleg helyre ne vitessenek. Nyárban pálinkába mártott kenyérral tömessen-meg a' szajok, aztán szalmába tekergetve, vászonba varattassanak-be. Ily módon messzire lehet őket elküldeni a' nélkül, hogy megdögölnének.

Hogy lehet tavakban a' halakat, kivált potyákat dögléstől megőzni.

Víznek a' tóba sebesebb befolyást kell kieszközölni, 's azon a' helyen, hol a' tóba foly a' víz, kavicsos és köves helyek készitessenek, mellyekben a' halak magokat kitisztogathassák és ledörgülhessék. De hol a' tónak hozzáfolyása nincs, ott legjobb bizonyos számu csukákat betenni, mellyek a' potyákat az iszaptól majd fel fogják rezzenteni és mozgásba hozni.

Legszükségesebb

a'

szabad halászatról,

a' halak életmódjának, tanyájoknak, fogásuk nemének, 's a' legkiválóbb csalogató-étkeknek és maszlagoknak előadásában,

ezen állatok figyelemre legméltóbb tulajdonságaikkal együtt.

A' szabad halászathoz tartozó 's honunkban előforduló legjelesebb halnemekről.

1) A' közönséges Ponty vagy Potyka, *Cyprinus Carpio* (Karpfen) lassan folydogáló folyókban és tavakban talál-
tatik. Előzőleg növényeken, kövér földel, pondrókkal és
viziférgekkel táplálja magát. Júniusban ívik, de kedvező
időben már Májusban is, hol a' benőtt helyeket keresi-
fel, hogy ott ikráját letehesse. Ezen idő alatt nagy se-
regekben húzódik - ki a' folyókból csendes vizekbe, át u-
gorja a' zsilipeket, ha ilyen útjában találtnak, 's mi-
dön ívezését elvégezte, ismét a' folyóba tér - vissza. Ke-
ritőhálókkal fogdosztatik, 's a' kis tavakban két egymás-
mellé állított kivetőhálókkal. Horoggal könnyű megfog-
ni, ha őt főtt borsóval az etetési helyre 's a' horogra
húzott pondrók által csalogatja az ember.

2) Márná; *Cypr. Barbus* (Die Barbe, Barne oder
Steinbarbe) — sebesen folyó kavicsos fenékű folyóvizet
szereti, hol padlanokban és nagy kövek alatt tartózkod-
dik. Táplája mindenféle vízi - növényekből, férgekől 's
kis halakból áll, azon felül a' vízbe áztatott lenre is örö-
mest eljár, hol könnyen lehet megfogni. Májusban ívik,
hol víz ellenébe úszik, 's az ikráját a' fenéken, hol a'
víz legsebesebben folyik, partok oldalai mellett teszi - le.
Egész esztendőn át lehet fogdosni hosszú hálókkal, me-
ringető - hálókkal és horoggal, mely utolsóhoz akkor sze-
ret kapni, ha arra túróból, egy tojás székiből
's egy kevés kámforból álló 's egy rongyotskába
kötött masszát köt az ember; noha földigiliszták-
hoz és kis halatskákhöz is kap.

Durdakeszeg; *Cypr. Brama*; (Der Bley oder Brasse:)
valamennyi nagy tavakban 's csendesen hőmpolygó fo-
lyókban, csapófüldes, agyagos és benőtt fenékekkel talál-
tatik. Mélységben tartózkodik, hol férgekkel és növé-
nyekkel élőködik. Tavasszal a' lapos, náddal benőtt par-
tokat keresi - meg, hol Aprilis vagy Májusban bocsátja-
ki magából ikráját. Ezen természeti foglalatosságában
könnyen megháborítatik, mire a' fenékre bocsátkozik,

megbetegszik 's eldöglik. Lehet őt varsába fogni, télen
pedig jég alatt nagy hálóval 's horoggal, hol a' pondrók-
hoz örömet kapdos.

4) Czompó; *Cypr. Tinia*; (Der Schley); álló vize-
ket szereti, mellyeknek iszapos fenékükben szeret tartóz-
kodni. Júniusban növényekkel benőtt helyeket keresi - fel,
hogy azokra ikráját akaszthassa. Kivető hálókkal és ho-
roggal lehet őt fogdosni.

5) Fejérhal; *Cypr. erythrophthalmus*; (Der Weiß-
fisch, die Plöge); egy a' legközönségesebb halak közül
való, homokos allju folyókban és tavakban él, 's Aprilis-
ban ívik. Varsába fogdosztatik, melybe önkint belemegy.

6) Vörösponty; *Cypr. rubicunda*; (das Rotauge);
tisztá vizekben él, kivált homokos fenékűekben, 's Május
középe táján ívik. Ivése alatt varsákkal, azonkívül szí-
gonyokkal 's horoggal is fogdosztatik. Ez legravaszabb hal,
's azért fogása körül igen vigyázni kell.

7) Hegyes orru ponty; *Cypr. Nasus*; (die Nase);
többnyire nagy és mély tavakban tartózkodik, de tavas-
szal a' folyókba megy. Aprilisban ívik, 's varsákkal, ho-
roggal, hálókkal fogdosztatik. Húsa nem sokra becsül-
tetik.

8) Dobancs; *Cypr. Dobula*; (der Döbel); tisztá, ho-
mokos vagy csapófüldes vizeket kedveli, 's a' nagy ta-
vakból tavasszal kijő a' folyóvizekbe; Mártius közepétől
Május közepéig ívik, 's ekkor kivált meritő és hosszuhá-
lókkal fogdosztatik. Húsát nem szeretik.

9) Jászkeszeg; *Cypr. Oeser*; (der Afsand oder Siebel);
ez folyóvízi hal, 's legörömostebb ott tartózkodik, hol
a' víznek sebes iramodása van, mint p. o. a' malmok
mellett. Itt legkönnyebben horoggal lehet őt megkapni, ha
beáztatott borsót vesznek csalókaeledelül. Azonkívül há-
lókba is fogdoszák. Aprilis vagy Májusban ívik,

10) Kővikárász; *Cypr. Gibellio*; (der Giebel); tisztá,
de nem sebesen folyó vizet szereti; részint vízínövé-

nyekkel és férgelkkel, részint kis halakkal táplálja magát, 's Mártius vége felé ívik. Ívése alatt 's őszel kiváltképen hosszú- és meritőhalokkal 's horoggal fogdosztatik, mely utolsóira egy piczi halat akasztanak.

11) *Fejérkeszeg*; *Cypr. Alburnus*; (der Ulefeley); minden tavakban és folyókban elő fordul; egész esztendő alatt hálókba és horgon fogdossák őt, de leginkább tavaszal deszkavarsákban, mellyeket felkeres, hogy Májusban és Júnusban azokba tehesse-le ikráját.

12) *Köviponty*; *Cypr. Gobio*; (der Grindling); minden tavakban és folyókban találni, mellyeknek fenekük tiszta. Tavaszal tavakból folyókba húzódik, viz ellen úszik, 's Május hónapban ívik. Őszel ismét a' tavakba tér-vissza, 's ez idő tájban nagy számmal fogdosztatik hálókba és horoggal.

13) *Egri ponty*, *Karcsuponty*; *Cypr. Phoxinus*; (die Elritze); tiszta folyóvizben tartózkodik, vizinövényekkel és férgelkkel táplálódik 's többnyire a' vízszínen uszkal. Sz. János napja körül ívik, a' midőn horoggal, melyhez igen kap, 's hálóval fogdosztatik.

14) *Kárász*; *Cypr. Carassus* (die Karausche); kis, agyagos tavakban iszaphól, növény és férgelkből élősködik, Május és Júnus hónapokban ívik, de meleg tavaszon már Áprilisben. Mivel a' kárász állóvizben is jól tenyészik, magát akármily időben könnyen elviteti, ha őt hóba, káposzta vagy zsilya levelek közé csavarják, 's igen jó ízű húsa van, tehát mindenütt becses.

15) *Lazac*; *Salmo Salax*, (der Lachs); minden sebesen folyó vizeket szereti, mellyeknek homokos ágyok van. Ő viz ellen úszik, Május, Júnus vagy Júliusban ívik, 's minden esztendőben ugyan azon helyet keresi meg, mivel az ikráshal gödröket készít a' homokba, ikráját azokba bocsátja, 's homokkal befedi. Kis halakkal, vizibogarakkal és férgelkkel él, sebesen növekedik, és erős vonóhalokkal, gáttal, rostélyos szekrényekkel, deszkavarsákba, szigonyokkal és horoggal fogdosztatik.

16) *Pisztráng*; *Salmo Fario* (die Forelle); tiszta, hideg, sebesen folyó 's kavicsos fenekű vizeket szereti, annakokáért legtöbbit a' hegyekből eredő patakokban tartózkodik. Szeptember és October hónapokban ívik, 's hálókba, varsákkal és horoggal fogdossák. Hogy a' varsába csalni lehessen, igen szagos csalóka eledelt szoktak használni, mely kásztor nedvből és kámforból, mindkettőt tégelyben tűzön felolvasztván és lenolajjal felelesztvén, készítetik; ezen keverékbe mártatják egy kevés len, mellyet zsatskóba kötvén a' varsába tesznek. Horognak erős legyen a' vesszeje és sínörja, mivel a' pisztráng mindkettőt könnyen elszakítja; csalóétkül rákfarkat vagy ollójából a' húst kell ráhúzni.

17) *Thymhal*; *Salmo Thymallus* (die Aesche); sebesen futó, hideg és tiszta vízben tartózkodik, csigákkal, vizibogarakkal 's piczi halakkal él, Április és Májusban ívik, kerítőhalóval, varsába és horoggal fogdosztatik, kivált ha ez utolsóira giliszta húztatik.

18) *Salmóhal*; *Salmo Muraena* (die Maräne); mély vizet homokos fenekkel szereti, hol a' legmélyebb helyeket keresi-fel, 's ívése ideje alatt, Novemberben és tava-

szal, midőn a' kagyló- és csiga ivadékkal eltelt, a' víz színére fel jó. Ezen időben nagy kötöttszemű hálókba fogdosztatik, hogy a' silányabbak átfurhassanak.

19) *Eperlän szemling*; *Salmo eperlanus* (der Stint); mindenféle tavakban tartózkodik, csak homokos alljak legyen. Mártiusban ívik, 's a' mélységből felemelkedik, nagy seregekben a' folyókba viz ellen úszik-ki, 's aztán hálókba fogdosztatik.

20) *Bajuszos-tergelye*; *Cobitis Barbatula*; (die Schmerl); minden apró kavicsos fenekű patakokban találni, kivált hegyes vidékeken; férgelkből és vizibogarakból élősködik, Mártius és Áprilisben ívik 's igen finom hálókba, meritővel, és varsákba, mellyek a' vízbe meritetnek, fogdosztatik. Gyöngéded húzával minden egyéb halat felülhaladja.

21) *Csuka*; *Esox Lucio* (der Hecht); folyókban tavakban 's egyéb állóvizekben tartózkodik, valamennyi halnál sebesebben növekedik, 's Februáriustól Április elejéig ívik. Kerítő- és -kivető hálókba, varsákba, horoggal fogdosztatik, melyhez különösen könnyen hozzákap, ha a' viz zavaros 's a' sínört meg nem láthatja, vagy zordon időben, melyben egyéb halak nem ívnek. Legjobban lehet őtet egy kipallérozott rézből készült hallal, melynek szemeit egy pár piros posztószeltecskék képezik csalogatni. Akkor igen jól harap a' horogba, ha egy kised csukát akasztanak arra.

22) *Harcsa*; *Silurus Glanis* (der Wels); majd minden édes vizekben tartózkodik, igen lassan úszik, többnyire iszaphan heverész 's csak menydörgős időben emelkedik-fel a' vízszínehez. Tavaszal ívése ideje alatt éjel a' partokhoz jó-ki, 's midőn ivett, ismét tanyájába bocsátkozik. Hálókba szigonnyal, horoggal fogják őt.

23) *Göbhal*; *Cot. Gobio* (der Raufkopf); patakokban találtatik, mellyeknek vizök tiszta 's fenekük köves; vizibogarakból él, és Mártiusban Áprilisben ívik. Hálókba, varsákkal és horoggal fogdosztatik.

24) *Sigér*; *Perca fluviatilis* (der Baarsch); mind folyó mind álló édes vizekben él, Április és Májusban ívik, sebesen úszik mint a' csuka, 's mindig a' vízszíne körül tartózkodik. Hálókba és horoggal is lehet fogni, kivált ha ez utolsóira egy kis hal; földgiliszta vagy ráklábhús van akasztva.

25) *Süllő*; *Perca Lucio-perca* (der Zander); majd minden vizekben találni, tiszta és mély vizet szereti, Április és Májusban ívik, 's mindenféle hálókba és horoggal fogdosztatik.

26) *Tüskeshal*; *Gasterosteus aculeatus* (der Stichling); valamennyi álló és folyóvizeinkben lehet találni, Április és Júnusban ívik, 's ilyenkor tavakból a' velek összekötetésben lévő folyókba megy-ki.

27) *Angolna*; *Anquilla muraena* (der Aal); édes vizekben lakik, noha tavaszal a' tengerbe is elúszik. Apró halakból, bogarakból él, noha a' gyöngye vetéseket, kivált borsóféleket is meglátogatja. Eleveneket fiasit, mellyeket édes vizekben, mint közönséges tartózkodásahelyén, szüli-el. Horoggal, angolnavillával, hálókba, varsákba, és gáttal is fogdossák őtet.

28) *Menyhal; Gadus Lota* (die Quappe); édes vízben, mind tavakban mind folyókban tartózkodik, December és Januárius hónapokban ívik, 's hálókka, horoggal fogdosztatik.

Rekesztékül itt még a' közönséges rákról (*Cancer astacus*) (gemeiner Krebs); is lehet említést tenni, mely ugyan nem a' halakhoz, hanem a' bogarakhoz tartozik, mindazáltal mint vízi állat a' szabad halászathoz számoltatik. Ő pandalokban, lyukakban, kövek alatt, parton álló fák tövei közt szokott tartózkodni, éjél és tikkasztó időben a' szárazra is kimász. Mindenféle dögökből, eleven halakból, vizibogarak és férgek, sőt növényekből és gyümölcsökből, is élőködik. Kézszel szokás fogni, de lehet őt békacombokkal varsába is csalogatni. Őszel szokott párzani, de tojásait csak tavaszal tojja, fiai pedig Június és Júliusban kelnek ki. Csak harmadik esztendőben növekedett-meg tökélyesen 's csak ekkor alkalmas a' tenyészésre. Enni legjobb azon hónapokban, melyekben r betű nem taláztatik, t. i. Májustól Septem-berig.

Valamit a' halászatról.

I. Csalogató étkek mindenféle halak fogdosásához

1) Vegyen az ember elő disznóbabot, áztassa-be egy éjen át, 's aztán főzze-meg vízben puhára, $\frac{1}{4}$ font babhoz ugyan annyi mézet 's néhány beléndfü magvat tévén. Az így elkészített babot apráknint a' vízbe kell hányni, hol a' halakat egybegyűjteni szándékozunk. — 2) Kenyérbélből, méz és egy kevés ördögyszarból tésztát kell készíteni; maga a' rágott kenyér is jó csalóka eledel. — 3) Mindenféle bogarakat és férgeket szedegessenek-össze, 's oda hányják-be, hol halászni, kivált meringetóhálvá fogdosni akarnak. — 4) Vegyen az ember egy darab régi, rothadt, nem sós túró, morzsalja-el apróra, 's a' salátának való olaj fenekalljából annyit öntsön-ra, hogy az egészen híg legyen. Ha mindkettőből fél-fél fontot vettünk, tehát 2 árpaszemnyi kámfort tegyünk hozzá, 's keményen összerázván, annyi búzakorpát keverjünk közibe, hogy belőle apró golyócskákat képezni lehessen. Ebből azon helyre, mellyen más nap halászni akarunk, egy vagy két darabkát vessünk. — 5) Malátából, főtt szemes életből, kivált árpából, sertörkölyből, rothadó tökből, sőt a' legfőbb rothadásnak indult halakból, kivált ha már sok pondró van bennök, csalóka eledelt készíteni lehet. — 6) Macska vagy házinyúl húsból is lehet tésztát készíteni, mellyet fejr viasszal vagy mézzel felkevervén, jó összegyúrni kell; ebből golyókat csinálván, azokat a' vízbe hányhatjuk.

II. Csalogató étkek egyes halak fogdosásához. Ha valamely folyóban csak bizonyos halmemek kiváltképen tartózkodnak, vagy az ember, ha ezek elegyesen találhatnak, csak bizonyos nemüeket fogni szeretne, tehát következő csalogatókat lehet használni: 1) Hol horgászathoz akarunk helyet készíteni, 's kiváltképen csak kövihalakat fogni szeretnénk, ott a' vízbe partihomokot öntsünk. — 2) Gabnamagvakat isszappal keverjük össze, 's azzal egy kosarat vagy feneketlen hordót töltünk

meg, 's azt a' vízfenekére bocsássuk. Mindenféle halak, de jelesül a' potykák meg fogják ezen magvakat látogatni. — 3) Marhaganéjjal, mellyet vérrel és korpával elegyítették-össze, továbbá kicsiráztatott zabbal, 's kicsiráztatott 's megdarált árpával, 's mindenféle állatbelekkal különböző halakat, kivált a' potykákat csalogatni lehet. — 4) Durdakeszeg csalogatásához 1 vagy 2 mércze csirázott 's darált árpát venni, azt egy üstben vízzel felforralni, 's aztán egy zsákon átszivárogtatni kell. (Ezen vizet marhának korpával felkeverve használnak oda adni.) Ha a' zsákban maradt árpadara meg-hült, este a' parthoz kell vinni, 's abból csomókat készítvén, vízbe kell hányni. — 5) A' hol meringetó hálólval fejrhalat vagy más apró halakat fogni szándékozunk, azon helyre állatbelet vagy aludt vért kell egy kosárban a' vízbe bocsátani. — E' mellett átaljában meg kell jegyezni, hogy ha más napon ugyan azon helyen ismét halászni akarnánk, szükséges lesz, elmenetkor ismét eledelt hányni a' vízbe, hogy a' halak menését oda szoktassuk. Ki mindig egy helyben halász 's mindig csak a' hálót hány oda, az ha különben az idő és évszak kedvező, majd mindig bőséggel fog halakat fogni. Erre pedig annyival inkább lehet majd számolni, ha késő este vagy korán reggel megtekinti az ember a' helyet, 's úgy találja, hogy a' csalóka megemésztetett. De ha az eledel még a' vízen van, úgy kár lesz az időt ott vesztegetni. — Vannak veszedelmes csalóka eledelek is, p. o. a' *Halmaszlag*, *Menispermum cocculus*, a' *farkasmaszlag* vagy *daruszem*, *Strychnos nux vomica*, 's más egyebek, mellyek a' halakat annyira megszedítik, hogy azokat kézzel lehet fogdosni, de az ilyest nem kellene megengedni, mivel azzal a' hallopóknak csak alkalom adatik, 's azon halak, mellyek elnyelék a' maszlagot, de messze rugtatnak a' vízbe, mind elvesznek.

III. Közönséges csalóka, mindennemű halaknak. 1) Földigilisztával majd mindennemű halakat megfogni lehet, magokat a' ragadozó halakat is. Életben soká lehet őket megtartani, ha nedves mohával teljes fazékba tétetnek. Tizenkét óra mulva kiveszi őket az ember, a' vásszonnal ismét azt műveli, 's újra betekergeti őket. Ha következő napokon folyást így bálnak velök, tehát majd egy hónapig lehet őket eltartani. — 2) Hogy nyűveket, mellyeket szinte gyakran csalogató étkeknek lehet használni, természetessünk, májat akasszon fel az ember egy fazék fölibe, mellyet aztán agyaggal töltünk tele; vagy döglött macskákat, ragadozó madarakat 's a' t. tegyünk ki a' legyeknek, 's aztán a' dögöt, midőn a' nyűvek már jól felelevenültek, oly mélyen ássák-be nedves földbe, mennyi arra elegendő, hogy meg ne fagyhassanak, honnét aztán szükség idején kivéthetnek. — 3) Békák, kivált lehuzott hátulsó fertályaik fagygyában sütve, marhamáj, fenyőfasszú (*Petra branchialis*) bab, (melynek készítése már oda feljebb a' csalóka étkek közt előadatott) eleven pókok, bogarak (mellyek a' gabnaföldeken találhatnak, a' cserebogarakhoz hasonok, de kisebbek), friss hús és kenyér; ezek mind alkalmasok csalókaeledelnek. — 4) A' pézsmaszagot is nagyon szeretik a' halak. —

5) Oly maszlagot, mely a' halászmadar csipőcsontjának velőjével megkenetett; különösen kedvelik a' halak. Átaljában a' halászmadar húsának különös csalóka ereje van a' halakra nézve. — 6) Horgokra csalóka maszlagul szöcskőket, tücsköket, nagy legyeket, apró halakat, nyers borjuhúst, árpával, búzával és mézzel felfőzve — valamint földigilisztákkal, mellyek nyolcz napig egy uj fazékban a' földbe ásattak 's aztán kámmal elegyített mézzel megfenettek, — továbbá nyúveket 's a' sárga liszt-férgeket, a' mint azok gyakran liszttartó edényekben találtnak, használhatni. — 7) Varsákba, meritőhálóba, zsacsókóhálóba 's a' t. fülfüvet, vagy fülfü nedvbe áztatott csalánt, vagy borseprőt, vagy golyókat, mellyeket két rész buzakorpából, két rész mézből 's egy rész árpadarából készítnek; továbbá beszózt disznó csontokat, vagy olajpogácsákat lehet tenni.

IV. Különös csalóka, egyes halnemekhez és fogásokhoz. 1) Angolnákra horogra: apró fejrhalak, földigiliszták, rákollókból és farkakból való hús; varsákba: ó háj, egy serpenyűben ló-mentával röstölve. — 2) Menyhalakra horogra: apró békák és bajúszos-tergelyék; varsákba: tyúkbelek, kivált ha már egy kissé bűdösök. — 3) Thymhalakra csattanóhorogra: eleven bogarak, pondrók és halikra. Különben ugyan azon csalókára mennek, mint a' pisztrangok. — 4) Jaszkeszegre, csattanóhorogra: mint a' Thymhalaknál, 's azonkívül még szöcskők, tipolyok és cseresnye, hasonlóan golyók szívós sajtalan túróból és főtt borsó. — 5) Márnákra horogra: földigiliszták, szöcskők, tücskők, bűdös dög, szívós sajtalan sajt, és piócák; varsákba: mindenféle alkalmas csalókaeledelt lehet elő venni, 's ahoz ánisinagot, köménymagot, apró malozsaszőlőt és mézet keverni, vagy sajtot, tojás sárgáját, 's egy kevés kámmal együvé vegyíteni 's vászon zsacsókba varni. — 6) Sígerekre horogra: földigiliszták, apró rák vagy fejrhalak, rákollók és farkakból való hús. — 7) Pisztrangokra horogra: földigiliszták, mellyeket egy éjen át marhavérbe vagy kakukfű nedvbe áztatnak, többféle apróhalak, szöcskők, tücskők, bogarak, nyers rákfarkakból és ollókból való hús; valamint redves fában találtató férgek, piócák, golyók, kámmal, halászmadar kövéréből, rothadt fából és mézből. Angliában mesterséges bogarakkal fogdossák a' pisztrangokat, mellyeket lószőrből és selyemből készítenek; ezen bogárkakat, mivel különösen a' pisztrang $\frac{1}{2}$ rőfnyire is felszökik bogarak után a' vízből, az felett ugráltatják, mely csalás kivált borongós időben elsül, és szökőhalászatnak nevezetik. Csattanóhorogra: eleven bogarak és pondrók; varsákba: pézma és kámmal összetörve, cserép edényben felmelegítve, 's miután a' kámmal elolvadt, lenolajjal felelesztve, az egészet még egy kissé jól felkeverve felbuggyantani, — ebbe aztán kóczot vagy lent röstölnek, azt egy zsacsókba varják 's a' varsába felakasztják. Készítésnek kevéssel a' használás előtt kell megtörténni. Kásztornedvet is szoktak kámmal 's lenolajjal összeolvasztani, abba egy csomótska csepűt mártani, len ruhába varni, 's a' varsába akasztani. —

8) Kövi-'s egyéb apró halakra, varsákba és hálókba: néhány darab olajpogácsát, szarvasmarha agyvelejét, friss még meg nem érett árpaszemeket, mellyekről a' felső héjukat lekell húzni. — 9) Csukákra horogra: béka, fejr- kövi-'s egyéb apró 4—6 uj hosszú halak. Átaljában ragadozó halakat legjobb más halakkal fogdosztatni. Ha igen nagy csukákra a' nagy lövőhorgot akarják kiállítani, tehát magok a' csukák, 's pedig egy fontnyi nehézségűek választatnak ahoz. Különben csuka a' fejrhalakat és sígereket jobban szereti mint a' potykákat és kárászokat. — 10) Potykákra horogra: vízbe főtt bab, földigiliszták, lisztférgek 's nagy legyek. — 11) Kárászokra: főtt borsó. — 12) Lazacokra horogra: mindenféle apró halak. — 13) Harcsákra horogra: eleven halak, mint a' csukánál (de a' harcsa ne legyen igen nagy). — 14) Bajúszos tergelyékre varsákba, meringető-és zsacsókó hálókba: néhány darab olajpogácsa. — 15) Rákokra horogra: apró fejr- 's egyéb halak, földigiliszták, lehúzott békahátulja; vesszőkosarakba és varsákba: békahátulja, halbeleik vagy sült báránnyús.

Az év- nap- ívésszakáról 's időváltozásról, mennyire azokra a' halak és rákok fogdosásánál figyelni kell.

Angolnák Áprilistől egész Júniusig legjobbak, 's Mártzius vagy Áprilistől fogva fogdosathatnak, midőn az égerfa levelbe indulni kezd, egészen Augustus és Septemberig. Kákáról függő szigonyakkal való fogdosásukhoz legkedvezőbb idő Május és Június. Menyhalakat Decemberben iparkodjanak fogni, mivel ezen időtájban nagy májuk miatt legjobb étket szolgáltatnak. Thymhal ívése után egész őszig mindig jó. Durdakeszeg télben legjobb és kövérebb, annakokaért a' jég alatt kell fogdosni. Egripontyok Április és Májusban legjobb ízűek. Osóhalakat, Petromyson, Flußpriece Sz. Mártontól husvétig szokás fogdosni. Nyárban nem örömet fogdossák, mivel ekkor izetlenek, szívósak és közönségesen bizonyos rühnemével lepve vannak, 's így télben, hol a' lékekbe friss nyírfavesszők dugatnak mellyekre ók csibbenkezvén, azokon kihúztatják magokat, fogdosatnak. Kövihalak egész éven át jók, kivéve Mártzius hónapot, melyben ívnek, midőn ók is, mint egyéb halak, akkor izetlenek 's nehezen emészthetők. Csukák Februáriusban legkövérebbek 's legjobb ízűek, 's azért ez idő tájban leginkább szokás őket halászni. Mártziusban gyakran oly magasra emelkednek-fel 's csendesesen állapodnak-meg; hogy akkor egy vagy más móddal könnyű őket elfogni. Különben Májustól kezdve egész nyáron 's őszön át, télben pedig a' jég alatt lehet őket halászni. Potykák némely időben, különösen ívés után Júniusban Augustusig, rendkívül éhesek, a' midőn majd minden csalogató-étekhez hozzá kapnak; következőleg könnyen foghatók. Sígérhal legjobb ízű Januárius és Februárius hónapokban, de már télben is jég alatt fogdosztatik. Leggyakrabban és legszámosabban esik őszel fogságba ott, hol folyók nagy tavakkal vannak össze kötetésben 's ő ezekben visszatérni szándékozik. Lazacot legjobb Februáriustól egész Jú-

lius végéig fogdosni, de legjobb ízű Májustól Sz. János napig. Bajuszos - tergelye Novembertől Május hónapig tartatik legjobbnak. A' Rák legkedveltebb eledel nyári hónapok alatt Májustól Augustus végeig, hol eledel után a' szárazra is kijár 's meghízik.

Nappalnak sem minden része egyformán kedvező a' halászatnak. Átaljában legsikeresebb időnek látszik a' reggel 6 órától kilenczig, mert ekkor a' halak legfalánkabbak. Beljebb a' nappalba már nemükép fáradtak. Tavaszal és őszel délután 2—4 óráig is jól kapnak a' csalogatóhoz; nyáran mindazáltal, midőn nagy a' hőség, legfeljebb délutáni 5 óraker lehet a' halászathoz fogni. Horgászat délután 4-fől—5 óráig egészen hasztalan; azonban ez kivételt szenved égháboru után. Különös tekintetben az időre nézve meg kell jegyezni: Horgászatra hűvös időben reggeli 9 órától délutáni 3 óráig való időköz; mérsékletes időben 6-tól reggeli 9 óráig, forró nyári napokban pedig a' hajnali 's késő esti órák legkedvezőbbek. — Csukák reggeli 9 óra előtt, 's délután 5 óra után legmohobban kapnak az eledelhez. Varsákat este kell a' vízbe tenni, 's más nap reggel ismét megtekintetnek. Ugyan ez értődik a' kiállított- és éjeli horgokrul. Lazacokat fáklya mellett szigonyokkal vagy villákkal lehet szurdálni. Angolnákat, mellyek tavaszijeiken a' fiatal vetéseket, különösen borsóföldeket, ha ezek közel a' folyók mellett feküsznek, 's ha réteken át lehet hozzájuk menni, meglátogatni szoktak, igen könnyű megfogni, ha utjukba egy kevés hamut vagy homokot hint az ember, midőn aztán vissza vonulásokban fekve maradnak; vagy ha őket a' mezőben felkeresi az ember.

Rákokat is éjeli, midőn tikkasztó időben a' szárazra kísétnak, könnyű megfogni. Hódvilágnál, meleg éjeken, kivált ha égháborús az idő 's gyakran villámlik, apró esső permetezéskor is, a' rákok kiállított hurkokba legjobban fogják meg önmagokat. Ily éjeken fáklyákkal is lehet őket fogdosni, de nagy essőnek esni nem kell akkor.

Átaljában szabadhalászatnál több tekintettel kellene viseltetni az ívésidejére. Ez által nem csak a' szaporodás pusztítatik -el kiváltképen, hanem idővel bizonyos halnemek egészen ki is pusztíthatnak. Ha az ívés idejéről közönséges határozatot akarunk tenni, tehát Mártzius

elejétől Június közepéig való időköz lehet felvenni. — Ott hol ez idő alatt a' halászatot teljeséggel meggátolni nem lehet, tanácsos, azon halakat, mellyek ívésük alatt fogattak -el, következőleg soványabbak, íztelenebbek 's rozsz emésztetűebbek mint egyébkor, meg nem enni, hanem eltenni 's jól tartani miáltal aztán igen meghízhatnak. Ide különösen mind azon halnemek tartoznak, mellyek egyedül ívésük ideje alatt jönnek -fel mélységből a' víz színére, vagy máskint is nehezen lehet őket megfogni, Ezeket természetesen ívésük alatt kell halásztatni.

Horgászatnál előre feltétetik, hogy a' nap a' vizet már felmelegítette; különben borongós időt jó választani, mivel egyébkor a' halak a' horogsinórját 's a' t. világosan meglátnak 's attól megijednének. Szél akkor tartatik előmenetesnek, ha kelettől, délkelet vagy délnyugottól fúj. Angolnákat tikkasztó időben legjobb fogdosni, vagy mégjobban menydörgésben, midőn lankadtaknak 's csak nem élet nélkülieknek lenni látszanak. Zivataros időben a' vízszinére szoktak feljönni. Pisztrang legjobban kapdosik essős időben, vagy midőn a' nap forró süt. Csukafogdosást nyugoti vagy déli zivatarok, permetező esső, zavaros levegő és viz, mivel ily időben apró halakat eledül nem kaphatnak. Más nemű halak fogdosásához ellenben rendszerint csöndes tiszta idő kívántatik. Csöndes éjeken, kivált ha égháborús az idő, kiváltképen elősegítik a' Rák fogdosást.

Mikor kell a' vidrákat fogdosni? Vidrák szabad vizekben kiváltképen vaszedelmesek a' halaknak, annak okáért jó csaptával fogdosásukra nézve a' legalkalmasabb idő előadása itt helyén fog lenni. Vegyen az ember 1 lat tyúk vagy kakaszirt, olvassa-el azt gyöngye tűzön egy vaskanálban de úgy, hogy az meg ne barnuljon, továbbá $\frac{1}{2}$ lat ánisolajat, 8 grán ambrát, 8 grán pézsmát, 8 grán kásztorredvet és 4 grán kámfort. Ezen szereket a' jó meghült tyúkszír közé apróra törve, kavarja-el az ember, 's egy kő berbenzébe tévén hólyaggal kösse-be keményen 's hűvös helyen tartsa. Ezen kenőccsel fenetik -meg a' csaptavas, mellyet a' vidrának tenni akarunk, valamint a' tojás vagy egyéb csalogatóétek is; ez alá egy tiszta, fejtér, 's ezen szerrel szinte megkent papiroskát kell tenni, 's azt egy kevés homokkal befedni, mire aztán a' csalókaétel tétesék. Azonban a' fogóvasat úgy kell elhelyezni, hogy emberben kárt ne tehessen.

A' Vadász Kalendáriomban előfordult

n é g y l á b u Á l l a t o k n a k

műlegi- gazdasági- és orvosi hasznokrul.

A' Szarvas; Cervus der Hirsch. Szarvasról a' húsa. Ha húsáért akarják a' szarvast löni, tehát ennek Augustus elején kell megtörténni, mivel September felé már üzekedik és sovány lesz. Faggya gyógyszerárokban

flastromokra és ír közé használtatik; meg lágyítja a kemény daganatokat, kezeken és lábakon megfagyásból eltűzdedéstől származott fájdalmakat megenyhíti, repedezett kezeket és lábakat meggyógyítja, 's igen jó szer, ha lovaglásban feltörte magát az ember vagy fekvésben teste pállott - ki az embernek. Olajat is készítenek belőle, melynek lágyító, enyhítő 's a' köszvényt csillapító ereje van. Bőre és szarvai különféle tárgyakra dolgoztatnak-fel, 's nagy hasznuk van. A' fiatal, még puha szarvak, mellyeket szarvasbugának neveznek, elerőtlenedett 's vén emberekre mint rendkívül erősítőszerek úgy magasztaltatnak. Egy éjen át vízbe áztattatnak, aztán vízbe addig főzetnek, míg megpuhultak, ekkor bőrüket lehuzván, karikára szeldeltetnek 's a' főzés mesterség szabályai szerint éteknék készítetnek. A' vén elhullajtott szarvából is, mellyeket az erdőkön szokás összekereséggelni, kocsonyát készítenek a' szakácsok (szarvasszarvfagyalt), mely igen erősítő és tápláló. Gyógyszertárakban (patikákban) talál az ember égetett szarvaszarvat, szarvasszarvszeszt, szarvasszarvasvat, 's más belőle készített gyógyszereket. A' vörös szarvasszarv megráspolyva, főtt italokban és önteléekben bevéve, ellentáll a' rothadásnak, izadságot gerjeszt, 's kanyaróban (mafern), himlőben, hideglázban, 's egyéb nyavalyákban hasznos. A' megégetett szarvasszarv lecsillapítja a' felhevült vért, szünteti a' forróságot, elnyomja a' savanyúságot, hasmenést megállítja, belekben a' gilisztákat megöli, 's a' t. porrá tört égetett-szarvasszarval kávét, sert 's egyéb nemű italokat tisztákká, világosokká lehet tenni. Készsinalók abból késnyeleket, más mesteremberek egyéb eszközöket készítenek. A' csőd vagy a' hátulsó lábokban az ugrást segítő bityök, mely szarvasoknál éppen az, mi nyúlaknál a' nyúlugrató, köldökcsemőr ellen dicsértetik. Azon golyóknak, mellyek néha a' szarvasok szíveik, gyomraik és beleikben találtak, Bezoárhoz hason erőt tulajdonítanak. Ezen golyók rosz emésztésből, emésztetlen eledeltől, növényrostokból származnak, sárga színűk, 's a' héjok csaknem kőkeményeségű.

Az Őz; Cervus capreolus das Reh. Őznek csaknem azon haszna van, mint a' szarvasnak. De az őzhús sokkal finomabb a' szarvashúsnál.

Vad disznó, Sus serafa das wilde Schwein. Húsa embernek eledelül szolgál. A' disznótej siketség és fülzúgás ellen jeles eszköznek lenni magasztaltatik. Sertéi keféknék és szőrseprőnek használtatnak. A' vaddisznó bőrökkel utazóládákat 's a' t. bevonni szokás; házi tisztaság feltartásául is a' szoba ajtókat elibe terítetnek.

Nyúl; Lepus timidus der Hase. A' nyúlak húsa, kivált a' fiataloké, gyöngéd és tápláló. Bőreikkel meszszeterjedő kereskedés űzetik. A' fejei nyulbőrök, mellyek északi vidékekről hozatnak, nagy becsben tartatnak. A' bőröket vagy szőröstül együtt bundaneműnek készítik-ki, vagy a' szőrt leszedik rólok, 's aztán mind a' lemejjesztett bőrt, mind a' szőrt külön használják. Utolsókat a' kalaposok vásárolják-meg, egyébiránt harisnyáknak, kesztyűknék, 's a' t. használtatnak; a' nyúlzsir sebek és kelések gyógyítására szolgál.

Róka; Canis vulpes; der Fuchs; Rókárul kiváltképen a' bőrt használjuk; fiatalról vagy nyárban fogottról semmit sem ér. Rókafark télen utazásban nyakkötőnek, háznál pedig a' bútorok tisztogatásához seprőtollu helyet szolgál. Húsának oly kellemetlen büzi van, hogy még a' vadász sebek sem nyulnak hozzá. Mindazáltal délibb vidékeken, hol a' rókák többnyire szőlőből élnek, jobb ízűnek lenni mondatik.

Menyet, Mustela fonia, Steinmarder — 's a' *Nyest, Mustela martes, Saummarder* — Menyet és nyestbőrök a' nemes bunda neműk közé számláltatnak. A' nyest bőre sokkal szebb mint a' házi menyeté; néha megfestetnek. A' pézsma szagu ganéját ezen állatoknak részint az igazi pézsma meghamisítására, részint füstölőnek használják.

Görény, Mustela putorius, der Zitiß. Bőre szinte jó bundaneműt szolgáltat, Vastag, vizkorságos és testes embereknek csupasz testükön viselni ajánltatik, mivel a' puffadságot megemészteni mondatik. Zsirja melegit, 's a' tagfájdalmakat enyhíti.

Borz, Ursus taxus, der Dachß. Borzhúst sok helyeken megeszik; nagyon édeses, azért jól megsózni 's fűszerezni kell. Zsirját gyógyszertárakban szokták használni. Ha lovaknak valamely helyről szőrüket kitépik, 's ezen megkopasztott helyet félig tisztált mézzel elegyített borzssirral befenik, tehát azon fejei szőr növekedik. Szőréből festőecseteket készítenek. Bőre ugyan a' legközségesebb bundaneműk közé tartozik, mindazáltal az oly tömött szőrű, hogy azon az esső át nem hat 's azért utazóládák bevonására, burdóknak, vadásztarisznyáknak, lóiganak, 's a' t. igen alkalmas.

Vidra, Lutra vulgaris, Fischotter. Meglehet szelidíteni 's halfogásra tanítani. Vidrabőr nagy becsben tartatik. Húsa nem sokat ér, mindazáltal a' római katolikusok bójti napokon megenni szokták.

Általános szabályok (regulák)

a'

F a t e n y é s z t é s n é l

vetés és ültetés által.

Famagvak' elvetéséről.

1) *Föld' felszaggatása.* Hol a' föld az önként lehullott magnak elfogadására alkalmasnak tekintethetik, ott szükség esetében felszaggatás nélkül is veteményezni lehet, mihelyt a' mag takarót nem kíván. Mindazáltal mindig kívánatos marad, szabad ég alatti gyakran buja fűnövést szétlúdni, azon takarót, melyet magvas vágásokban a' lehulló levél, azon oltalmat, melyet a' fenálló fák szolgáltatnak, földel való betakarás által kipótolni 's már csak ezért is a' föld felszaggatásához fogni. Azon felül termékenységet is előmozdítja, ha felporhanyoztatik, a' plánták annál jobban növekednek, minél mélyebben bocsáthatják gyökereiket; 's ha már egyszer a' vetésre költséget teszünk, tehát annak mennyire csak lehet, sikerülésén is iparkodunk. Föld felszaggatását úgy kell elővenni: a) hogy a' mag csirázásra alkalmas földbe jöjjön, b) szükséges földtakarót nyerjen; c) hogy a' fű annyira kiirtassék, nehogy a' fiatal plántáknak árt-hasson; d) hogy kemény földnél a' gyökerek elégséges mélységbe hathassanak. A' kevés földtakaróval megelé-gülő magvakra nézve, milyenek a' közönséges- és lútfenyő-nyírfa-és szilfa-magvak, oly földön, hol azoknak a' földhöz való érintésüket csak levelek vagy mohából álló takaró hátrálja, gyakran elég, ha ezen takaró legerebélytetik, vagy egy fel- és beboronálás. Porhanyós egészen felszaggatott földnek juhseregek ráhajtatásával is megadhatni a' szükséges takarót. Hol a' körülmények a' bevetendő erdei földről előbb egy vagy néhány aratás meg-nyerését megengedik, ott a' szántás legajánlatóbb fel-szaggatási mód marad. Azon mag, mely nagy földitaka-rót kíván, beszántathatik, mást, mely nagy mélységbe nem mehet, felül kell elhinteni. Rendesen a' tapasztalat hasznosnak lenni találta, ha az elvetendő famagvak gab-nával együtt elvetetnek, csak hogy az utolsó sűrűn ne essék, nehogy megdüljön vagy nagy árnyat tartson — ily módon az élet, sőt a' magasra hagyott tarló is oltalmazni fogják a' gyöngye faaplántákat. Azon esetben, ha a' tuskókat és fagyökereket, ha mindjárt nem nyere-séggel, de nem is nagy kárral kiirtani lehetne, tehát a' sűrűn állott fiatalosokban már azáltal is a' földnek nagy porhanyosítása eszközöltetik. Hol a' földet tömött fű-kőcz vagy más növények ellepték, vagy hol a' tenyész-tőföld nem felül fekszik, ott a' takarékot kapával, hová a' szántóvas nem ér vagy nem használható, oly mélyen kell feltörni, hogy a' gabna termékeny földben fekdjék,

vagy a' fűnövése annyi időre akadályoztassék-meg, míg a' fiatal faaplánta többé tőle nem szenvedhet. Egy általános felkapálása a' földnek ezen esetben, az igen nagy költség miatt, ritkán esik meg, de czélaránytalan is lenne. A' felszaggatás vagy keskeny darabokban vagy fő-tonkint történik. A' hézag, melyben a' keskeny darabok egymástól húzattatnak 's a' nekik adandó szélesség, at-tól függ, mily sűrűn kívántatik az ifju erdeiállomány. Igen gyakran hibáznak abban, hogy a' darabok nagyon sűrűn húzattatnak egymás mellé, 's nagyon széleseké-csinaltatnak, mi által a' művelés hasztalan költséget okozand. Tizenkét egész tizennyolcz hüvelyket tartó szé-lességet csak az igen füves föld, 's azon szükség, hogy a' plántáknak fűtől ment helyök legyen, mentegetheti-ki. Azon esetekben, hol igen kívánatos a' földet fával mielőbb benöveszteni, hol minden vágásokat használni lehet, már nagyon sűrűnek kell tekinteni, ha a' felszag-gatott darabok vagy is vonalak közt négy lábnyi széles hézag fel nem szaggatva marad. Friss földön 6 lábnyi hézag ajánlatik, sőt 6—7 lábnyi hézagok is oly fiatalo-sokat adnak, melyek már előbb, mintsem a' fának becse lenne, tökélyesen és nagyon megsűrűsödnek. Meg kell még jegyezni, hogy hegyoldalokon a' vonalakat mindig hegyhosszában vizarányosan kell húzni, nehogy essőzsa-kadásokból toluló viz csatornákat mosson; 's azokból a' plántákat kisöpörje. Száraz földön nyugottól keletnek húzattatnak, 's a' lehántott föld délnek egy magas bordának halmaztatik, hogy az ezen bordához hintetett mag-nak nap ellen egy kis ernyő eszközöltessék. Az itt mon-datott a' pusztahelyekre is alkalmazható. A' nagyság 6 négyszög hüvelyket tehet, a' nélkül hogy szabályos for-májára szorosan ügyelni szükség lenne, 's gyakran 4 egész 6 négyszöglábnyira emelkedik. Ez utolsó csak akkor lehet mentegetni, ha a' vetést vagy egyszermind faoskolának használni és sok apró fát átültetésül kiszed-ni szándékoznak, vagy ha plánták körül a' fűvet vagy er-dei dudvát egy átaljában kiirtani szükség. Különbén a' felszaggatott helyet elég egy négyszög lábnyi nagynak csinálni. A' helyek közti 4 lábú hézag sűrűnek tekin-tethetik, 5 lábnyi a' közönséges, és 6 lábnyi hézag legtöbb esetekben tökélyesen elegendő. Földnek főtönkint való felszaggatása a' sorosnál következő okoknál fogva átal-jában előbbvaló: a) a' felszaggatás kevesebbe kerül, mi-vel sokkal kisebb térfelület érdekel; b) itt a' földet mé-lyebben lehet felporhanyítani, a' magnak tenyészőbb

ágyat készíteni, mivel a' jobb földet oda tehetni, hová a' mag esik, 's ezt is azon helyen gondosabban lehet betakarítani; c) a' mag az egy kissé mélyebb lyukban nagyobb oltalomban van; d) a' kised plántaágyakat jobban lehet elosztani. — 2) *A' mag mennyiségéről.* Állandó rendszabatot minden fanembeli magra nézve adni nem lehet. Mert az függ: a) a' mag jóságától; b) azon veszedelmeztetéstől, hogy az állatok nagy részét felszedhetik; c) a' fiatalosnak sürűre való neveltetésének szükségétől, vagy lehet é a' plántákat ifju korokban egyenkint állani hagyni; d) azon feltételtől, ha vallyon a' veteményezést nem szándékoljuk é átplántálásra használni; e) a' későbbi javításnak és pótolásnak nehéz vagy könnyű voltától és f) azon gondoskodástól, mellyet a' mivélés növekedésére és fentartására fordíthatunk, mivel a' mag mennyisége annál kevesebb lehet, minél biztosabbak vagyunk, minden magvat csirázó állapotba helyhezetni, azt jól szétosztani 's minden kikelt plántát megtartani. — 3) *A' mag betakarásáról.* Minél nagyobb a' mag, annál vastagabb takarót bir- el és kíván; minél kisebb annál vékonyabbat. Sok famagvaink ugyan minden takaródzó nélkül is kikelnek, mint p. o. a' nyír és szilfáé, a' közönséges és luczfenyőé, 's a' t. azonban egy alkalmas, nem vastag földtakaró mindnyájának hasznos. Az által a' mag madarak, vad és egerek általi felszedés ellen megtalmazzatik, a' mag annyival frisebb földben nyugszik, mennyivel több föld fedezi, a' fiatal plánták gyökerei annál mélyebben és biztosabban állanak, és hideg és szárazság ellen is könnyebben daczolhatnak. Annakokáért a' magvat annyi földdel kell betakarítani, mennyit az csak elbir. De ennek is határa van, mivel a' magnak csirázásához részint világra és levegőre szükség van, részint hogy a' kibuvó mag csiralevelei nagyobb ellentállásra ne találjanak, csak a' mennyin erőt vehetnek.

Gyökerezés átplántálás.

1) Faültetés sikerülésének első feltétele az: hogy tökélyesen egészséges, arra alkalmas plánták választassanak, mivel különben a' beteges állapot mindig növekedik. Azon plánták, mellyeken száraz ágacsok, héjukon üszökös és fenés helyek, sudar növés elfojtása, vagy levetlenség látszik, elültetésre alkalmatlanok. Azon kívül arra kell nézni, hogy árnyékban állottak, vagy mellyek igen nagy sűrűségben növekedtek, ezen célra ne választassanak, hanem olyanok, mellyeknek erős sudar növésük, 's mindenfelett tökélyes kifejlődésük 's elegendő mennyiségű gyökerei vannak. Azon ösmeretes szabályra ugyan figyelni: jobb földből rosszabba átültetni nem jó, mindazáltal annyira kiterjeszteni nem kell hogy egészen rossz földbe neveltesse az átültetni való plánták, mivel ily helyen a' plánták többnyire hajgyökerek nélkül valók. Átaljában helyesebben fogunk azon esetben, ha folyvást számos plántára van szükségünk, cselekedni, ezeket inkább külön csemetekerítésekben nevelni. Mi a' plánták nagyságát illeti, tehát itt azon általános szabályt lehet meghatározni; hogy azok, mennyire csak lehet, aprók legyenek. Mert ezáltal sokszor

nem csak nagy költséget kiméllünk-meg a' nagyobb plánták átültetéséhez képest, hanem az ily aprók hamarabb is megfoganszanak, mivel ezeken arányra nézve sokkal több apró gyökereket lehet meghagyni, 's őket jobban is lehet apró földdel betakarítani. Mindazáltal ezen szabályt követni nem mindig engedik-meg a' körülmények. Előzönlések, buja fűnövekedés, vad és egerektől féltető károsítás; kevés idő a' kiméllésre oly erdőben, hol a' legeltetést szenvedni kell, kéntelenség, a' tilos fiatalosoknak kiigazításánál és kipótolásánál oly plántákat választani, mellyek már elégséges magasok, 's a' körülök álló fák által már el nem nyomhatók, — ezen 's egyéb tekintetek arra kényszeríthetik az embert, hogy nagyobb plántákat válasszon az átültetésre. Legnagyobbak oly legeltető-osztályokba ültetnek át, mellyeket teljességgel tilalom alatt tartani nem lehet. Különben a' nagyság a' faneme után is különböző. Oly fákat, mellyek már gyöngye korokban is mélyen bocsátják a' földbe szívgyökereket, mint p. o. a' közönséges fenyő és tölgyfa, kicsiny korokban szokás átültetni, másokat mint a' bikkfák, égerfa és hársfa, mellyeknek még nagyobb korokban is közel a' derékhoz hajgyökereik vannak, ekkor is bátran lehet átplántálni. Átültetésnél következő tárgyakra szükség figyelni: a) *A' kivételre.* Ezt úgy kell eszközölni, hogy az apró hajgyökerecskék, mennyire csak lehet, kiméltessenek. Kihúzásnál vagy kiszakításnál ennek soha helye nem lehet, annakokáért a' plánták alá ásóval úgy kell nyúlani, 's őket felemelni, hogy őket apró gyökereik megsértése nélkül kifordítani lehessen. A' mellett az ásót oly távolságban kell a' fátka derekától földbe szúrni, hogy a' gyökereknek elég hosszúságuk maradjon. Hol szívgyökérről szándékolnak átplántálni, ott kiemelésre legjobb a' kerek ásót, vagy céfúró forma plántafúrot használni, mellyek által a' plántát úgy lehet kifúrni, hogy gyökerek körül mind ott marad a' föld. — b) *Megnyesésre.* Gyökerekről csak az, mi az ültető lyukra nézve hosszú, 's a' mi megsértődött, vágatik-le. A' gyökerek egy részének levágása által csak az eszközöltetnék, hogy a' levelekhez kevesebb nyersnedv vitetődne, mint mennyire szükségük van; mi életjökre 's kifejlődésükre káros hatást okozna, 's gyakran a' plánta vesztét következtetné. Annakokáért a' legelső gajjából annyi ágat vágunk-le, mennyi egy helyes arányhoz kívántatik. Kevés gyökereknél csak a' fátka csúcsát hagyjuk-meg, többeknél három—négy oldalagot is. Igen hosszú, sudaran felvont fátkákknak is levágjuk a' hegyöket, 's 3—5 láb magasságra hagyjuk-meg; nehogy meghajoljaaaak, 's így a' szél által lóbáztatván, növésükben hátráltassanak. Mihelyt az ültetvény növésnek indul, a' csúcs csakugyan helyre áll, 's ezen megnyesett fákba a' legsudarabb, hosszabb és gallyakkal teljes derekak növekednek-fel. De mind ezen mondottat csak a' leveles fákról kell érteni, mivel a' tőlevelű fákat, kivált ha gyöngye korokban ültetnek-át, gallyaikban éppen nem szabad megmetszeni, mivel a' tőlevelek sokkal több táplárészeket vesznek magokba a' levegőből mins más fáknak levelei.

— c) *Elszállításra és eltevésre.* Legnagyobb gondoskodást kell arra fordítani, hogy a' földből kiemeltetett plántáknak gyökereik el ne száradjanak a' levegőn. Annakokáért eltevéskor nedves földre tétessenek, úgy hogy sehol üreg ne legyen, további szállításnál pedig nedves mohával vagy falevelekkel kell őket betakarni. — d) *Plántáknak egymástóli távolságukra.* Ezt a' plánták' nagysága; munka folytatásának neme; azon kívánság, az erdőnek korábbi vagy későbbi felnövesét láthatni, határozzák-el. Minél apróbbak a' plánták, annyival sűrűbben lehet ültetni, mivel a' költségek nem oly tetemesek, mint a' nagy plántáknál, a' föld se maradjon soká puszta, mivel a' kis plánták megkárosításnak jobban vannak kitéve, mint a' nagyok. Igen apró plántáknál legnagyobb sűrűségnek lehet tekinteni a' három lábnyi hézagot; 2—3 láb magasaknál 4—5 lábnyi távolság a' legközönségesebb; nagyoknál 6 lábnyi és $1\frac{1}{2}$ —2 hüvelyk átmérőjű nagyoknál, 6—8, sőt 12 lábnyi, ha sűrű, magas és sudar fiatalost akarunk nevelni. Lapály erdőt legsűrűbben kell beültetni 's pedig annál sűrűbben, minél gyakrabban fordul-elő kivágatásának ideje, 's minél sűrűbben növekednek benne a' fanemek. Homokosföldet, mely az elhordásnak van kitéve, sűrűn kell beültetni, hogy az által megoltalmaztassék. Azon fanemeket, mellyek mint a' bikkfa igeu hamar leveltakarót és felülről való oltalmat kívánnak, úgy kell átültetni, ha még aprók, hogy legalább 15—20-dik évben bészáródjanak, az az a' koronájok tükélyesen megnövekedjék; tölgyfákat, mellyeknek galyszétterjesztésre oly nagy hajlandóságuk van, 's mellyeknek valaha haszonra való fát kell szolgáltatni, hasonlóan nem szabad egymástól messze ültetni. — e) *Rendre, melyben a' plántákat elültetni kell.* Azon rendet mindig legjobbnak tartották, melyben a' plánták minden oldalról egyforma távolságba esnek egymástól, 's azért a' háromszöges ültetés legszokottabb. A' belőle háramló haszon inkább csak a' képzelődésen, mint valóságban alapul, mivel a' fa ritkán szokott gallyaival vagy gyökereivel karéjformán kiterjeszkedni, hanem azon oldalnak nyúlik-ki, hol helyet, levegőt és világot lel. Tapasztalat azt is bizonyítja, hogy a' sorba ültetett fák növekedésükben egy cseppet sem maradnak hátrább a' három- vagy ötszögben ültetveknél. Mivel pedig a' sorosültetés a' kényelmesebb kijelelés fortélyával, a' sectiók kivágatásának 's a' füvelésnek könnyebb és pontosabb használásával ajánlkozik, tehát az csak ugyan minden más ültetés nemeknél előbb való, ha csak az utak irányára nézve egészen különös szabályosság nem kívántatnék. Az ily soros ültetésnél kötelek húzattatnak-el, úgy hogy a' sorok kívánt távolság mellett közegyemesen essenek, 's azon helyet, melyre plánta jó, mindig megjegyezni szükséges, 's pedig vagy karótskával vagy kapával, a' mellett pedig egy a' meghatározott távolságot mutató pálczával végig a' kötél mellett lefelé kell mérest tenni. Az ily átültetési lyukaknak kijelelése nem anuyira a' szabályosság miatt, mint a' költség megkímélése miatt szükséges, azon felül a' munka is sehebben halad, ha a' munkások azon

helyet, melyre a' plántát ültetni kell, azonnal meglát-hatják. — f) *Plánták elültetésére.* Itt kiváltképen arra kell vigyázni: hogy valamennyi gyökér ugyan azon helyzetbe jöjjön, melyben azelőtt volt; hogy mindenütt sűrűn vétesse körül frís földel; az őket környező föld a' legtermékenyebb legyen, hogy a' gyökerek mindjárt növesük kezdetekor egy kissé kiterjedzhessenek, és se oldalt se alól azonnal kemény földet ne találjanak; hogy néhány hüvelykel mélyebben ültetessenek-el, mint annakelőtte állottak; hogy erősebb 's nagyobb csemeték oldalukkal ismét az ég azon tája felé fordítassanak, mely felé az oskolábani nevedésükkor állottak. Ezen feltételek' véghezvitelére szükséges, hogy az ültetési lyuk elegendő mélységre és tágasságra legyen kiásva, hogy abban nem csak a' fácskán meghagyatott gyökereknek elegendő helyök legyen, hanem azok ki is terjeszkedhessenek. Ez a' csemeték' nagyságától függ; mert két esztendő plánták' számára egy 6 négyszög hüvelyknyi széles és 8 hüvelyk mélységű gödrötske elégséges; de nagyobb és vastag fátskáknak minden esetre 2 láb szélességű 's ugyan oly mélységű gödör léssen szükséges. Gödör fenekét ásóval mindig fel kell egy kissé porhanyítani. Már gödrök kiásásakor a' kihányott földet a' szerint, mint az ültetéskor használni akarjuk, külön három részre kell elosztani, mivel a' sűrű gyepekocót, a' felső jobb televényt (humus) 's az alól jött rosszabb földet külön rakjuk. Hol nincs sűrű gyepek, ott csak az utolsó kettő választatik-el külön. A' gyepek vagy apróra szétarabolgatva mint trágya a' lyuk fenekére jó, vagy közepén átlukasztva a' csemete körül felülről 's felfordítva rakatik, hol attól lehet tartani, hogy azt vagy a' fagy felhúzzhatná, vagy a' víz elözönölhetné, vagy a' szél kilógázhathatná. A' televény közvetlenül a' gyökerek körül jó, az alsó rosszabb földel pedig a' gödör töltetik meg. — Elültetéskor a' föld apróra morzsoltsassék, ne hogy rögek maradván, azok a' gödörben csak káros hézakokat okozzanak. Aztán a' csemetét egy ember lebegve, egy kissé mélyebben, mintsem jönnie kell, a' lyukba tartja, mialatt más ember, legjobb kezeivel földet rak a' gyökerek körül, mialatt amaz, ki a' csemetét tartja, azt ide 's tova rázogattja, hogy a' gyökerek közt esendő hézakok jobban szembetűnjenek. Midőn már a' gödör földel teletömetett, az a' csemete körül gyöngédeden letiportatik, 's ha rézsunt állana a' plánta, helyre igazítatik. Különös foganatu a' beiszapolása vagy vízzel beöntése a' gödörnek, mivel az által nemcsak a' csemete nedvesen fog állani, hanem a' kása formá sár is tömöttebben fekszi-meg a' gyökereket, mint a' legnagyobb gondossággal behintetett száraz föld. Csakhogy ezt nagy csemetéknél ritkán lehet elkövetni. — Azonban valamennyi átültetési módok közt ellenmondhatlanul legjobb a' csomóültetés. Ezt úgy kell érteni, hogy az átültetendő plántát a' körüle lévő földjével együtt kiemelik 's azzal együtt elültetik. Csakhogy az ily csomóültetés távolra való elszállításnál éppen ki nem vihető, közeli elvitelnél pedig csak apró csemetéknél használható. Mindazáltal az mindig, 's azért kivált a' plántafúró jeles ma-

rad, még akkor is, ha csak egy kevés föld marad is a gyökereken. — g) *Átültetési évszakra.* Leveles fákat leveleik lehullása idejétől egészen újra kifakadásukig lehet átültetni, 's a' vörösfenyőt is ezen időtájban ültethetni; a' többi fenyőfajánemeket pedig csak Május közepétől egész Augustus közepéig nem lehet átültetni, kiváltképen az akkor uralkodó nagy hőség miatt, holott azokat egyébkor mindig átültetni lehet. Száraz földben a' leveles fának őszi átültetését ajánlották, mivel gödrökben a' nedvesség tovább tartana. De a' tapasztalat tanítja, hogy ennél a' tavaszi ültetés — száraz földben igen jókora — sokkal jobb. — h) *Csemetek megkötözésére.* Karókhöz való kötözés nagy terjedésű erdei gazdálkodásnál igen költséges, 's csak talán fűzes leveles fánaknál (*Nisse-Bäume*), pázsintos helyek és legeltetők beültetésénél ajánlható. Sőt nagyobb fátskáknak is, ha feljebb mondott mód szerint megnyesettek, semmi különös támaszra szükségük nincsen. De ha csakugyan akarunk nekik valami támaszt adni, tehát ott, hol a' marha általi legörbitéstől nincs mit félni, a' körülhalmozás is elegendő, hogy ha tudniillik az ember körülök gyepből vagy földből 2—3 láb átmérőjű 's ugyan oly magas dombot csinál, miáltal a' földből való kidülésük minden esetre elhárítatik.

Csemete-oskolákról.

Hol természeti fakadásokból és hajtásokból vagy veteményezésekből nem igen jó csemeteket lehetne venni, ott tanácsos azokat különös kerített oskolákban nevelni. Itt kevés maggal sok jó plántára szert tehetni, mivel itt őket tökélyes oltalom alatt tartani, gondjokat viselni és növekedésüket biztosítani lehet, melyet szabadon nem használhatni, sőt többszöri átültetés által jóforma nagyságu csemeteket nevelhetni, melyek még bátran elültethetnek, mivel derekuk végén sok gyökerekkel bírnak. — 1) *Egy ily csemete-oskola helyének kiválasztásánál* következő dolgokra kell tekinteni: a) *A' földre.* Ez, mennyire lehet, könnyen dolgozható legyen, nehogy ellenkező esetben sok költséget okozzon. A' magvetésre megválasztott helynek frisnek és termőnek kell lenni, hogy a' mag kikelését és tenyészését benne reményleni lehessen. A' tulajdon faoskolának, melybe bevetett ágyakból a' fiatal csemetékéket átplántáltatnak, mennyire lehet, ugyan azon minőségű földre legyen, mint a' belőle beültetendő helyeknek. Nem örömet választ az ember oly helyeket, melyekben a' nehezen kiírható buja fűvek és dudvaktól tartani lehet. b) *A' fekvés* olyan legyen, hogy ott a' fagy, dér, vad, szelid állatok' és emberek' tolvajságától ne legyen mit tartani. Kívánatos dolog lenne, ha annak, kire a' gondviselés és felügyelés bizatik; lakhelye szomszédságában lennének az ily csemete-oskolák; különben azon helyektől, melyek belőlök fognak beültetődni, se essenek távol. Víznek vagy magában az oskolában vagy ahoz közel lenni kell, hogy abból nagy szárazságban a' csemeteket megöntözni lehessen. — 2) *Bekerítésről.* Ez a' megrongálás veszedelmétől, 's azon idő nagyságától függ, mely alatt azt használni akarjuk. Gyakran tövisből vagy gyertyánfából va-

ló eleven kerítés is elegendő, ültetve a' csemete-oskolát körülvevő árokból kihányott földbe; gyakran vesszőből fonott sövénynek kell azt kártól oltalmazni. — 3) *Földnek megdolgozása.* Annak 12—18 hüvelyknyire való felkapálása szükséges; hogy a' dudva és fű kiirtódjék, jó föld a' gyökerekre menjen 's a' föld elegendően porhanyóvá tétessék. Az ily földnek egy—két esztendeig burgonya alá való használása, vagy más kerti veteményekkel való beültetése, legjobban és minden költség nélkül vezet e' célhoz. A' hol ezen feldolgozás által a' föld igen porhanyó lenne, vagy fagy által felhúzzattatnék, ott egy ideig meg kell őt üllepedni hagyni, mielőtt bevetetnének. — 4) *Felosztás.* A' csemete-oskola veteményes és nevelő-helyekre osztatik-fel. Mindkettő nagysága attól függ, valyon a' plántákat nagyobb vagy apróbb korukban, egyszer vagy kétszer akarjuk é átültetni? Apró plánták, melyek csak egyszer ültetettek-át, veteményes ágyaknak $\frac{1}{4}$ rész térhellyel is megelégesznek, gyöngébe pedig $\frac{1}{3}$ vagy $\frac{1}{10}$ rész helyel. Az egész oskola rendes, nem igen széles ágyakra osztatik-fel, hogy azokat a' dudvaktól kényelmesen kigyomláni, 's a' rajtok lévő plánták' számát is tudni lehessen. — *Faoskolákkal további bánás.* Mivel a' csemetéknek rendeltetésük az, hogy növekedő nagyságukban átültetessenek, tehát a' magvak egy kissé sűrűbben vetethetnek-el mint a' szabadon. Plántákat, melyek dudvától és fűvektől szenvednek, ezektől szorgalmasan tisztitassanak-meg, 's még Sz. János előtt, mielőtt a' fűmag megérne, kapáltassanak és gyomláltassanak-ki. A' mint a' csemeték sűrűn vagy ritkán állanak, a' szerént korábban vagy később ültetettek-át. Ez első vagy második évükben már megtörténhetik. Sorba való elültetésüknél is sűrűbben vagy ritkábban ültetettek-el, a' mint tudniillik azoknak ott rövidebb vagy hosszabb ideig maradniok kell. Ha az átültetni való fátskáknak többszöri átültetését megkímélni akarjuk, tehát egy éles ásóval a' messze terjedező gyökereiket, sőt magát a' mélyen menő szívgyökeret is messük-át a' nélkül, hogy magát a' plántát helyéből kivennénk, 's aztán ezen műveglés után egy kissé letiporjuk őket. Hol nagy fagy a' plántákat kihúzta, ott korán tavasszal ismét nyomjuk azokat vissza. A' veteményes ágyak és elültetett csemeték' öntözését, a' meddig csak lehet, kerülni kell, mivel ha már egyszer abba fogtunk, azzal többé a' legközelebbi ésszerűség fel nem hagyhatunk. Ha öntöztetünk, úgy öntözzenek, hogy még a' gyökerek is átázzanak. Az igen elgallyasodó leveles fátskákat ugyan egy kevés megnyesni szükség; mindazáltal mindig arra kell nézni, hogy sudaron induló fátskákat neveljünk, mivel ezek legjobban tenyésznek. Fenyőfa plánták, melyeket közönségesen gyenge korukban szokás elültetni, éppen nem plántáltatnak-át, hanem a' magvas ágyakból azonnal a' szabadba ültetettek, mire a' veteményezésnél figyelni kell, mivel csak oly sűrűn szabad veteményezni, hogy a' csemetéknek elültetésükig elegendő helyek maradjon a' növekedésre. Ugyan azon egy helyet soká csemete-oskolának használni nem tanácsos, mivel az által az úgy sem kövér föld nagyon kicsigáztatódna. Sőt

inkább 10—20 esztendő mulva annyi fát hagyunk ben-
nők állani, mennyi szükség, hogy ezen helyek is a' töb-
bi erdőséghez csatoltassanak, 's inkább aztán ismét más
helyet választunk ezen czélra.

Gallyak és porhajasak által való ültetés.

Gallyakkal való ültetés nagy terjedésű erdei gaz-
daságoknál, kiváltképen a' folyók partjai körül állitan-
dú fűzfa gyepük, 's a' homokos földnek nyárfák által
való megkötésénél fordul elő. Fűzfa gyepüknek többnyire
kétszeres céljuk van, a' partokat óvni 's a' víz fo-
lyását szabályozni, egyszersmind pedig abroncsfát, ko-
sárvevőzt vagy fasinákat szolgáltatni, mi által gyakrab-
ban jövedelmesebbek akármily egyéb fánál. Az ültetni
való gallyak egy, két, vagy legfeljebb három esztendő
hajtásokból vétetnek, mivel erős dorongok már azért is
alkalmatlanok, mivel jégzajlás által könnyen kitörtet-
hetnek. Ültetéshez a' lyukak egy vagy két négyszög-
láb nagyságban, gömbölyűen vagy négyszögösen csinál-
tatnak, mellyek azonban alól keskenyebbek, követke-
zőleg barántékos oldalaik legyenek. Egy—két lábnyi
mélységök a' szerint intéztetik, a' mint a' föld a' szá-
razabb vagy nyirkosabb, mivel oly mélyekké készítet-
nek, hogy az ültetvényeknek legalább az alsó végük
nyers földbe jöjjen. Ezen ültetés módjánál a' távolság
legkisebb, két lábnyit felül ne haladja, mivel részint
mindjárt eleinte sűrű ültetvény, mellyet a' fűzfa rövid
nyesés mellett megkíván 's elviseli, czélunk, részint
mivel az által már gyakran a' hozóvány homok is meg-
állíthatatik a' folyóban. Az ültetési gödrök mélységé-
hez arányoztatik a' gallyak hossza is, mivel ezeknek a'
földben erősen állani, 's a' megtöltött gödrön felül
3—4 újnyira ki kell állaniok. Maga az ültetés úgy tör-
ténik, hogy 15—20 gally a' gödör minden oldalába be-
szúratik, 's aztán földel úgy betakartatnak, hogy az
őket mindenütt keményen megfeküdjé. Az ültetés ideje
azon időponttól tavasszal, midőn a' föld egészen felen-
gedt, addig, míg a' fűzfa nyalkásodni kezd, tart; mi-
dőn aztán azzal fel kell hagyni, nehogy ültetéskor a'
fűzfagallyak' héja lehámoljon rólok. Ellenben Septem-
ber hónapban a' víz kicsiny volta miatt egy igen kedve-
ző idő fordul-elő az ily ültetés mód' számára, 's az ezen
hónapban leszurdalt gallyak rendesen igen jól tenyész-
nek. Fekete nyárfát is szokás a' homok megállításának

ily módjára használni. Ez által ugyan a' homok meg-
állapítására nézve csak hamar lehet a' czélt elérni, mi-
vel a' leszúrt gallyak rendes velek bánásmód mellett jól
növekednek, mindazáltal növések mindig csekély marad,
's jövedelemre a' mellett keveset számolhatni. Annak-
okáért jól teszünk, ha a' nyárfákat csak ideig tartó seg-
géd eszköznek tekintjük, 's őket nem sűrű rendekben,
hanem mindig az előadott fészek forma móddal ültetjük,
soraik közé pedig közönséges fenyőt vagy veteménye-
zünk vagy ültetünk, mely fa homok megfenekléséhez
mindig a' legjobb fanem marad, mivel azt nem csak ál-
landóan megköti, a' földet leginkább megjavítja, hanem
legtöbb hasznot is ad. — A' bujtás kiváltképen közép
vagy aljbeli erdőkben a' tűzifának való vágásokban hasz-
náltatik. Velebánásmódja éppen oly egyszerű, mint a'
sikerülés bizonyos, 's ezen mód a' veszni indult anya-
tőkéek megújítására vagy üres helyek betöltésére legal-
masabb. Valamennyi fák ugyan, még a' fenyőfajták is,
ha gallyaik földel takartatnak-be, gyökereket bocsát-
nak, mindazáltal a' bujtás több fanemeknél, mint p. o.
az égerfánál, azért nem oly alkalmas, mivel a' fa töre-
dékeny 's nem lehet azt jól a' földbe behajtani. Bujtás-
sal következően bánunk: Midőn a' fenyves kivágattatik,
azon oldalon, mellyen a' bujtóágakat kívánjuk, alant
álló oldalágak meghagyatnak. Ezek gallyatskáiktól egész
hegyökig megtisztíthatnak, hol 3—4 ágat hagyunk. Ezu-
tán kapával gödröt csinálunk a' földben 's ebbe a' lehaj-
tott ágat úgy helyezzük bele, hogy csak a' meghagya-
tott gallyatskáknak 8—12 újnyi hosszú végeig álljanak-
ki, a' gallyat egy fakampóval földbe szoritjuk 's aztán
a' kihányt gyeppel és földel jól betakarjuk. A' gallyats-
kák hegyeit úgy póczoljuk-fel földel, hogy egyenesen
álljanak felfelé. Az a' dolognak nem árt, ha az ág fa-
derekánál kiáll 's fedetlen marad; sőt félig bevágni is
lehet, ha oly vastag volna, hogy lehajtani nehéz lenne.
Csak arra kell pontosan vigyázni, hogy a' galynak le-
bujtott része az anyatőke' régi gyökereire ne essék, mi-
vel ez tenyészésének igen ártana. Vörös és fehér bikk-
fát, sok alant álló gallyai miatt, kiváltképen szokott
bujtatni, noha a' mogyoró- fűz- és szilfák is igen alkal-
masak erre, valamint átaljában minden faneme, mellyek-
nek ágai magokat a' földbe jól lehajtani és megerősít-
ni engedik. Az ily porhajasak éppen oly jól növeked-
nek, mint a' magból nevelt plánták.

A'
v a d o n t e r m ő f a n e m e k n e k *)

rövid leírásuk; valami művelésükről; tulajdonságaikról;

valamint műlegi, mezei, gazdasági és orvosi hasznokról.

Kocsányos és kocsánytalan Tölgyfa, *Quercus robur et Quercus foemina*, die Trauben- und Stieleiche. A' Cserfa, *Quercus altera tenerius dissecta*, die Raseneiche.

A' kocsánytalan tölgyfát *téli-* és *sziklatölgynek* is nevezik, kérge barna és rovátkos, de mely fiatal galyakon fejéres és sima, fája porhanyóbb, egy kissé pirossabb 's alacsonyabb is marad, mint a' kocsányos tölgyé. Keskeny levelei később fakadnak, virágja csak Május vége felé jó-elő, makkjai szőlőfürt formán 's rövid kocsányokon, négy—tizenkettő is egymás mellett teremnek, apróbbak is mint a' kocsányos tölgyé és Novemberben érnek-meg. Télen át többnyire egész tavaszig megtartja száraz leveleit, a' midőn aztán az új hajtás által tolattnak-el. Ezen tölgyfának a' fája valamennyi európai fanemek közt legkeményebb 's legtartósabb. — A' *kocsányos tölgy* néhány héttel korábban levelezik és virágzik amannál, többnyire egyenkint függő gyümölcsseit hosszú kocsányokon termi és September vagy October hónapokban érlelteti-meg azokat. Kérge kívülől feketés, gyakran fejéres penészel bevonva, fája amaznál halványabb, vénségben egy kissé feketés.

Tölgyfákat többnyire magvaik által szokás szaporítani; a' makkot jobb ültetni mint vetni. Minden szemet mástól egy lépésnyire 's egy újni mélységbe szükség porhanyós földbe dugni. Ezt késő ősszel, midőn a' makk leszedetett, száraz időben kell művelni; következő tavaszon aztán kikelnek. Hogy a' fiatal csemetéknek szükséges árnyat szerezni lehessen, a' helyet előbb rozsral kell bevetni. Tizenhat vagy húsz esztendő múlva nyolcz fa közül hetet földszint kell kivágni, úgy hogy most már nyolcz lépésnyire álljanak egymástul. A' kivágott fák ismét nem sokára kifakadnak, 's így azokat húsz év után ismét ezen a' módon használni lehet, a' nélkül, hogy amazok növésükben megakadályoztattak volna. Mivel a' makkok földben az egerek torkosságának, a' fiatal csemeték pedig sokféle történeteknek kitéve vannak, tehát ezen fát bujtás és gyökérhajtások által is szokás szaporítani. — Csak 200 esztendő múlva éri-el a' tölgyfa teljes tökélyét 's 500 évet is elér. — Egy kevésbé aya-

gos, mértékletesen nedves föld legelőmenetesebb ezen fanemének. Völgyekben és sűrű erdőkben ugyan magasabbra nyúlnak-fel mint hegyeken, de fájok lágyabb is szokott lenni. — Tölgynek a' fája igen kemény, szívós és tartós, 's azért mindenféle haszon- és ácsfának, valamint minden száraz és vízi építéshez használható; asztalosok és kádárokknak kiváltképen jó, és a' házi 's mezei gazdaság körül előforduló mindenféle eszközökre való. Tömött és csomós gyökereiből mindenféle szép munkát készítenek az asztalosok és esztergások. Az önkint görbére nőtt tölgyfákat kiváltképen keresik a' hajósácsok. Azon felül a' tökélyesen kinőtt, magas és tömött fajú tölgyek hámorokba, fűrészd- 's egyéb malomokba gerendelyeket 's átaljában mind azon épületekhez, mellyeknél a' nagyság, tartósság, erősség a' legfőbb dolog, állandó fát szolgáltatnak. Mivel pedig minden időviszonyainak ellentáll, tehát az egy eleget meg nem becsülhető fa, csak tartógerendáknak nem való, mivel ön nehézsége által is meggörbül. Változó nedvessegnél és szárazságnál megvetemedik 's meg is rothad, de ha mindig szárazban áll, 's jól ki volt száradva, vagy mindig nedvesben van, úgy ettől félni nem kell. Földben és vízben tartóssága különös, 's viz alatt vagy posványban csaknem kővé válik 's fekete színt ölt magára, annakokáért különösen hajó- hid- malom- bányáépítésnél, vagy vízben és nedves helyen szükség épületeket emelni, valamint átaljában rostélynak, hogy arra nehezépséget lehessen alkatni, hozzá fogható fa nincs. Mint tűzfák tekintetvén, mire csak a' görbe, kórhosodó 's egyéb haszonra nem való fát kell szánni, a' tölgyfa csekély tűzifák közé való, mivel tiszta lángot nem ad; a' mellett pattog, szikrázik 's igen füstöl; szene sem tartós, csak kevés meleget ad, 's ha szünteleni szellőzethetnek nincs kitéve, könnyen elalszik.

Tölgyfának másodszori használása, mint vágni való fa, abban áll: ha közép korában akkor, midőn nedvei gyökereibe vonultak, földszint levágattatik, mivel ekkor ismét, kivált jó földben kevés idő múlva kihajt és sebesen felnő, úgy hogy 30—40 év múlva ismét jó szarufa forma fát adand; ezen fiatal tölgyfa már igen jó tűzi és szénnek való fát szolgáltat, sőt a' kádárok és kerekgyártók is nagy hasznát vehetik. — Tölgyfának

*) Ezen vadász Kalendáriomnak végén találtató lajstromra ntasítatik az olvasó, melyben mind ezen vadfák 's egyéb erdei gazdasághoz való bokrok és csemetefák' nevei magyarul, deakul és németül betűrend szerint vannak foglalva.

a' kérge, mely megtörve és örölve cser nevet visel, 's leghasznosabban tavaszal, teljes nedv mellett hántatik-le, bőrök készítéséhez legjobb szer. Fiatal gallyakat is lehet e' célra használni. Némely helyeken úgy nevezett kéregvágásokat tartnak, melyek egyedül ezen célra minden 20-dik vagy 30-dik esztendőben kivágattanak. A' lehántott fák egész nyáron át tövön hagyatnak, 's csak a' következő, sőt néhol a' második télen vágattanak-ki, miáltal fajok rendkívül kemény lesz. Fűrészpora is használható ezen fának a' bőr készítésnél, sőt a' kergénél is jelesebbnek tartatik; fekete festéket is lehet belőle készíteni. A' már kilugzott csert melegágyak trágyázásához lehet használni, sőt csercsomókat vagy csertéglákat is készítenek belőle, mellyel jól lehet fűteni. A' használt cser jó trágya a' nehéz és nyirkos szántóföldekre. A' gubódaráznak (*Cynips*, *Gallwesp*) tollgyfaleveleken, fiatal ágakon és gyümölcskocsányokon elkövetett szúrásokból származik a' gubó, gyümölcskelyheken pedig a' gubics, mellyek többnyire cseresnye, néha kisdud alma nagyságuk 's a' gubódarázs pupáját átváltozásáig magokban foglalják. Gubics szögletes külje által különbözik a' gubótól. Ezeket is bőrkészítéshez, többféle fekete festékekhez, és vasgáliczal téntának lehet használni. — Tölgynek a' makkja szarvasmarha, szarvasok, sertések és szárnyasállatok' hizlalásukra használják. De ezen célra a' kocsányos tölgynek gyümölcse előbb való a' kocsánytalan tölgy gyümölcse, mivel amaz két hónappal is hamarébb megéri, sokkal nagyobb, 's a' húsa kevesebbet fanyar, sőt édeses ízű; makk-kávét is készítenek belőle, egy gyomorerősítő, tápláló italt. — Leveleit trágyának, sőt szalma szűkiben alomnak is lehet használni. A' kocsánytalan tölgynek fiatal levelei 's az azokból lombikon lecsöpegtetett vizök gyógyszerek közé tartoznak. A' lefejelt tölgyfáknak levelei, ha napon megszáritattak, juhoknak, kecskének és szarvasmarhának egészséges jó téli takarmányt adnak. — A' tölgyfáknak vén derekaikon és gallyaikon termő *Füsgálcza* (*Agaricus quercinus*, *Eichenblätterschwamm*) 's a' *Taplótínóru* (*Boletus ignarius*, *Ebereschwamm*), mindkettő, ha erős salétromlughban megfőztetnek, szárítatnak 's megsulykoltatnak, jó taplót szolgálat, friss sebeknél pedig legjobb véresillapítók.

Kérges és sima Szilfa; *Ulmus sativa et campestris*; Rauhe und glatte Ulme.

Szilfának egyenes, sudar, jó magas dereka és fekete kérge van, ágai egy kissé szétterpeszkedők, levelei hosszukás hegyesek, szőrös merevények, kétszeresen fűrészesek és sötétzöld színűek. Nősvirágja, mely verhenyes, gallyak oldalain tömött gömbölyű búbokban jó elő, még mielőtt a' levelek fakadoztak volna, 's a' szárnyas magva Júniusban érik meg. Ezen fa jó földet kíván. Ő ugyan középszerű, sőt alább való földel is megelégszik, megterem sikon és dombokon, de ezen állashelyéhez képest némely változásokat szenved jósága nem kis csökkenésével. Magvát Június vége felé szá-

raz időben 's nem mélyen kell vetni. Hat hét mulva kikél, 's a' fiatal csemeték tél előtt még néhány újni-
ra felserdülnek. Tizenötödik esztendő koruk felé átültetnek. Mivel tőkéjükből nagyon sarjadznak, tehát tizennégy esztendő korokig vagdálni lehet. A' szilfa tékelyes megállapodásához 200 évet kíván, és 600 esztendeig is élél. Fája kemény, nehéz, fehéres-sárga 's könnyen feldolgozható. Ha jól akarjuk használni, tehát December hónapban kell kivágni; azonban úgy is nagy keménységet nyer, ha nedvel teljes állapotjában lehántatik, 's esztendeig tövön allani hagyatik. Tölgyfához hason keménységű fát szolgált, tövéből egész vénkoráig sarjadzik, 's a' cserjefákban nem tesz annyi kárt, mint más magas fák. Szilfa mind szárazban mind nedvesben tartós, 's valamennyi fa közt legjobban állja-ki a' változó nedvességet és szárazat; vízben, mint a' tölgyfa, csaknem örökös. Préseknek, sajtóknak különösen alkalmas, nedves földben felséges csöveket ad, vizialkottyúknak, malmoknak és vízikerekeknek különösen jó, kivált ha ezek felülcsepők, mivel nem oly könnyen vetemedik-meg mint a' tölgyfa. Kocsigyártók tengelyeknek, szekéroladaloknak 's a' t. keresik; asztalosok szép erei és rojtjai miatt nagyra becsülik, 's pácolás által szép mahagóni-színt tudnak neki adni. Felhasogatni nehéz, de egy a' legjobb tűzfák közül 's a' szilfa-szén sokkal jobb a' tölgyfaszénél. Tuskói és gyökerei tüzelésre és szénnek használtatnak. A' mily rovatkos a' fája, oly keveset a' kérge. Norvégiában szegény emberek a' szilfakérget drágaság idején megszáritani, megörölni 's kenyér közé elegyíteni szokták. Azon nyálka, mellyet a' vízbe vakart fiatal kérge ad, igen hasznos gyógyszer a' megégés ellen, 's a' leveleken találtató hólyagok' nedvéből készült nyálka jó nyálzóenyvet ad. Levelei marha számára jó takarmányt adnak. Kérgét festésekhez használhatni, sűrű, nyálkás levet ad, mely minden hozzáadás nélkül a' gyapjuszövetet halaványsárgára festi. Hozzátevelekkel különböző színeket lehet belőle nyerni. Belhėja gyógyszernek használtatik, 's az abból főtt levet minden bőrnayavalyákban hasznosnak lenni mondják. Kérge vagy is inkább hársheja a' fiatal fáknak leveskorukban lehántva, megtisztítva, vízben áztatva, megsulykolva, 's fonva a' legszebb gyékényeket adja, 's csaknem úgy lehet használni, mint a' hársfából valót. Leveleinek nedvével sebeket lehet gyógyítani. Porrá tört leveleit kő ellen használják; eezetben főtt levelei pedig a' folyó ótvartat és rühet gyógyítják-meg. Magva házi baromfi tartására 's elvetni szolgál, 's helyesen teendünk, ha megérése után rögtön elvetjük; mert csak esztendeig is neléz őt úgy megtartani, hogy tenyészsre alkalmas maradjon.

Közönséges Bikkfa, *Fagus sylvatica*, rothe Buche.

Ezen szép fa ugyan a' tölgy nagyságával fel nem ér, de annál sokkal sebesebben növekedik, 's így hamarébb haszonvetetővé lesz. A' közönséges bikkfa voltaképen karógyökeret nem bocsát, hanem csak szívgyö-

kere szokott sok oldalgyökerekkel lenni. Egy illó sűrűségben felnőtt bikkfának közönségesen sudar dereka, sok, de nem vastag ága van. Fialatokon és gallyakon a kéreg sötétbarna, de véneken fehérszürke 's mindig sima, legalább nem hasogatott, hacsak különös körülmények nem okozták azt. A rövid kocsányu, felváltva ülő levelei tojásdadak 's egy kissé hegyesek, mindkét oldalon simák, széleiken bordától bordára majd észrevehetlenül kikanyarodottak 's ifjú korukban széleiken szőrösek. Május elején fakadoznak 's ősszel lehullanak. A virág egyszerre jó-elő a levelekkel. Magvát, melyet bikkmakknak neveznek, azonnal, mihelyt megérett, elvetik, 's egy-két újni földel befedik; noha bikkmakkot más tavaszig is el lehet tartani, fiatal csemeték már jókor tavasszal bújnak-ki, közönségesen Áprilisben. Magközepét magokkal együtt tolják-ki a földből. A bikkfa televényel és homokkal vagy kavicsal vegyült, mértékletesen nedves agyag fenekalljat szereti, melynek mélynek lenni nem szükséges. Nedves és szívos, sok homokkal teljes földet nem szível. Nagy erdőségben, kedvező körülmények közt 120—150 esztendő múlva eléri gazdaságos kivágása idejét. Tőkéről 40—50 éves fák csaknem bizonyosan sarjadoznak-ki, ha kivágásuk a fatenyésztés szabályai szerint intéztetett. Az ifjú bikkfa csemeték néhány esztendeig árnyban szeretnek növekedni, kivált első esztendejükben hideg iránt nagyon érzékenyek. Ha a fiatal bikkfát első évében a fagy megfogta, úgy tövestől kivesszi szokott. Annakokáért gyöngéd korában fagy és nagy hőség ellen is oltalmat kíván, de ha már 1½ vagy 2 láb magas, akkor már a rossz idő meg nem ronthatja őt végképen. Bikkfának hasznai igen nagyok. — Tömött fehér fája vízalatti építésre alkalmas; kerekgyártói és asztalosi munkáknak, különféle háziesszűköknek, sőt szükség idejében száraz építésre is, ha télen vágattatott-ki, jó fát szolgáltat. Szabad ég alatt és nedvesben tartóssága csekély, mert könnyen megkórhosodik 's féreg által meglepettezik. Tűzifának egy a legjobbak közül való. Makkja mind a vad mind a házi disznónak különös jó tápla. Szarvasok is szeretik a bikkmakkot; borz meghízik tőle 's még egyéb állatok is kedvelik azt. Azonfelül sok és jeles olajjal birnak. Ha ételekhez kívánunk belőle olajat, tehát az előbb megszáradt bikkmakkot meghámoztatjuk, 's egy új vásznon át hidegen kisajtoltatjuk; de ha csak lámpába kívánunk olajat, tehát a makkot héjastól együtt meleg lehet sajtoltatni. Első esetben igen édes és jó olajat nyerünk. Az ily olajat sok esztendeig eltartani is lehet sőt mindig jobb lesz, ha az leülledése után tiszta üvegekbe vagy kőkorsókba szűrettetvén, lepecsételtetik és hűvös pinczében homokba ásattatik-el. — Kérgét ugyan szintúgy csernek lehet használni, de nincs oly nagy összehúzó ereje mint a tölgyfa kéregnek. Korhódott fája 's a vén törzsökön növo gomba jó taplót ad. Levelei jó alomot, trágyát és takarmányt, sőt cserlevet is szolgáltatnak. Hol szalma szűki uralkodik, ott bikkfa levelekkel tömöttetnek-meg a zsálmazsákok. Leveleinek főtt leve megállítja a hasmenést 's a szájdaganatot el-

osztatja. Megzúzva 's feltéve erősítik a merevedett tagokat 's a gyuladástól oltalmaznak. — Lisztet is készítenek a bikkmakkból, de mely csak keményítőnek és hajpornak használható.

Körösfá, *Fraxinus excelsior*, Esche.

Magas sudar dereka miatt egy a legjelesebb fái közül való az erdőségnek. Kérge hamuszínű 's harminczadik esztendő koráig sima, de aztán repedéseket kap. Május elején viritani kezd. Verhenyeges, keser magva, mely egy kis zabsemhez hasonlít, 's mely gyógyszer-tárokban *madáryelv* nevezet alatt ösmeretes, Octoberben érik. Ezen fa századot kíván tökélyes kifejlődéséhez 's két-háromszáz esztendő kort is elér. Körösfá jó fekete, nedves réti- vagy erdőföldet szeret, hol vastag gyökei mélyen és messze terjedezhessenek-el. Nedves kemény föld nem hasznos nekik, 's legrosszabb föld számukra a nedves agyagos allj. Késő ősz, midőn a mag kiröppenik, elvettetésének legtermészetibb ideje; mert ezen magvat is, mint valamennyi szárnyas magvat jövő tavaszig nehéz eltenni, 's ha aztán csakugyan elvettetik, tehát közönségesen egy egész esztendeig hever a földben, mielőtt kicsiráznék. Annakokáért legjobb tehát ötet azonnal megérésekor egy jól elkészített földbe vetni, 's csak egy keveset, p. o. tuskével beboronálni. Sok plánta csak a második tavazon kél-ki.

A körösfá tartós, szívós 's a legjobb kerekgyártófák közül való. Asztalosok, esztergások, szitacsinálok, bodnárok 's más fából dolgozó mesteremberek is keresik. Fája egy a legjobb tűzi és szenet adó fák közül való. Tuskójából gyakran sarjadzik-ki, 's húsz éves korában már jó levágni való fát szolgáltat, de mi mellett meg kell jegyezni, hogy a kivágásnak őszel, 's nem tavaszal kell megtörténni, mivel különben ki nem hajt többé, hanem nedve elfolyása miatt kivessz. Épületi fának legjobb Decemberben és Januáriusban vágni a körösfát, mivel a más időben levágott fa könnyen megférgesedik. Levelei igen jó eledel a tehéneknek, juhoknak, kecskének. Héja sokféle haszonvehető festékre alkalmas, bőrkészítésre is jó, sőt gyógy, kivált hideglelést űző ereje is van. Körösfá leveleinek nedvéről az mondatik, hogy a mérges kigyó marását meggyógyitaná. Angliában Körösfának éretlen gyümölcsét sóval eczettel főzi-meg a köznép és mártogatónak használja azt.

Közönséges és jókori Juharfa, *Acer pseudo-platanus et acer platanoides*, gemeine und Spitzahorn.

A Juharfa egy szív- és sok oldalgyökereket szokott hajtani, 's egy szép, sudar dereku fát képez, mely vénségében fehérszürke, kérges héjjal van fedve; fiatal fákön és gallyakon azonban a héj barnászöld és fényes. A hosszú, verhenyészöld kocsányokon függő levelei Májusban jónek-elő. A zöldes virágai, melyek a levelek kifakadását nyomban követik, jó nagy kocsányokról szőlőfürtösen függnek-alá. Magva Octoberben érik-meg,

's még tél előtt röppenik-el. Vetni mindjárt érése után szokás, vagy a' következő tavaszon, noha néhány esztendeig is eltartani lehet, 's $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ újnyira porhanyó földel takartatik-be. Az őszi vetés aztán a' jövő Májusban kél-ki, a' tavaszi vetés pedig 5—6 hét múlva. Első tavaszon igen érzékenyek a' dértől. Juharfa kiváltképen televényel, homokkal vagy apró kövekkel vegyes, egy kissé mély, mértékletes nedves földet szeret, 's vizes vagy igen homokos és száraz földben nem tenyészik. Kedvező körülmények közt, közönségesen bikkfák közé szórt juharfák 120 esztendő korukban fejsze alá valók lesznek; noha növekedésük és életjük sokkal tovább tart. Tökéjükből örömet sarjadznak-ki a' juharok, 's gyakran a' levágott vén fákat is szép hajtásokat tenni látni lehet. A' szép fehér juharfa mind a' száraz mind a' vízi építésnél használható; de különösen asztalos, kerekgyártó, műszerész faragzati 's egyéb mestereberek' munkáira alkalmas. Valamennyi fa közt legjobb tüze van. Nedve nádméz-anyagot (matériát) foglal magában: vizes részeinek kipárolgatása után haszonvehető szörpöt (syrupus) ad. A' lecsapolt friss nádmézlév 24—30 óra alatt forradásba jő 's igen jó eczetet, pálinkát és házicukrot ad. — Méhek virágairól sok mézet szednek. Leveli jó takarmányt szolgáltatnak a' marháknak, alomnak pedig már csak azért is jók, mivel könnyen rothadván, kövér trágyává válnak. Juharfa levelek borban főzve 's flastrom gyanánt a' fájós szemekre rakva, megszüntetik a' csúzt, 's azoknak tüzességét eloszlatják. Zöld levelei a' juharnak eczetben főve megállítják a' gyomor émelygését és hányását. Ha nyersen összezúzva flastrom gyanánt feltétetnek, a' tüzes daganatokat eloszlatják.

Fodorjávör, *Acer campestre*, Maßholder.

Ennek a' héja sárga-szürke, repedezett és dugókérgü. Kivált a' fiatal hajtásainak aránytalanul igen vastag rovátkos héjuk van. Leveli sokkal kisebbek mint az előbbeni két jávornémé. Majd öt, majd hat karélyúk, tompa, kicsipett hegyük, felül sötétzöldek és fényesek, alól világosabbak és halaványabbak. Virágai legyezőforma fürtökben állanak és sárgászöldek. Magvai, melyek Octóberben érnek-meg, apróbbak a' jókori juharénál. Ezek őszel vettetnek-el, fél újnyira földel fedetnek-be 's a' fiatal plánták következő tavaszon két keskeny maglepenyeggel bújnak-ki a' földből. Gyakran 1 sőt $1\frac{1}{2}$ esztendeig is földben hever a' mag, mielőtt csirázának. Ezen jávorfajta televényel és homokkal vagy kavicsal vegyült, keveset nedves földet szereti, vizesben nem tenyészik; noha a' hideg égalljat elszenvedi. Fáját asztalosok, faragók, puskamívesek szép erei és habjai miatt dolgozzák-fel. A' befont ostorokat, pipaszárákat 's a' t. is belőle készítik, szénnel és tűzifának is jó. Gyökerei mindenféle munkához használtatnak. Virágait a' méhek örömet látogatják.

Jegenyefenyő, fehér fenyő, *Pinus abies*, gemeine Tanne.

Leveli négyszögük, fűsü formán állók. A' vörös lúmvirágai Május holnapban jönek-elő, anyatoborai egyenesen felfelé állanak és — az idő különbözőése szerint Septembertől Decemberig érnek-meg. Gyökerei mélyebben hatnak a' földbe, mint a' lúczfenyőé, mire nézve a' viharokat jobban is állja-ki. Héja ezüstszürke, sima és töredékeny; fája a' lúcz- és közönséges fenyőkénél fejeirebb, könnyebb és hajlékonyabb. Ha jegenyefenyőről vetni való magot akarunk szedni, tehát azon fának, melyről a' magot vesszük, legalább 30—40 esztendőnek kell lenni; mivel az ifjabbakról való többnyire siket és a' csirázásra alkalmatlan. Jegenyefenyő legjobban tenyészik egy mértékletes kövérségü földben, noha ugyan más földben is megterem, csak nagyon homokos és vizes ne legyen; közép hegyeken legjobban tenyészik, ellenben szabad helyeken, hol a' nap hőségének kitéve van, nem növekedik jól. Magvát legjobb azonnal megérése után őszel elvetni, midőn aztán következő tavaszon kifakadozni szokott; azonban tavasszal is lehet vetéséhez fogni, a' midőn aztán 6—8 hét múlva fog kikelni. Legjobban sikerül a' vetés, ha előbb a' föld felszaggatott, az az 4—5 újnyira felszántatott vagy kapáltatott. Felül a' mag egy kissé sűrűn vettetik 's a' vetés után azonnal megöntöztetik, hogy a' földhöz húzódják 's a' szél által el ne hordattassék; naphősege ellen gallyakkal oltalmaztatik, mert földi takarót nem örömet szivel, mivel ha ez nagy, éppen ki sem kél. Vetéshez legalkalmasabb a' szélesillapos, homályos idő, mely után csakhamar essőt várhatni. Husz esztendő kora után a' fenyő alsó gallyaitól tisztulni kezd. Nyolczvan egész 150 esztendeig a' fenyőfa kiváltképen hajó- és házépítésre alkalmas, mely időben t. i. fája legegészségesebb. Különben 300—400 esztendeig is él, de már akkor fája széke körül hibás. — A' fa fehér, puha és kevés gyántát foglal magában; könnyen hasad, és kiváltképen rugalmas (elasticus), mire nézve legörömelebb oly gerendáknak választatik, melyeknél a' rugalmasság legkivánatosabb dolog, 's melyeknek nagy ferhet hordozni kell; csakhogy ezen gerendáknak az a' hibája van, hogy hamar megrothadnak, mivel keveset gyántások. Jegenyefenyő valamennyi fenyőfa közt legkönnyebb. Középkorukban belőle csöveket, ereszesatornákat készitnek, azonfelül asztalosok, bodnárok 's a' t. használni szokták; még azon jó tulajdonsága is van, hogy, ha egyszer már jól kiszáradt, többé meg nem vetemedik, össze nem húzódik, sem levegőből nedveket magába nem vesz, se az idő változásai után nem változik. Ezen okból a' levegő- és hőmérő csövek deszkáinak is használtatik; továbbá igen alkalmas hangszereknek, és hajlékonysága 's egyenesen álló rostszálai miatt katulyáknak, szitakérgeknek 's más ilyenféle eszközöknek. Tüzelésre és szénégetésre nézve, a' jegenyefenyő aem a' legjobb fanemek közé tartozik; szénélág, könnyü, hamar szétomlik, maga a' fa is sebesen ég és

nem hágy maga után szenet. Derekán gyakran csomókat vagy is gümöket találni, melyeket *fenyőhímrlőnek* neveznek; néha magoktól felfakadnak, vagy pedig felnyitják azokat, hogy a' bennök találtató folyó gyántát vagy is fenyőterpetint kiszedni lehessen. Ebből készül lehuzás által a' terpetinolaj; noha a' zöld, még fiatal fenyőtoborokból is készítetik, mi végre azokat Június vége felé letördelik, 's apróra vagdolván, belőlök vizet húznak-le, mellyen egyszersmind az olaj felül úszik; azonban ezen terpetinolaj nem az igazi. Kérge csernek, fenyőkoromnak (Kinruß) 's a' t. toborai pedig tüzelésre használtatnak.

Lúczfenyő, *Pinus picea*, Fichte, Pechtanne, Rothtanne.

Levelei csaknem négyszögűek, hegyesek és páronkint függők; a' lefityegő toborai hengerformák. Gyökerei messze terjedeznek, de mélységbe nem hatnak, héja verhenyesbarna, repedezett és szívós, fája fejrővörösös és könnyű. Virágai Május és Június hónapokban tolnak-elő, a' mint t. i. a' tavasz melegebb vagy hidegebb. Magvai Octóberben és Novemberben érnek-meg, de csak a' következő tavaszon röppennek-ki. Magvait Novembertől Mártiusig lehet szedegetni, 's ha száraz szellős helyen tartatik, 3—4 esztendeig is eláll. Lúczfenyő homokos, agyaggal és televényel vegyes földet kedvel és éjszakkal eső fekvést hegyoldalaikon. Ha kövér földben áll, vagy meleg vidékre ültetett, tehát akkor ugyan sebesen felnő, de fája rosztulajdon-ságu lesz. Csak magvából lehet őt tenyészteni, 's annak elvetése tavaszi nedves időben legjobban sikerül. A' mag vagy tokostól vagy az nélkül szépen simára porhanyított földbe vettetik, vagy csinált sorokba hintetik; a' midőn aztán vagy éppen be nem fedetik, vagy csak tövissel gyengén beboronáltatik. Vetés után a' magvat ághoggal kell befedni a' nagy hőség ellen. Tizennyolcz és huszonegyedik esztendőskora közt alsó gallyaitól tisztulni, az az, alsó gallyait önmagától letaszítani kezdi a' lúczfenyő. Épületre és egyéb használatra legalkalmasabb 80 éves korától 150-ig; azonban legjobb épületi fát szolgáltat, midőn 100 évet ért, noha 400 esztendeig is élél. — Fáját éppen úgy szokás használni, mint a' fenyőét, azonban ez nem oly hajlékony, 's azért katalyáknak 's a' t. feldolgozni nem lehet. Héjával bőroket készítnek a' timárok. Azon nedv, mellyet kiizzadni szokott, nem oly folyó (terpetin nemű) mint a' jegenye fenyőé, hanem sűrű és szívós; közönségesen *vadtömjének* nevezetik, mivel ha meggyújtatik, a' valóságos tömjénhez hason szaga van. A' hangyák igen szokták elhordani zombikjaikba. Hol faszúki nincs, ott késsel hasítják-fel a' fakat, hogy gyántát nyerjenek. Hamuval vízben főtt gyökereiből köteleket és kosarakat lehet készíteni. Fiatal gallyaiknak felséges, megnjító szaguk van. Kipárolgásukat nagyon egészségesnek tartják, kivált fuladozó és száraz betegségekben sínlódó személyeknek. Erre nézve az tanácsoltatik, hogy valami edény-

be vízbe állitassanak, vagy pedig serrel, eczettel és borral locsoltassanak-meg 's úgy állitassanak-be a' lakszobába. Egyébirant belőlök, valamint fiatal sarjadékokból is lényeges olajat húznak-le.

Vörös fenyő, *Pinus larix*, Lerchenbaum.

Ezen fának puha, rövid levelei bojtosan tokban állanak a' gallyak körül, 's tél felé lehullanak. Toborai sárgavörösek, tojásdadok, kellemes szaggal, 's meghajlott kocsányokon egyenesen állanak felfelé. Eppen úgy nő, mint a' fenyő, de nem mindenütt oly magasra. Gyökerei mélyebbre hatnak mint a' lúcz- és jegenyefenyőé; és szinte messze terjedeznek. Kérge vastag, barnavörös és repedezett. Gallyai egy kevéssé a' föld felé lógnak. Magva apróbb mint a' lúcz- és jegenyefáé; madarak igen járnak utánna, kivált a' czinkék nagyon szeretik; két-három esztendeig is eláll, és tavaszal akkor felszaggatott friss földbe szokás vetni. Rá nézve legkedvezőbb helyek a' középhegyek és lejtős dombok, nem nagyon száraz, szívós vagy nedves föld, mert az utolsóban rothadásnak indul a' vörösfenyő, szárazban pedig kivész. Meleg, könnyű, homokkal vegyes föld legalkalmasabbnak látszik neki lenni. Négy—öt hét mulva már kikél a' mag, 's az nem ritkaság, hogy első esztendejében már $\frac{1}{2}$ láb magasságra növekedik. Átaljában ezen fa a' sebes növés elsőbbségével bír; mert 7-dik és 8-dik éves korában már viritani és magvat hozni szokott, és 30-dik esztendejében 60 lábnyi magasságot 's ahöz arányzott 17 újniy átmérőt ért-el; 80 éves korától 200-dikig legfőbb tökélyét érte-el, később hanyatlani 's lassankint veszni kezd.

Fája fejrővörös barna erekkel végig futva, finom, igen szívós, 's idővel csontkeménységű lesz. Vízben és földben még tovább tart mint száraz helyen és szabad ég alatt; különösen árbozczoknak és építésre alkalmas. Belőle készült gerendák tizszerte nagyobb terhet bírnak-el mint a' tölgyfából készültek. Tüzfának nem sokat ér; lángja kevés, és csak izzódik; azonban szene jó. Héját csernek használhatni. Gyántájából a' valódi velencei terpetint készítik; az mely önkint izzad-ki a' fából, jobbnak tartatik, mint az, mellyet késsel való felhasítás által nyerhetni. Vén fákön, mellyeknek nedve megakadozott, naránc színű gomba terem, mellyet vörösfenyő-gombának (Lerchenchwamm) neveznek, 's mellyet gyógyszernek, kivált sebészeti czelokra, vér megállitásra használni szoktak. Velencei terpetinből hasznos flastromot is készítenek, különben mint liktáriom köhögés és fuladozás ellen használtatik. Kánforral vegyítve meggyógyítja a' rühöt. Toborait csernek és tüzelésre is használni lehet.

Erdei fenyő, *Pinus sylvestris*, Föhre, Kiefer.

Ezen fának gyökerei közel a' földszínhez terjedeznek el, mindazáltal szivgyökeret is hajtnak; levelei kétszerezsek, merevények, 's a' toborai tojásdad gömbölyűk, káp-

formák, 's többnyire párosan állók, mellyek éppen oly hosszúk mint a' levelei. Májusban gallyak hegyein mutatkoznak a' hímbarák, mellyek sargás porral tömve. Tenyészés előtt a' nöstényvirágok hosszukás gömbölyű 's verhenyes színű csomókban állanak-fel. Mihelyt megtenyészettek, azonnal lekonyulnak és zölde toborost-lakát képeznek, mellyek következő esztendőben barna színbe öltözvén, November felé megérnek. Télen át még zárva maradnak, de tavasszal megnyitják pikkelyeiket 's a' szárnyas magvaikat szanaszét röpitik. Erdei fenyő mindennemű földben eltenyészik, úgy hegyeken mint rónákon, csak az igen kavicsos és nedves földet nem szereti; szivós agyag és igen kövér föld sem kedves neki. Legjobb föld számára homokkal vegyült televény, legyenek a' hegyoldalak keletnek vagy északnak fordulva. Ezen fának oly különös jó tulajdonsága is van, hogy ő önmagát magvai által is szaporítja, 's ezen szaporítás mindenütt megtörténik, a' hol csak kedvező földet találnak magvai. Mesterséges veteményezés azon körülményekkel történik, mint a' lúcfenyőnél. Legjobban sikerül Áprilisben, mi mellett azonban arra kell vigyázni, hogy a' vetéssel azon ideig várjanak, míg az apró erdei madarak, mellyek ezen mag után rendkívül járnak, párosulni kezdenek és már nem járnak seregestül együtt, mivel különben gyakran az egész vetés általok elpusztítatik. Azon műlegi (technicus) haszon, mellyet az erdei fenyő szolgáltat, nagy terjedelmű; mert az igen derék árboczokat, gerendákat ad, lesznek belőle kiváltképen jó vízicsövek, lehet őt különösen a' vízépítésnél használni, azonfelül fájából hangszerek, tengelyek, karók, hordódongák, asztalos, kerékgyártó és egyéb munkák készítenek. Azonfelül az erdei fenyő nagy mennyiségben 's különös jóságú kátránt és szurkot is ad. Ezen természetményt a' fának felhasítása által nyert gyántából, vagy magából a' gyántával áthatott fából, kiváltképen tuskóiból és gyökereiből készítik; fenyőkorom is legjobb van belőle. Házi gazdaságnál a' felaprózott fájával tüzet gyujtani szoktak, szegényebb emberek pedig gyertya helyett világítanak vele. Levelei marha alá alomul szolgálnak. Vízben vagy serben főtt gombjai vagy fiatal hajtásai vérveszély (scorbut) ellen ajánlatnak. Kérgét bőrkészítéshez használhatni. A' fenyőolaj mejjet erősít. Kérgén ülő gyantacsipáit a' hangyák szedegetik, mellyeket aztán a' kereskedők napkeleti tömjén és füstölőpor közé elegyítenek.

Boróka, gyalog fenyő, *Juniperus communis*, Wachholder.

Magvát két esztendeig lehet eltartani, 's azt vagy ősszel vagy tavasszal felszántott földbe vetni, aztán vagy egy kevéssé beboronáltatni, vagy rovátkokba hinteni lehet; 15 hónapig marad a' földben, mielőtt kicsiráznék. Boróka 50—60 esztendőre éri-el tökélyét, de 100 esztendőnél is vénebb lehet. — Fája, a' mint az régi vagy fris, fejtér, részint sárgaverhenyes, de székiben mindig

sárga. Erei igen finomak és tömöttek, a' mellett szivós és nehéz, szaga fűszeres, 's a' férgesek nem egy könnyen kapnak-belé. Föld alatt el nem rothasztható, 's valamennyi honi fának közt legtartósabb; meggyújtva igen kellemes és egészséges füstöt ad, mely jobb mint a' bogyójaé. Ha a' boróka jó vastagra növekedett, tehát akkor sokat ér, mivel azt az asztalosok, esztergások, képfaragók igen keresik, különben kanalakat, tányérokat, ivóedényeket 's a' t. készítnek belőle. Fájának főtt leve gyógyerővel bír; gallyaiból főtt vizét pedig teheneknek tejszaporító italul adják. Meleg országokban azon gyántát, mely derekából önmagából kifolyik és közönségesen kérge alatt hólyagszában támad, összeszedik, gyógyszerárakban pedig aztán *Gummi Sauracum* nevezet alatt részint gyógyszerül, részint firnácoknak árulják. Bogyói, mellyek melegebb tartományokban sokkal tökélyesebbek mint nálunk, mind embereknek, mind különféle madaraknak eledelül szolgálnak. Ezekből az úgy nevezett borókaliktáriom is, (mely gyógyszerárakban árultatik, és egy felséges izzasztó és húgyhajtó szer) készítenek. Borókaolaj megállítja a' hányást, húgyra hajt és étvágyat eszközöl. Borókapálinka 2 it-sze pálinkából, 8 lat boróka bogyókból, 3 könting fahéjból, 12 jóféle szegfűből és 12 gránium fejtér borsból készítenek. Mind ez 8 nap áztattatik, aztán $\frac{1}{2}$ font nád mézet téven hozzá, tisztára szűretik. Ezen bogyókat mindenféle eleség becsinálásánál, marháknak pedig mind a' különféle nyavalyáik orvoslásához, mind a' dög idején mint óvszert nagy haszonnal lehet használni.

Gyertyánfa, *Carpinus betulus*, Hainbuche, Weißbuche, Hornbaum.

Gyökere mélyen és messze megyen, kérge szürke és sima, dereka többnyire görcsös, fája fejtér és kemény. Levelei tojásdadon hegyesek, csipkésék és nagyon redősök. Őszel ugyan megszáradnak, mindazáltal egész télen át a' fan maradnak, míg az uj bimbók el nem tolják őket. Midőn tavasszal elvirított, fűrtös magbajtók támadnak rajta, mellyek kemény diókat háromszögű megehető székkel foglalnak magokban. Elvetésüket legjobb őszel véghez vinni, mihelyt azok megértek; mert a' télen át otthon eltétetett magvak könnyen megromolnak, ha csak földel elegyítve nedvesen nem tartatik. A' föld fris és enyhe, de inkább szivós mint igen porhanyó legyen; minél feketébb, annál jobb. Bérczekbe a' gyertyánfa nem való, legjobban tenyészik az erdőallyakban. Földbe szúrt gallyak igen ritkán fogaszának-meg. Másfél esztendő múlva kél-ki a' mag. A' fiatal fajt tizenöt esztendő korokig lehet átültetni tavasszal. Gyökérből buján hajtnak, és egész 60 esztendő korokig használtathatnak fejsze alá. Életkoruk 200—300 esztendőre terjed. Kemény fája kiváltképen oly műszereknek való, mellyeknek sokat kell kiállani, mint p. o. srófok, sajtók, csépek, buzgányok, külyük, tilók 's mindenféle asztalos, kocsigyártó és esztergás munkák. Mint tűzifa sokat ér, valamint szene is a' leg

jobb neműek közé való. Elevenkerítésnek egy növény sem alkalmasabb a' gyertyánfánál. Könnyen megfoganszik, korán sarjadzik, leveleit soká tartja-meg és olló alatt szépen lehet nevelni; 20 láb magasságra is lehet növeszteni; az ily kerítésnek újnai vastagságu fátkákat választ az ember, 10—12 újnaira ülteti-el egymástól, és a' földszinén felül egy lábnyira vágja-el. Kérge csernek használtatik. Levelei alomnak és cserlévnek használtatnak, mire bimbójit is fordítani lehet, azonfelül a' kecskék, juhok és a' szarvasmarha mind a' nyers mind a' száraz leveleket szivesen eszi-meg.

Mezgés és hamvas égerfa, *Betula alnus et glutinosa*, Else, Eller.

A' gyökerek csomósak, jó forma mélységre hatnak, de oldalvást is messze terjedeznek. A' mezgés-égerfának héja fiatal fákon barnás, de növekedő öregségben feketés színt kap; a' hamvas égerfánál ellenben fiatal gallyakon és fátkákon zöldes, öregebbeken feje és sima. Mezgés égerfának levelei gömbölyegek, sötét-zöldek, toupák, kevéssé horpadt végük, enyvesek, némely fajtán szárnyasan bevagdaltak, vagy is kikanyarítottak. Fejéknél vagy is hamvasnál a' levelek hosszadad hegyesek és széleiken finomul fűrészesek; felső lapjuk zöld és sima, alsó ellenben feje és gyapjas, és kiálló erekkel ellátott. Mezgés égerfa leginkább szereti a' folyók, patakok, malomárkok körüli nedves helyeket, sőt mocsárok sincsenek ellenére. A' hamvas égerfa ellenben mértékletes földet kedvel, és televénnyel elegyült homokban jobban tenyészik, mint a' nedves földben. Mindkét égerfaneme mag, sarjadzás, valamint bujtás által is hagyja magát szaporítani; a' mezgés magvának elvetésére legalkalmasabb idő a' tavasz, víztől megtisztult 's egyszersmind felásott helyen; csak földszinre vettetik a' nélkül, hogy földet húznának rá; de ha vetés után száraz idő állana-elő, tehát meg kell öntözni, nehogy a' szél elhordja. A' hamvas magvát biztosabb ősszel vetni. Az égerfák késő vénségökig sarjadzanak tőkéikből, 's ha az ember a' tuskót földel takarja-be, tehát a' sarjadzás sűrű lesz; a' letetőzést is elszenvedik az égerfák. Átaljában igen sebesen növekedő fa ez, mert minden 15—20-dik esztendőben tüzelesre vagy szénnek lehet kivágni. Sebes növésre nézve hamvas felülhaladja a' mezgést. — Égerfának jóforma keménysége van, jól hasad és egyenesen, 's jól is hagyja magát feldolgozni és gyalulni. Épségbe nem sokat ér, mivel szabad ég alatt és az idő viszontagságinak kitéve könnyen megromlik. Annnyal inkább alkalmasabb víziépítéshez, hol elromolhatlanná válik; annakokáért csöveknek, oszlopoknak, hidláboknak, kútesöveknek 's a' t. használtatik, azonfelül faczipőket, cipő és papucsarkakat, valamint különféle asztalos, esztergás és puszkamíves munkákat készítenek belőle. Ezen fából készült ágyakat a' poloskák nem lepik-meg. Tüze és szénnek kiváltképen jó. A' nyersen szénne égetett égerfa nehéz és kemény szenet ad, mely olvasztó-műhelyekben nagy-

ra becsültetik, — szárazon szénne égve könnyebb, nem oly kemény és lágyabb szenet ad; ez utolsót lőpor-készítésnél használják. Habos gyökereiből különféle munkákat, kiváltképen burnót-szelenczéket és pipákat csinálnak, páczolni is lehet valamint a' fáját is ebumufa módjára; kirakott munkára is használható. Szétfoslángolt apró gyökereiből tartós kosarakat fonnak. Kérge borkészítésre és festésre is alkalmaztatik. Levelei marha takarmányul szolgálnak, különösen a' tehéneknek, mellyeknél a' tejöket szaporítani mondatik. Bimbóit, leveleit és fiatal ágait festők és kalaposok fekete festéknek használják. Egyes levelei megfogdossák és elüzik a' bolhákat. Mezei gazdaságnál azzal is nagy hasznot csinál az égerfa, hogy azon tulajdonsága miatt, igen messzire körülgyökerezni, a' patakok és folyók partjainak megerősítésükre szolgál; azonban állóvizek és tavak körül nem örömet ültetik, mivel a' víz bele hullott leveleitől fekete, keserű, 's az által a' halaknak ártalmas lesz.

Nyírfa, *Betula alba*, gemeine weiße Birke.

A' gyökér erős, ágas és nem igen mélyen ható a' földbe, és szintúgy keveset szétterjedező. A' kéreg ifjontan mind a' derékon mind a' gallyakon sima, fényes, barna, feje foltokkal hintve, közép korban szinte sima, de hófejségü és fényes, vénségben repedezett és sötétebb színü. Magvát jó helyen majd két esztendeig lehet eltartani. Gyűjtögetésénél többféle kell figyelni: anyabarkáit nem kell egészen megérni hagyni, ha magvát kívánunk, mivel a' mag, mihelyt a' barkák sárgulni kezdenek, azonnal ki is röppenik 's így az ember késő jönne. Legbiztosabb tehát, hogyha a' barkákat megérésük előtt 8 vagy 14 nappal leszedi és száraz szelős helyen oda haza érlelteti-meg az ember; aztán pedig kezei közt többször dörgölgeti-meg a' barkákat, hogy belőlök a' mag kijőjön. Mag beszédése után első napokban vigyázva kell azzal banni, mivel azt legfeljebb 2 újnai magasságra szabad felhalmozni; napjában hatszor vagy nyolczszor is meg kell forgatni; mivel különben könnyel felhevül, 's a' kikelésre alkalmatlan lesz. A' mag nem minden esztendőben szokott megte-remni; azért tanácsos, két évre magot szerezni. A' nyírfa majd minden földben él, csak az igen szivós és keményben nem, és hasonnan forró szálló homokban sem; kiváltképen a' magas, délnek szabadon fekvő helyet, homokos és nedves, felülről erdei földel vegyült földet és sűrűn álló erdőseget szereti, hol tudniillik a' szél és nap nem hathatnak oly erősen; köves földben, igen kemény, hideg vidékekben tartós, magas és a' nap sugárainak szabadon kitett helyeken habos fát ad, de magasra nem növekedik. A' nyírfát magva vagy hajtások által lehet legjobban szaporítani. A' magvetést legjobb megérése után azonnal véghezvinni; a' nyári-nyírfa magvát Augustusban, téli-nyírfáét pedig November és Decemberben szokás vetni, azonban az első most is, sőt mindkettőt enyhe téli napokban, vagy korán

tavasszal is lehet elvetni. Vetést szélesillapos időben kell elővenni, különben a magvakat elkapná a szél. Legjobb, ha csendes esőben történhetik, mely a magot húzza; mert a nyírmag semmiféle takarót el nem szenved 's azért csak a föld színére, és pedig nem porhanyós, hanem csak felszántott földbe kell hinteni. Ha tavasszal még hó esik, tehát akkor ennek fölébe lehet vetni, noha ez meredek hegyoldalakon ki nem vihető, mivel itt az olvadozó hóból származott sebes eső első-pörné a magot.

Nyírfát építésre és mindenféle műszerekre és eszközökre használják, mert abból jármokat, székeket, keréktalpakat, tekenőket, puttonokat, kocsirudakat 's a t. készíteni szoktak. Az építő- műszer- és eszközöknek hulladéka tüzfának és szénnek szolgál. Esztergások és asztalosok habos nyírfát keresni szoktak, melyből a habos darabokat a többi fa sérelme nélkül lehet kivágni. Gyökér hajjai legnagyobbak, gallyak hajjai ellenben a legjobbak. De mesterség által is lehet habosfát eszközölni, p. o. alakítás, megsértés által; ezek az edények körül csavarodását és összefonását okozzák, mi által erek és habok támadnak. Az ebből készült munkák szép tekintetűek és tartóssággal egybekötöttet könnyű voltok miatt sokra becsültetnek, kiváltképpen pipákat, szelenczéket, kanalakat és egyéb háziesszűket készítenek az ily fából, melyet az igen nagy bodros erektől egészen átlátszásig lehet kikészíteni. Mint vágófa 18—20 esztendejéig jó tüzi és széának való fát szolgáltat a nyírfa, és létráknak 's egyéb szerszámoknak, abroncsoknak 's a t. használtathatik. Szénnek különösen alkalmas a nyírfa; sőt koromjának és hamujának is van becsé. Amaz könnyvnyomó-festékeknek, emez pedig hamuzsírnak igen jó, homályos ablakokat is lehet vele tisztítani. Kérgének is sokféle hasznát lehet venni, mert az csaknem rothatlan és még más fát is oltalmaz, ha azzal vonattatik-be. Egyébiránt bőrkészítésre és hálók festésére is használtatik, mely végből azok nyírfabamával és kátránnal főzöttetnek-ki. A vele megfestetett hálók nem oly könnyen áznak fel a vízben, a halakat is könnyebben lehet az ily hálókban fogdosni, mivel nem oly szembetűnők a víz alatt. Megtisztított hársából a halaszok hálók alsó zsaeszkóját készítik, 's azt szintűgy mint a hálót megfestik. A feje nyírfa leveleket örömet eszik-meg a juhok, más nyírfából valókat nem kedvelik úgy. Sárga festékeknek is használják azokat, kivált ha festő-zsoltinát (*serratula tinctoria*) tesznek hozzájuk. Fialat leveleiből következő módon lehet sárgaföld-festéket készíteni: meg kell őket egy üstben gyenge serben főzni, 's az egészet félig lefővetni, aztán porrá tört timsót és krétát közibe kevervén, még egy ideig főjjen, midőn aztán az ülledek a kívánt festék lesz. Ha pedig a krétát kihagyjuk belőle, tehát zöld festéket nyerünk. A levelekből kinyomott és túró közé elegyített lev megoltalmazza azt a pondróktól. Nyírfabimbók táplálják a nyírfajdokat, 's ha azokat összegyűjtvén, megszáritják, tehát alkalmas pótszerrel elegyítve télen át baromfit lehet velük táplálni. Továbbá

a vértisztító nyírfavíznek is hasznát lehet venni. Deret követő tiszta, nem hideg napokon legbőségesebben folyik. Tavasszal, midőn a hó elment 's a fanedve megindult, dél után a nyírfa déli oldalába rézsuntan alólól felfelé egy vagy két hüvelyk mélységű lyukat fúrunk, abba egy kis csövet dugván, alaja valami edényt teszünk. Ezen lyukat aztán egy dugóval lezövekeljük. Ha a palaczkokba töltetett nyírfavízre egy újnyira falajat öntnek, akkor azt soká lehet eltartani. A fiatal gallyak mirigyeikben bizonyos gyánta találtatik, melynek szaga és íze sokat hasonlít a Copáiva-balsamhoz; sebke való olajat is égetnek belőlök. Nyírfavesszők leginkább söpröknek használtatnak. A vén nyírfadereken termő gombából taplót lehet készíteni.

Vörös berekenye, piros kutyacseresnye, *Sorbus aucuparia*, Vogelbeerbaum.

Derekán a kéreg hamuszínű, fiatal gallyain verhenyesbarna, sima feje pontokkal és keserű, összehúzó ízű. Levelei szárnyasak. Virágai Május hónapban jönnek-elő. A gyümölcsben találató magvakat nem igen lehet eltartani, hanem azokat azonnal ősszel szükség elhinteni, mi bogyótól vagy a nélkül történhetik; ez utolsók savanyas, fanyar 's összehúzó ízeük. Magván kívül sarjadzás és bújás által is szaporíthatatik a vörös berekenye. — Fája szívós és jó formán kemény, kivált ha Novemberben vágattatott-ki 's 40 esztendőnél nem öregebb. Általánosán feje színű 's a mellett sokszor feketésen habos, miért az asztalosok, esztergások és puskamívesek örömet használtják. Fialat fátskákat és gyökérhajtásokat abroncsoknak használják; vénebb fákból pedig srófokat, préseket, kerekfogakat 's a t. készítenek. Tüze és szénnek is igen alkalmas. Kérge bőrkészítésre jó. Gyümölcse vagy is bogyói ősmertes csalókaeledelt szolgálhatnak a madaraknak, 's a hurokkaali fogdosásnál nagy hasznokat lehet venni. Továbbá szarvasmarhának, sertések, juhok és tyúkoknak jó hizványt szolgáltatnak. (E végre a bogyók száraz helyen tartassanak, használásuk előtt vízbe áztattassanak; a tyúkok igen örömet eszik, a pulykák jól meghízának, húsok pedig különös jó ízű lesz tőlök.) Pálinka és liktáriom is készíttetik belőlök, mindazáltal ezen haszon csekély, mivel kevés szeszes részekkel bírnak. Leveleikkel bőrt lehet készíteni.

Szelid berekenyefa, *Sorbus domestica*, Spierlingbaum.

Ez küljére nézve sokat hasonlít amazhoz, csakhogy szárnyas levelei egy kissé szélesebbek, alsó oldalakon pelyhesek, nem oly fogasok és dörgölés közt nem oly bűdösök. Rendesen magosabbra is nő, mint a vörös berekenye, fája is jelesebb 's a legkeményebbek közül való. A körtvélyforma, jókora gyümölcse nem bogyó, hanem magvas gyümölcs; ízök igen fanyar, összehúzó, úgyhogy evés közt a géjét mintegy összesinórozza. De

ha addig áll, míg önmagától megpuhul, tehát szintoly kellemes ízű gyümölcsé válik, mint a' noszpolya; nedvökbül kellemes bort és erős pálinkát lehet készíteni. Fáját borsajtóknak, srófoknak, jó asztalos- esztergás- és egyéb műszeri-munkáknak lehet használni, tűzifának és szénnek is jó. Ha néhány darabot a' gabnátrakkban szétraknak, tehát a' zszusokot elüzni mondatik. Levelei jó szaguak és száj-rothadás ellen javasoltatnak.

Ákászfa, *Robinia pseudoacacia*, unächter Akazienbaum.

Ezen fa virágjának fürtjei lecsüggők; kocsánkái egyvirágúak; levelei páratlanul szárnyasok; fiatal ágain pálhái tüskések; viritás után, mely Júliusban történik, sima maghüvelyek támadnak, 's ezek horpaszos élők. Lehet öt magvai által, de még könnyebben gyökérsarjadzások által szaporítani. Magvai mindjárt megérésük után őszel, vagy tavaszal, mielőtt néhány napig vízbe áztatva volt, mi kicsirázását nagyon előmozdítja, vettnek-el. Jó, nedves földben évenként 4—5 lábra hajt, és fejsze alá előmenettel használtatik. Az igen kemény fája épületekre, kivált víziepítésnél nagy haszonnal fordítatik, de különbféle asztalos munkáknak is szép fát szolgáltat, gyönyörűen ki lehet fényezni, ad jó szőlőkarókat és felséges tűzi és szénnek való fát. Vízmutérel előre elkészített gyapjúnak a' beáztatott apróra vagdalt ákászfa szép ibolyasárga színt ad 's még többszöri használás után is gazdag festő részekkel. Gyökerei esztergás munkáknak és tűzre használtatik. Leveleit semmiféle bogár nem eszi; ellenben szeretik a' tehének, juhok, kecskék, mellyeknek bizodalmas táplálul szolgál. Fris levelei és gallyai sárga, verhenyes színű főtt levét adnak, melytől az előre nem készített posztó halavány, zöldbarnás színt, felolvasztott hamuzsírba áztatott posztó ellenben szép barna megszínt, timsóval átjártatott posztó pedig testszínt és vasgálicz-olvadékba áztatott posztó végre sötétbarnát kap.

Vadgesztenye, *Aesculus hippocastanum*, Kofkastanie.

Ezen fának egyenes dereka, sima kérge, szélesen terjeszkedő ágai és nagy kézforma levelei vannak. Gyümölcse majdnem egészen gömbölyű, szúrós tokban fekszik 's mindjárt megérése után őszel, vagy ha télen át egy kevésé nedves homokban tartatott, tavaszal lehet elvetni; küljére nézve hason a' szelid gesztenyéhez, de íze nagyon keserű. Mindenféle próbákat követték már el, hogy ezen keserűségétől megfoszthassák, 's átjártatott a' fáját oltás által megneemesíthessék. Azt mondják, hogy perkelve, megörölve 's kávékint megfőzve, annak szagával tökélyesen bírna, 's egy új szerencsés próba bebizonyítja, hogy keserűségét elüzni, nem lehetlenség légyen, mivel a' kávé ízéhez közel jár. Azonban marha eledelül minden további készítés nélkül használható. Némely állatok, mint p. o. a' szarvasok, örö-

mest megeszik. Juhok és a' szarvasmarha is hamar rászokik, kivált ha összeapróztatva árpadara közé elegyítetik. Nemcsak igen tápláló, hanem egészséges eledelt is szolgáltat a' gesztenye. Többi közt legbiztosabb szernek tartatik a' juhok restsége ellen. Azt is beszéllek, hogy a' lovak köhögését és kehet is kigyógyítaná, és innen származhatott *lőgesztenye* nevezete is. Meghámozva, porrá reszelve 's vízbe áztatva, ezzel szappan tulajdonságot közöl, miáltal a' ruha és vászon mosása és fejerítése különösen előmozdítatik. Pálinkának, keményítőnek és hajpornak is használtatik, szúrós tokjának festő ereje van. Hasonnan a' fának kérge is, mely azon felül chinahéj helyett változó-hideglelés ellen sikerrel használtatott. Lány, gyöngéd fája szárazban állandó épségeben használtatik, hol a' féreg nem bántja, azon felül mindenféle asztalos, képfaragó, kocsicsináló munkákra és egyéb szerszámokra, sőt szükségben tűzifának is használtathatik, noha e' két utolsó szükségre nem a' legalkalmasabb, kivált a' szene nem legtartósabb, mindazáltal lópor közé használni lehet.

Fejér- fekete- és rezgő-nyárfa, *Populus alba, nigra et tremula*, die silber- schwarze- und Zitterpappel.

Fejér nyárfa gyökere vastag, messze terjedezik, de többnyire fen marad. Fekete nyárfánál a' gyökér mélyebben megyen mint az előbbinél, és jó messze is kiágazik, 's éppen úgy a' rezgő nyárfánál is, melynek a' gyökere gyakran 40 lábnyira is túl nyúlik a' derekán. Fejér nyárfának fiatal hajtásain a' héj fejezés és molyhos, egészen ép derekakon hamuszürke és a' vénebb fáknál alólról megrepedezik. Fekete nyárfánál a' kéreg gallyain fejez, derékon fiatal korban fejezés hamuszínű, sárgára verő, sima és vénségben feketés és felpattogzott. Rezgő nyárfának sima, zöldes-szürke héja van, mely vénségben alólról felfelé vagy 6—10 lábnyira felrepedezik. Fejér nyárfánál nem minden levél egymáshoz hason, mert azoknak majd öt, hol négy, sőt csak három egyenetlen karélyuk van, széleiken fogasok, felső színükön világos zöldek, alól pedig igen molyhosak és fejekek vagy ezüst színűek. Fekete nyárfának levelei kemények és vastagok, nem karélyosok, de tömpék szabálytalanul fogasok. Csaknem háromszögű egyenes alakjok van, hegyesek, és kocsányaik felé egy kissé gömbölyítettek; mindkét oldalukon simák és fényesek, alól világosabbak, sárga erekkel végig húzottak; gallyakon hosszú, egy kissé meredt, sárga kocsányokon változtatva ülnek. Rezgő nyárfának valamennyi nyárfa nemeink közt legapróbb levelei vannak. A' fejér nyárfa Mártius végén kezd viritni, a' fekete nyárfa Aprilis végén, és valamennyi nyárfa fajtaín levelek előtt jelennek meg. Nyárfákat magból, bujtással, sarjadzással és gallyeszurással is lehet szaporítani; letetőzést is elszenvedik, de attól aztán mint a' fűzfák is székjűkben rothadozni szoktak; gyakran önmagokat is szokták elvetni, a' mi igen kedves dolog, mivel a' molyhos magnak vetése a'

nélkül is nehéz. Fejér nyárfa lágy és televényes földet szeret, de másban is könnyen tenyészik, csak az igen vizesben vagy igen szárazban nem. A' fekete nyárfa különösen kevert friss földet szeret és lapályos földben a' rezgő nyárfa tenyészik jól. De legjobban tenyésznek az első két nyárfanemnek földbe szúrt gallyaik, mivel a' magból való növekedés szörnyű lassan halad; a' rezgő nyárfa föld tulajdonságára nézve nem kényes, mert az akár millyenben növekedik. Mind a' három nyárfanem késő vénségben is kihajtának tőkéikből és 30 esztendőskorukban érik-el tőkelyüket, de 80—100 évig is élhetnek. Fialat fejrnyárfának fejér és lágy, vénebbnek barnás és keményebb fája van. Nem repedezik, se nem vetemedik-meg, szárazban soká tart, szép feketére lehet megpácolni, de tükörsimára gyalolni nem lehet, és sokára szárad-ki; gyökere néha pettegetett és szépen habzott. Fekete nyárfának is majd mindenben hason tulajdonsága van. A' rezgő nyárfaé fejér, gyöngéd, finom habú, mind nyersen mind szárazon könnyű feldolgozni, és nem sokat vetemedik. Megérett egészséges fája a' fejér nyárfának szárazban mindenféle olys eszközkökre használható, mellyekhez könnyű, nem igen kemény fa kívántatik. Szükségben csekélyebb épségi fának is fordíthatatik, csak nedvességnek ne legyen kitéve; belőle készült deszkák, mivel fejérek és könnyűk is, különben szárazban soká tartnak, különösen szobapallózatra alkalmasak, 's igen szépek szoktak lenni. Képfaragók hársfa helyett használják, gyökereit pedig az asztalokosok finom munkákká készítik; tekenőket, mosótekenőket, faczipókat, kanalakat, fuvókat, tányérokat 's egyéb eszközöket is csinálnak fájából. Mint tűzifa a' legalább való fák közé tartozik a' nyárfa, és a' szene, valamint a' hársfaé, lágy és könnyű. Ha habosak a' gyökerei, tehát furniroknak használtatnak. Héjából vagy is inkább síkhéjából köteleket és hálót lehet csinálni. Levelei egészséges téli eledel juhok és kecskék számára. A' fekete nyárfa ugyan azon célra hasznos. Ezen nyárfanem, nem bimbóiból, mellyek sok gyántás nedvet foglalnak magokban, készítetik az ösmeretes nyárfaolaj, a' méhek is abból hordják viaszenyvéket, továbbá némi viaszt is próbáltak belőlök készíteni, forró vízbe áztatván 's úgy aztán kisajtolván őket. A' fekete és rezgő nyárfa magszőszét szintűgy mint más növényzőszét megfonni és megszőni lehet, mindazáltal sok fáradságba kerül gyűjtögetése. Nyárfaszőszből papirost és süvegposztót is próbáltak már készíteni. Magva borban bevéve nehéznayavalya ellen hasznos szernek lenni mondatik. Kérgét és leveleit festéknek lehet használni. Egyébiránt vízépítésnél fasináknak és töltéseknél vesszőnyaláboknak is használtatik még a' nyárfa, 's azért utak és árkok mellett sorokban ültettetnek. De rétek és füvesek közelebe ne ültetessenek, mivel elröppent magvaikból számtalan fakadások támadván, idővel az egész rétséget ellepnék. Azt is állítják, hogy eső után a' marha azon füvet meg nem enne, melyre nyárfáról csöppegett-le a' víz.

Vadcseresnye, *Prunus avium*, der wilde Kirschbaum.

Szaporítása az erdőkben vagy a' számosan lehulló gyümölcse, vagy a' sokféle gyökérhajtásai által történik 's aztán a' madarak által széthordatott magvai által is. Gyökere vastag és jó nagy mélységbe hat. Kérge hamuszínű, fényes-sima, egy kissé barnára verő, bőrnemű és világos barna mézgát izzad-ki. Fája majd piros, majd sárgás piros és finom eres. Virágai ernyősen bokrosok és Májusban jelennek-meg, mire Júliusban vagy Augustusban a' gyümölcs következik. Levelei tojásdad kereknek láncsások, széleiken kétszeresen fűrészelték 's alsó lapjuk szőrösötske. Gyümölcse, mely vagy fekete, vagy piros szokott lenni, vetésre szolgál, mellyet őszel szokás végbevizni, egyébiránt vaddisznóknak, madaraknak háznál is eledelül, liktáriomnak és befőzöttnek, valamint cseresnye bornak, pálinkának és cseresnyeszsznek is használható. Fája közepszerűen kemény, jól hagyja magát feldolgozni és finomul fényíteni, mire nézve asztalosok által gyakran házibútoroknak használtatik. Szabad ég alatt nem tartós, tűzre nem sokat ér. Hogy tűzifának jó legyen, azonnal levágása után kell használni, mivel aztán megromlani szokott; különben esztergás és egyéb munkának is használható, p. o. abroncsoknak 's a' t. Leveleit teheneznek adogatni szokják, mellyektől sok tejet adni mondatnak, bel-zöld héjának chinahéj ereje van és dohány közé elegyítve, annak kellemes szagot ad. Derekból kifolyó mézga sok tárgyaknál az arabiai-gummi helyett használható. Magvait sokan faoskolába veteményezik, hogy azokba aztán jóféle cseresnyéket olthassanak.

Zelnicze, *Prunus padus*, Traubenkirschbaum.

Virágai, mellyeknek erős, átható, éles szaguk van, Júnusban jelennek-meg. Levelei sűrűk, hosszasan hegyesek, aprón fűrészesek, felülről fénylő világos zölddek, alólról fejezesek, keserű ízűk és kedvetlen szaguk. Gyümölcse egy nagy borsóhoz hasonlít, nem igen húsos, eleinte zöld, később piros, megérvén fekete és édeses emelygős ízű. Fája jó kemény, a' mellett szívós, szilánkjában (Splint) fejér, középelt világoszöldes; asztalosoknak, esztergásoknak, puskaágyaknak, valamint tűzre és szénre is alkalmas. Szene könnyen gyujtható, 's azért löpornak használható. Fialat fátskái és ágai tartós abroncsokat, kisebb gallyai és vesszeje pedig holmi fonadékot ad; mivel fája oly kellemetlen szaga, tehát gabnatarokban az élet alá tenni javasoltatik, mivel azt az egerek ki nem állhatják. Kiváltképen szőlőkaróknak jó, mivel a' földben nem rothad. Mivel a' földbe szúrt gallyai jól megfoganszanak, tehát gyakran kert kerítésekre használtatnak. Kérgének főtt levét vénusi nyavalya ellen hathatósan lenni mondják. Leveleit tehenekek etetni hasznos, mivel azoktól sok tejet adnak. Gyümölcsét madár-csalóknak lehet használni. A' gyümölcsben lévő magvaknak kellemes szaguk van 's ezen okból szagok szappanokba használtatnak.

Nagylevelű, kislevelű Hársfa, *Tilia grandifolia et Tilia parvifolia*, Sommerlinde, Winterlinde.

A' nagylevelű hársfa egy szív- és sok oldalgyökereket hajt. Fialat ágaknak a' héje barnapiros, fiatal fáknak derekain pedig szürke és sima; vén fákon ellenben repedezett. Levelei mélyen szívcsok, fogasok, kikanyargatott szabásúak, alól hősín molyhosok. Virágai Júniusban jönnek-elő. Magvát, mely Octóberben érik-meg, vagy mindjárt érése után, vagy következő tavasszal vették-el, és $\frac{1}{2}$ hüvelykre földel takartatik-be. Első esetben jókor tavasszal, második esetben pedig elvete után vagy hat hét mulva kél-ki. A' fiatal hársfák levelkéi fakadásukkor sokat hasonlítanak a' juharfa leveléhez, következőleg midőn kifejlődtek, egészen más formájuk. A' hársfa jó, nem igen kemény, mértékletesen nedves földet szeret, 's a' zordon éghajlat alatt is tenyészik. Sűrű erdőségben 90-dik esztendeje körül éri-el levágásra való tökélyét, de több száz évig is él. Tökéjéből legkésőbb vénségben is bizonyosan kisarjadzik. A' kislevelű hárs keveset különbözik amaztól. — Hársfáknak fája fejt, lágy, könnyű, szívós és jelesül esztergás, asztalos és képfaragó munkának használtatik; nem egy könnyen vetemedik-meg, szúrágástól is ment, 's minél öregebb lesz, annál jobb. Rajztáblákra és lábtüsmetsződeszkákra (Schusterföhneidbretter), ablak táblákra és ajtókra, mivel meg nem vetemedik, különösen alkalmas, de tűzfának semmit sem ér. Szene könnyűsége miatt lőpor közé és finomsága miatt rajzolásra igen alkalmas. Vízbe áztatott héjából köteleket, gyékényeket, kosarakat, kalapokat, cipőket 's más egyebet készítenek. Levelei marhának eledelül szolgálnak; összezúzva és feltéve görcs ellen és dagadt lábakra igen hasznosak. Virágjai bőséges táplálatot adnak a' méheknek. Lehúzás által az ősmertes hársfavirágvizet nyerik, mely a' gyógszertárakban árultatik. Különösen nehéz nyavalya ellen 's más görcsös bajok ellen ajánltatik. Magvából mandolajhoz hason olajat sajtolnak. Ha malomban lehajaltatik, tehát nehézségének felét adja olajul; hasmenést is magvai megállítani mondatnak.

Lisztes Galagonya, *Crataegus aria*, Mehlbeerbaum.

Ezen fának gyökerei mélyen hatnak a' földbe és felül is messze terjedeznek-szét. Az igen fiatal gallyak barnák és egy kissé molyhosok; de a' vénebbeken elvész ezen moly 's többnyire fejéren pontosok. Ellenben a' vén fák pikkelyes, finom repedésű, szürke barna kéreggel vannak bevonva. Levelei, mellyek molyhos bimbókból fakadoznak, $\frac{1}{2}$ ujnnyi hosszú, fejt kőcsos kocsányokon állanak 's tojásdad gömbölyűek, bevagdalt fűrészcsok, mindkét végeiken többnyire röviden hegyesek, felül fényes zöldek, simák vagy rövid egyes szőrökkel lepvek, alól tömött molyhosok 's vastag erek-

kel átnőttek. Virágai Május hónapban jönnek-elő. A' piros gyümölcsökben találató magvak őszel vettettek-el és $\frac{1}{2}$ ujnnyira földel takartatnak-be. Részint következő tavasszon kelnek-ki, részint más tavaszig is elfeküsznek a' földben. Ezen fanem minden nem igen rosz erdei földben tenyészik, csak nagyon nedves ne legyen, és jó forma nagy hideget is elszenved. Tökéjéből öröme sarjadzik újra, de az erdőkben csak egyenkint találattik 's lassan növekedik. Fája igen kemény, sárgás fejtér, és kerekgyártók, asztalosok, esztergások, molnárok 's a' t. által kerestetik. — Gyümölcse madaraknak eledelül szolgál, hasmenés ellen is jó.

Barkóca, *Crataegus torminalis*, Glzbeerbaum.

Fialat gallyakon a' héj barna, fejt pontokkal lepve, de vén fakon pikkelyes, barnaszürke és finom repedezett. Levelei 3 ujnnyal hosszabbak 's majd ugyanoly szélesek. Felületjük sötétzöld, aljok halványabb. Májusban virít. Gyümölcsei Septemberben érik-meg és körtvély magvakhoz hason magvaik vannak, 's midőn meglágyultak, kellemes ízűek. Az őszel elszórt magvát $\frac{1}{4}$ ujnnyi földel szükség betakarni, mely aztán jövő tavasszon kikelni szokott. Ezen fa akármily csak egy kevéssé jó erdőföldben is eltenyészik, csak vizenyős ne legyen, 's jó forma nagy hideget is eltűr. De lassan növekedik és rosz földben bokor nagyságban marad. Fája fejt sárgás, igen kemény, nehéz és asztalosoknak, esztergás, műszerész, kocsigyártók, molnárok 's egyéb faragóknak alkalmas munkának valót szolgált, mivel azon jó tulajdonsággal bír, hogy meg nem vetemedik. Levelei jó házi-orvosság hasmenés ellen. Gyümölcse hizlalásra, madaraknak és embereknek eledelül szolgál, nádmézzel is becsináltatik, 's ecetet, pálinkát is készítenek belőle. Gyümölcskocsányok' füstje a' gyermekek' hascsikarásait megszünteti.

Vadalmafa, *Pirus malus sylvestris*, Holzapfelbaum.

Ezen fának nagy szív- és sok oldalgyökerei vannak. Fialat hajtásainak héja szürkebarna, vénebb faderekakon szürke, pikkelyes és repedezett. Levelei tojásdadok, felül hegyesek, széleiken fűrészcsok és változtatva állanak a' gallyakon. Májusban virít 's az apró fanyar almai Septemberben érik-meg. Magvaik barnák, mellyeket őszel vetnek és $\frac{1}{4}$ ujnnyi földel takarnak-be. A' fiatal plánták következő tavasszon búvnak-ki. A' vadalmafa majd minden földben terem, csak igen nedves ne legyen, komor vidéket is eltűr. Fája barnás és kemény, asztalosok és esztergások használják, tűzre közepszerű. Belhéja timsóval megfőzve, szép sárga festéket ad. Gyümölcséből ecet készítenek, vad- és szelid állatoknak, sőt ha megpuhultak, embereknek is eledelül szolgál. Virágait a' méhek meglátogatni szokták.

Vadkörtevényfa, *Pyrus pyraeaster*, Holzbirnbaum.

Mélyen és oldalaslág is messze gyökerezik-el. Fialat hajtásainak kérge zöldbarna, vénebb fákön szürkebarna és finoman repedezett. Levelei tojásdadok, röviden hegyesek, széleiken fűrészesek, felül sötét-alól halaványzöldek. Virágai Májusban jönnek-elő. Fojtós körtevényei Septemberben érnek-meg. Szaporítása úgy történik mint a' vadalmáé. Fája barnás sárga, kemény, finomróstu, és simára lehet gyalulni és szépen páczozni. Azért az asztalosok és esztergások nagyon szeretik, és pedig jobban mint a' vadalmafaét. A' kisajtolt körtevények levéből jó eczetet lehet készíteni. Virágait méhek látogatják-meg. Átaljában haszonvehetősége csaknem egészen olyan mint a' vadalmafaé.

Somfa, *Cornus mascula*, Kornelfirschaum.

Fialat gallyainak kérge barna vagy zöldverhenyes, vénebb fákön szürke és repedezett. Levelei tojásdadok, hosszúra hegyezettek, simaszegélyűek és nagyon bordásak. Sárga virágai igen korán szoktak fakadozni még a' levelek elötünése előtt, 's a' gyümölcse egy hosszú csontáros magvat foglal magában, mely ha őszel elvetetvén 1 újni földel betakartatik, másfél esztendő múlva csirázik. Fája sárgásfejér, vénebb törzsököknél szép barna 's igen kemény, mely mindenféle haszonra és szép munkákra fordítható; vastag darabok jó szerszámfát adnak. Kérgét cserzésre lehet használni. Az árnyban szárított levelei jó herbatét adnak, valamint hogy cserzésre is alkalmasak. Gyümölcseiből liktariom készítenek, mely hasmenésben és vérhasban hasznos szolgálatot tesz; jól megérve mind nyersen, mind nádmézbe befőzve kellemes eledellé válnak. Virágai tavaszal első táplául szolgálnak a' méheknek.

Vörösgyűrű, *Cornus sanguinea*, Hartriegel.

A' fiatal hajtásoknak héja nyárban zöld, őszel és télben sötétvörös, vén törzsökökön szürke és repedezett. Levelei tojásdadok, hegyesek, simaszélűek, egy kissé molyhosok és őszel kékespirosak. Virágai Júniusban jönnek-elő, és a' fekete gyümölcsei őszel érnek-meg, midőn ezen bokor gyakran még egyszer virít. Minden boggyóban egy bordásmag találatik, melyet őszel szokás vetni és $\frac{1}{2}$ újni földel betakarni, a' midőn aztán a' fiatal plánták másfél esztendő múlva kelnek-ki. Verhenyes fája igen kemény és többnyire kalapácsnyeleknek, puskavesszőknek 's a' t. fordítatik, ágaiából kised abroncsok és pipaszárok is készítenek. Mivel ezen bokor igen jól meg hagyja magát nyiretni, tehát eleven sövényeknek igen alkalmas. Levelei szájpattogzást gyógyít és vizeletet hajt. Gyümölcse madáreledelnek, tentának 's más festéknek használtatik.

Noszpolya, *Mespilus germanica*, Mispel.

Fialat növényeken a' héj barna, finom molyhal végig vonva, vénebb fákön szürke. Levelei láncsások, sima

szélűek, felületjükön sötétzöldek, alól molyhosok. Májusban virít, gyümölcse pedig Octoberben érik-meg és több szögletes magvakat foglal magában, mellyek elvetve többnyire fél esztendeig hevernek a' földben, mielőtt kicsiráznának. Fája kemény és szívós, de keveset használtatik. Levelei klistéroknban vérhas ellen, valamint czerzésre is használtatnak. A' megpuhult gyümölcsöt meg lehet enni.

Cziprusfenyő, lóciprus, *Juniperus sabina*, Sadebaum, Sevenbaum.

Gyökerei mélyebben hatnak a' földbe, mint a' borókafaé. Héja barna, levelei pedig inkább sötétebb mint világoszöldek. Virága és gyümölcse sokat hasonlít a' borókafaéhoz, Juniusban jönnek-elő 's a' gyümölcs késő őszel érik-meg. A' magvat Mártius hónapban egy árnyas, közép jóságú helyre és földbe kell vetni. Magván kívül a' cziprusfenyőt bujtás és vesszők által is lehet szaporítani, mellyeket tavaszal vagy őszel ültetni lehet; 50—60 esztendő múlva éri-el tükélyét. Fája kemény és verhenyes, 's mint az egész törzsöknek erős és kellemetlen szaga van, mely minden féregnek ellenére van 's azt meg is öli. Fialat gallyait és leveleit lovaknak férgek ellen szokás adni; sőt száraz leveleinek pora sebek, kelmező (matériázó) kelések és pattanások kiszáraitására és meggyógyítására is használtatik. Cziprusfenyő olajnak szerfelett erősen ható ereje van, 's a' vért sebes buzogásba hozza, ha belőlről használtatik. Erdei gazdálkodásnál ezen fának kevés a' becse, kertekben azonban szép eleven sövényeket ad, és szép kúpoknak hagyja magát nyiretni.

Tiszafa, *Taxus baccata*, Tarbaum.

A' gyökér nem messze hat a' földbe, vastag, sok águ és tartós. Faderékon lévő kéreg vörösbarna és porhanyó, fiatal gallyakon pedig zöld. A' széles tőlevelei mindig zöldek. Bogyója Augustus hónap vége felé megéri és egy fekete magszemet foglal magában, mellyet soká tartani nem lehet, hanem mindjárt első esztendejében elvetni kell, ha kikelésére biztosan számolni akarunk. Tiszafának egy középszerű, száraz föld, agyag televényel vegyülve legjobb állóhelye, 's pedig éjszaki hegyoldalakon; lehet őt mag, bujtás és szurdalt vesszők által is szaporítani. Magva őszel rovátkokba veteményeztetik, csak kevés földel takartatik és két esztendőre van szüksége, míg kikél; annakokaért bujtással és vesszőszurdalással hamarabb érhetni czéli. Fája barnás, hubos, nem gyántás mint a' többi fenyőfaké, igen erős, szép politurát fogad-el, és ha szépen páczoztatik, ebenumfához egészen hasonlít; asztalosok, esztergások, és műszerészek nagyon keresik. Valaha a' tiszafát, sőt még az árnyát is halalosnak tartották, újabb időkben kisebb ártalmúnak hisszük. Porrá rásolt, téstával összegyűrt és így megsült tiszafát veszett kutyamarás ellen specificus szernek lenni mondatik, ha abból azon hevenyében vesz-be az ember.

Fűzfa, *Salix*, Weide.

Ezen fanemnek igen sok hasonfajja van, azonban a' földolgoiban majd mindnyája megegyezik. A' gyöke-
rek többnyire jó messzeségre vonulnak-el a' föld színe
alatt, 's hol több hol kevesebb gyökérhajtásokat ter-
mesztnek. Kérgök nemeiknek különbözőzése szerint kü-
lönböző; fiatal ágakon majd mindig sima, majd szürke,
majd fehéres; hol sárga, hol verhenyes. Leveleikben
szembetűnő különbséget lehet látni; vannak hosszuká-
sok, gömbölyedek, simák, molyhosok, fényesek, fesze-
sek, lágyak 's a' t. A' fűzfák majd minden földben
megteremnek, mindazáltal a' fajták különbözőzése szerint
majd kövérben, szárazban, nedvesben és vizenyősben
's a' t. Szaporításuk legjobban sül-el galyleszúrás által;
mag által a' szesznek összegöngyölgése miatt bajos. A'
fűzfa nemek mind sebes növések, lefejezést igen jól
szívedik-meg és tuskóikból is sűrűn hajtnak-ki. Husz
esztendő és 60 közt érik-el tökélyüket, és fajtájokhoz
szabva száz évig is élének. Fajok puha, hol többet,
hol kevesebbet szívós, vagy pedig töredékeny, mástként
rostszálas, taplós, nem igen tartós, és simára gyalulni
nem lehet; tűzre nem való, mivel könnyen ellobban és
kevés meleget ad. Szenét rajzolásra és lőporhoz hasz-
nálni lehet. Vastag törzsökéből deszkát fűrészelnek,
mellyet hutákban fűvokra, kocsibödönyökre, kádakra,
tekenőkre 's a' t. nagyra becsülnek. Vesszőiket fona-
dékoknak, vizigátakhoz, fasinaknak, kosaraknak, gú-
zsoknak és abroncsoknak használják. A' fa nagyságu
fűzek' kérgeit bőrkészítéshez lehet alkalmazni. Gyógya-
szatnál a' Babérfűz, *Salix pentandra*, *Sorbeerweide*, —
Csőregefőz, *Salix fragilis*, *Bruchweide*, — Mandolafűz,
Salix amygdalina, *Mandelblättrigeweide*, — Kecsefűz,
Salix caprea, *Werstweide*, — Fejérfűz, *Salix alba*, wei-
ße Weide, mint kaskaril- és chinakéreg úgy használtat-
nak. Vízben főtt fűzfaesszökből készült meleg feredő
gyöngélgedő kisdedek edzésükre szolgál. Fiatal levelei
éppen oly erősítők mint a' kérge. Sárfaűznek *Salix vitelina*,
Goldweide, Fejér és kecskefűznek kérge egy fes-
tőlevet ad, melynek festő tehetése részint pezsgés,
részint pótszerek által még megerősíthetik. A' mag-
szesz, kivált a' bahérfűzé, pamutformá, 's mind magá-
ban, mind pamutal keverve megfonni és szöveteknek
feldolgozni lehet.

Kecskerágó, *Euonymus europaeus*, Pfaffen- fäppchen.

A' sárga, finom rostos, szívós és erős kecskerágó-
fát igen jól lehet feldolgozni, finom munkákra, eszter-
gás portékákra, tótartókra, puskavesszőknek, pipákra,
orsókra, borsapnak, klavirfáknak és lábtyűszövekekre
használtatik. Szene a' legszebb rajzszenet adja. Mag-
vából oly olajat lehet sajtolni, mely lámpákba igen al-
kalmos, magtokjai oly barnasárga főtt levét adnak,
mely timsóval pezsgésbe hozatva, jó bűdös kőszínű fes-
téket ad. Bevett gyümölcse embereknél hányást és he-
ves hashajtást eszközölni, sőt még a' fájával dolgozó-
-

nak is émelygést okozni mondatik. Megszáritott 's por-
rá tört magtokjai ruhákba hintve a' tetüket megölik.
Levelei a' marháknak igen ártalmasok.

Mogyorófa, *Coryllus avellana*, Haselstrauch.

Fája nem igen kemény, fehér és gyöngéded, min-
denféle asztalos és esztergás munkákra szolgál, égetni,
abroncsoknak és kerítéseknek is igen jó. Szene igen
nagy tüzet ad, és kiváltképen kovacsoknak, azon felül
rajzolásra és lőpor készítésre alkalmas. Virágait a' mé-
hek nagyon látogatják és lovagnál sárgaság és keh el-
len használtatnak, vérhast állító erőt is tulajdonitnak
nekik. Leveleit a' marha szívesen megeszi. Dióit vagy
nyersen essük-meg, vagy olajt ütnek belőlök, mely a'
mandola-olajhoz hasonló. Mind lámpába mind ételkebe
használható, képirok is örömet vesznek hasznát, frissi-
ben sajtolt mogyoróolaj a' hajat növesztetni állítatik, ha
azzal a' fej gyakran bekenetik. Három font lehámozott
mogyoróból két font olaj lesz. A' sok mogyoró étel
könnyen főfájást, éretlenek pedig vérhast okoznak;
mandolatejet is készítenek belőlök hasmenés ellen.

Varjutövis, *Rhamnus catharticus*, Kreuzdorn.

A' fa sárgás, vénségben verhenyes, kemény, tö-
mött és szívós, gyökérben eres, habos és jól hagyja
magát feldolgozni és simítani; kirakott asztalos és finom
esztergás munkákra, botgomboknak, klavirok és orgo-
nák' kulcszatira, pipákra és sétatokra igen alkalmas.
A' habos gyökerekből szinte kirakott munkákat szokás
készíteni. Friss héjával sárgára festnek, szárazal ped-
dig barnára; gyógyszernek is használtatik. Az Octóber
hónapban megért bogyókat nagyon szeretik a' rigók és
fenyvesmadarak, és nedvökből timsóval az ösmeretes
pázsitnedvszint készítik. Továbbá ezen bogyóival gyp-
szöveteket is szoktak festeni, mert az éretlen 's meg-
száritott, aztán borkővel és cízolvadékkal (*Zinnlösung*)
vízben kifőttek, szép sárga festéket adnak, mellyel bőrt
és papírost is lehet megfesteni; ha pedig agyon érlet-
tetnek a' bogyók, tehát barna, vagy skarlátpiros színt
nyerhetnek belőlök, egyébiránt hashajtó erejük is van;
a' belőlök készült szörpöt gyógyszerházokban árulják,
mely szinte hashajtó. Leveleit a' marha 's pedig minden
kár nélkül örömet megeszi.

Galagonya, *Crataegus oxyacantha*, Weisdorn.

Ennek a' fája is kemény, tömött, szívós, fehéres,
itt-ott barna erekkel áthúzva, és jól is hagyja magát
feldolgozni; nagy fákból puszpánkéhoz hason. Asztalo-
soknál gyalunak, esztergás munkákra, molnároknak és
kiváltképen alkottjúknak való; azonkívül lehet azt min-
denféle mesterember-szerszámokra, csépeknek, fejsze-
nyeleknek 's m. ilyféleknek használni. Tűzfának és szén-
nek is nagyon alkalmas. Eleven kerítéseknek igen való
a' galagonya, mivel olló alatt szépen nevelteti magát.
Kérge verhenyes, zavaros, összehúzó főttlevet ad, mel-

lyel gyapjut festenek, 's melyből lúgsó hozzáelegyítésével, még más színeket is lehet előhozni. Karmazsinpiros szép bogyóiban egy kemény datolya forma mag található, mellyeket a' madarak felkeresnek, sertés hizlálásra, eczetnek, pálinkának és némű serhez hason szesz italnak is használnak.

Kökény, *Prunus spinosa*, Schlehendorn.

A' fa kemény és szívós, mindazáltal haszonra nézve nem valami különös, mivel ritkán nő meg használható vastagságra, mindazáltal sétabotokat, soaknáknál a' főzőházakban gúzsokat csinálnak belőle, tűzi- és szénfának is igen jó. Héja és gallyai bőrkészítésre alkalmasak. Gyapjufonál vagy szövet kérgével lúgban főve, vörös lesz. Virágai és levelei theának és gyógyszernek használtatnak. Fanyar és összehúzó gyümölcsét csak akkor lehet megenni, ha dér által néhányszor megcsípettek, szokás őket eczettel vagy nádmézzel is becsinálni, musttal vagy borral felforrni hagyni, a' midőn aztán egy kellemes és egészséges kökénybort nyernek belőlök. Az ösmeretes Pontak vörös bort mesterséges módon kökényből is készíteni szokták. Az érett kökényel fejt borokat vörösre festeni lehet, mimellett még jóságuk és tisztaságuk előmozdítatik is.

Bodzafa, *Sambucus nigra*, Hollunder.

Fája gallyairól és fiatalabb ágairól lágy 's nagy bele van, mi azonban vénebb gallyakban és a' törzsökben el szokott enyészni, ezeknek fajok aztán keményebb, szívósabb, sárgás és tömötségre nézve csaknem a' körtvélyfát mülja-felül; friss állapotban 's még ki nem száradt, kiszokott hasadozni, de ha már megszáradt, akkor jól hagyja magát feldolgozni. Szoktak belőle olyankor mindenféle eszközöket, lineákat, fogattyúkat, kanalakat 's a' t. készíteni. Asztalosok kirakott-munkának használják, esztergások holmi aprólékos edényeket készítenek belőle, kivált orsókat, mellyeknek az alkottyúkban sebesen forogni 's nagy dörzsölődést szenvedni kell; sőt vénebb törzsököknek fáját a' jobb tűzi és szénnek való fák közé lehet számlálni. Erős és habos gyökereit az asztalosok és esztergások szép munkákhoz keresik. Azon héját, mely a' felső szürke hártya után következik és zöld színű, kivált egy esztendő hajtásról igen jól lehet használni; mert ha azt frissiben levakarják, 's egymásután néhányszor felkötik, az orbáncz-tűzét eloszlatja. Érett bogyóji vagy mint pépkása emésztetik-meg, vagy liktáriomnak főzetik, mely mint ösmeretes izzasztószer úgy használtatik, azonfelül pálinkát is égetnek belőlök. Vörösrefestő nedvével a' boroakat is szokták festeni, sőt pótszerekkel készítve vásznat is barnára festik. Éretlen bogyóit sóval-eczettel becsinálva, kaporna gyanánt használni lehet. Érett bogyóinak kisajtolt nedvét gabnaliszettel tésztának gyúrva és ebből kétszersültet készítenek, ezt másodszor és harmadszor is ily nedvel megáztatván 's még egyszer megsütvén, abból 1 köntingnyit szerezsenyidióalajjal bevén,

orbáncz ellen igen hathatós szer. Virágai lassankint árnyban megszáritva, az ösmeretes izzasztó-theát adják; téstába mártva, aztán vajban kirántva, egészséges eledelt szolgáltatnak. Leveleivel nyereggyártók bőreiket szokták festeni, sebeket 's mindenféle mérges állati marásokat is gyógyítani és égés ellen is jó szolgálatot tenni mondatnak. Bimbói, mielőtt kifakadtak, sóval-eczettel mint kapornak becsinálva, a' vért tisztítják és hashajtók. Vén törzsökökön bizonyos gomba szokott teremni, mellyet Júdásgombának neveznek, ezt összehúzó erejére nézve gyógyszerárakban árulni szokták.

Fürtös-bodza, *Sambucus racemosa*, Berg-hollunder.

Erős, sárgás fáját esztergás szokta használni. Bogyóit erdei-madarak emésztik-fel, noha bőr festésre is használtatnak; magvaikat vérhasban ajánlják. Leveleit a' szarvasok csemege gyanánt kedvelik.

Kutyafa, *Rhamnus frangula*, Faulbaum.

A' fa fejt, székében verhenyes, puha, vén törzsököknél világos piros és ifjúságban nagy belül. Asztalos munkára ugyan nem alkalmas, hanem legjelesebb haszonvetősége szénében áll, mely a' lópor készítésre minden egyéb szenek felett legalkalmasabb. Hamuszínű, fejt pontokkal pettegetett héjának, valamint gyökerének belhéjának is nagy hashajtó ereje van; Májusban fiatal gallyairól szedetik és gyógyszerárakban használtatik. Továbbá a' héja zöld sárga és piros festésre is alkalmas, kiváltképen pedig hárshéja vagy belhéja vajjal és borral elegyítve rüh ellen igen jó kenőtsöt szolgáltat. Miután tudniillik felső héja egy késsel levéttett, hársa vagy belhéja fájáról levakartatik, 's abból jó maroknyi egy itze borban fedő alatt halkal megfőztetett, aztán pedig apránként $\frac{2}{3}$ fontnyi ki nem áztatott írósvajjal szüntelen keverés mellett addig főzetett, míg a' bor tökélyesen el nem főtt, aztán meghűtetvén, a' héjat kiesavarni, a' belőle nyert irt pedig hűvös helyen tartani kell. Miután egészen megülledett, a' fazék szelítől fenekéig egy lyuk csináltatik az írban 's az ide szívárgó nedv leöntetik. Használásakor reggel este lábakon és kezeken az ereket bekenvén, az irt jól a' testbe kell dörgölni, mire a' rüh egészen ki fog hajtani, száradni és 3 hét múlva a' beteg felgyógyulni. Levelei kellemes eledel a' fejősmarhának, pótlékokkal pedig különféle festekeket is adnak.

Ostorménfa, *Viburnum lantana*, Schlingenbaum.

Fája nem igen kemény, hajlékony 's nagy belül; tüzelésen kívül abroncsnak is használják. Gallyai és vesszeje igen hajlékony 's azért belőlök madárburokat, kannyarfákat, jó fonadékot és használható pipaszárákat készítenek. Héja, ha egy ideig, míg meglágyult, földbe ásatik, jó madárlépet ad. Leveleit beteges bádjadat mar-

hának hasznos gyógyszernek lenni mondják. Gyümölcsével madarakat lehet táplálni, nyakgyulladásokban jó gargarizáló vizet is szolgáltatnak.

Kányafa, *Viburnum opulus*, Schwalbenbeerstrauch.

Fája szívós, kemény 's nagy belü, nem engedi magát jól feldolgoztatni, mert hamar kiszakadozik; a' legsudarabb ágai jeles pipaszárakat adnak, mellyek minél többet dohonyoztak belőlök, annál hajlékonyabbaká lesznek. Bogyóit vágyva keresik a' madarak, kivált a' császármadarak nagyon kedvelik. Erős eczetet és pálinkát is készítenek belőlök.

Fagyalka, *Ligustrum vulgare*, Rheinweide.

A' fa szívós, kemény és megszáradott állapotban igen nehezen feldolgozható. Aprólékos asztalos és esztergás munkákra, valamint tüzelésre és szénégetésre is alkalmas. Szene lőpor készítéséhez használtatik, képrók is rajzolnak vele. Eczetbe áztatott virágai főfáját csillapítják. A' leveleiből és virágaiból lehúzott víz szájróhadás ellen igen jó, ha azzal gargarizáltatik. Bogyóit megenni nem lehet, mindazáltal jó lámpaolajat sajtolnak belőlök és festésre is használtatnak. Fialat hajtásai jó puszkavesszőket adnak, hajlékony vesszeje pedig kosárkötők által mindenféle fonadékra kerestetnek.

Borboja, Sóska, Leánysom, *Berberis vulgaris*, Sauerdorn.

Fája szép habos, finom és igen merevény, lehet azt szép asztalos és esztergás munkákra használni, azon felül jó pipaszárakat, sítapálczákat is csinálhatni belőle, kirakott munkára és tüzelésre is alkalmas. Fialat, még nedvel teljes levelei savanyúk és konyhákban sóska helyett használhatni. A' leveleiből főtt víz lógó fogakra igen jó. Gyümölcse részint nádmézbe vagy mézbe, részint eczetbe csináltatik-be, 's magokból a' bogyókból eczet is készítenek. Kisajtolt nedve citromlív helyett is szolgálhat. E' végre a' bogyók kisajtoltatván, a' lév egy edényben addig álljon, míg megülpedett, aztán palaczkokra öntetvén, minden üveg szájába egy újnyira faolaj öntetik, hogy nedvét a' levegő ne érje, végre kéregdugasszal jól becsinálva hűvös pinczébe tartassék. Az így elkészített, egészséges nedvet puncsnak, limonádénak 's egyéb frissítő italoknak, átaljában pedig a' konyhában előforduló mindenféle étkeknek megsavanyúsítására bátran használtathatik. Ha pedig timsóval elegyítik, szép piros tinta lesz belőle. Törzsökének és gyökerének sárga kérge lúgba páczolva, szép sárga festéket ad, 's ezen festék sattyán 's egyéb szövet, valamint fa festésre is használtatik. Gyökerének héja egy keserű hashajtó 's a' sárgaság ellen hasznos szer.

Kutyacseresnye, *Lonicera xylosteum*, Heckenfirsche.

A' fa fejtér, szívós 's nagyon kemény, puszkavesszőket, pipaszárakat, takácsbordákat, csizmasarkszögeket készítenek belőle. Gallyai tűzre használtatnak, és lőseprüket is csinálnak belőle. Ezen bokrot eleven kerítésnek szépen lehet nevelni és nyírni. Bogyóinak hashajtó erejük van, és ha sokat vesznek-be belőlök, hányást okoznak; különben egyéb hasznuk nincsen.

Búbosloncz, *Lonicera periclymenum*, Geißblatt.

Ezen bokrot szagos virágai miatt kiváltképen kertekben termesztik; fája legfeljebb is tűzre való lehet.

Magyalfa, *Ilex aquifolium*, Stechpalme.

Megért fája igen fejtér, néha ugyan zöld vagy sárga sötét, csaknem feketés székkel; az igen vén fejéren és barnán eres, kemény, szívós és oly nehéz, hogy a' vízben fenékre száll. A' fiatal fa hajlékony, a' vén ellenben merevény és töredékeny, de szépen ki lehet fényezni és nyers korában könnyebb feldolgozni, mint midőn már megszáradt. Asztalosok és esztergások örömet használnák, kivált holmi aprólékos munkákra; hajlékony ágai jó ostorveleket adnak. Kérgéből jó madárlépet lehet főzni; a' nedves kérget tudniillik pépnek kell összezúzni, aztán egy edényben a' földbe ásní 's ha itt eleget pezsgett, vízben kimosattatik és fás és szálkás részeitől megtisztítatik. Bogyóit a' madarak ugyan szeretik, de az embert szerfelett hajtani szokták.

Hajlár, Seprőjeneszter, *Spartium scoparium*, gemeine Pfrieme.

A' fa szerfelett kemény, szívós, fejéren és barnán habzott. Mivel ezen bokor soha vastag fát nem növeszt, tehát eszközfának nem, hanem tüzelésre, de itt is csak mint vessző, használtathatik. Ágai csernek és festésre jók. Gyümölcsbimbóit sós vízben becsinálva káprik helyet lehet enni. Fialat hajtásaival ha úgy bannak mint kenderrel, tehát hársából mindenféle durva dolgokat lehet fonni, mint p. o. szalmazsákokat; azonfelül a' bokorból seprüket is lehet csinálni. Angolországban fiatal hajtásait komló helyett serfőzésnél használnák. Levelei és kocsányai vízben főve vízibetegség ellen javasoltatnak, mivel vizelletre hajtnak, de ezen célra még hathatósnak lenni mondatik a' hamujából készült só. Magvának sok olajja van; pergelve kávé közé lehet elegyíteni.

Iszalag, Vörösebszóló, *Solanum dulcamara*, Bitterrüß, Allpranke.

Fájának nagy bele van, különben sárga, szívós'és ivőedényekre, hordótskákra és kosarakra való finom kis abroncskákknak és szalagoknak használtatik. Friss korában az iszalaggal patkányokat és egereket is el lehet

űzni, mivel szagát nem szívelhetik. Gyökerének és fájának gyógyászati ereje van, 's azért a' gyógyszertárakban fellelhet azokat találni. Levélkocsányai, fiatal ágai, fája és kérge a' szarvasmarha és lovak fuladozása ellen jó szert szolgáltatnak. Gyümölcsét rókacsalogatónak lehet használni, és 30 darab bogyoja kutyákat egy pár óra alatt nyavalyásokká tesz. Legjobb tulajdonsága ezen bokornak abban áll, hogy igen mélyen gyökerezik és mind szárazon mind vízben megterem, 's azért a' partok és töltések megerősítésükre nagy haszna van.

Repkény, *Hedera helix*, Ephen.

A' fa sárgabarna, gyakran szürkén foltozott, rostos, taplós, puha és nehezen feldolgozható. Ha rendes vastagságra megnő, tehát ivóparákat esztergáznak belőle 's azokon bort és egyéb italokat szoktak átszűrni; borsó nagyságú golyócskákat is készítenek belőle 's azokat folyósebekbe dugni szokták. Melegebb országokban, mint p. o. Olaszországban, Ásiában 's a' t. repkények derekából gyántásnedv izzad - ki, mely a' napon cseresnyemézagint keményre szárad. Ezen átlátszó gyánta, gyógyszertárakban Gummi hederæ név alatt repkény-gyánta, árultatik; mellyet mind orvosságnak mind füstölőnek használnak, mivel szentüzre hintve kellemes szagot terjeszt. Leveli bőrcserzésre fordítanak, juhoknak gyógy-szer gyanánt szolgálnak 's a' folyó sebeket nyitva tartják. Levelit eczetbe áztatva, 's a' levél beloldalánál fogva tyúkszemekre, napjában gyakrabban rakva, azokat minden bizonyal elveszti. Gyümölcsét gyógyszernek is használják. Repkényeket az erdőben nem igen szívesen szenvednek - meg, mivel más fáknek nedveiből táplálódik, 's azokat növesükben akadályozza.

Iszalagbercse, venikeiszalag, *Clematis vitalba*, Waldrebe.

A' fa igen szívós, kemény és erős, páczolni is szépen lehet; asztalosok kiváltképen kirakott munkának, továbbá különféle fonatéknak, kicsiny bodnár munkának és kosaraknak, vesszeje pedig tüzre használtatik. A' szétdőrsölt hársa hólyagokat hűz. Leveli és gallyai festéket adnak. Mivel az iszalagbercse más fába csibbenedik, tehát azoknak nagyon ártalmas, 's azért erdőben megszenvedni nem kellene. Lótorma-bercsével (*clematis erecta*), orvosi haszonra nézve, különféle próbákat tettek, és ráksülys 's egyéb fekélyek gyógyításánál különös erejét tapasztalták; sőt azzal taplós - kinövéseket a' kéz felületén (ugy nevezett holt tetemetek), 's kemény csont kinövéseket szerencsésen elűztek. Erre leginkább leveli használtatnak. Azokból tudniillik két-három köntingnyire egy font forróvíz öntetik 's egy fedő alatt lévő edényben fertály óráig főzöttetvén, végre átszűretik; jobb íze' kedvéért egy kevés nádmézet vagy egyéb mézet lehet közibe keverni. Ezen főtt lévből naponkint kétszer vagy négyszer is egyszerre 8 latot vegyen - be a' szenvedő. Egy úttal azonban a' taplós húst vagy keléseket

kívülről megszáritott és megtört leveleinek porával kell behinteni; de eleinte csak keveset, mivel heves égést okoz.

Fagyöngy, *Viscum album*, Mistel.

Fája jóformán kemény és télen át juhok és marhák táplálásukra használtatik, szarvasok számára is jó eledel. Orvosságnak kiváltképen a' tölgyfagyöngy használtatik, mely a' gyermeket gilisztái, szédülés 's egyéb nyavalyák ellen igen jó. A' bogyókat addig kell főzni, míg fel nem pattogzanak, mi által a' bennök találtató ragadó anyag feloszlatatik, aztán illó sűrűségig befőzetnek, 's így egy használható madár lépet nyerünk, mellyet egyébirant héjából is készíteni lehet. Mesterlúggal a' bogyók húsa egy a' vízben és pálinkaszeszben felolvasztható szappant ad.

Csipkefa, Vadrózsa, *Rosa villosa*, Hagebuttenrose.

A' fa elég kemény, sárgás, 's többnyire csak finom munkákra alkalmas. Gyümölcse, az ösmeretes csipke, vagy megszáritatik, vagy nádmézbe befőzöttetvén, mindenféle leveknek használtatik. Belől nagy számú apró szőrös magva van; mellyek, ha megperkeltetnek, nemcsak hogy kávé közé keverve annak vanília szagot adnak, hanem mejjvízibetegség ellen is nagyon hasznosok. A' bokor fiatal levelei theának is fordíthatnak.

Hangafa, és gombos-hanga; *Erica vulgaris et tetralix*.

Ezen mindkét hanganem, míg fiatalok és nem fásak, igen jó takarmányt szolgáltatnak a' juhoknak és szalmaszükiben jó alomnak valót; fában szükségét szenvedő vidékeken tüzelnek is velők. Azonkívül seprőket és némű ruhakéféket is készítenek belőlök; selyemtenyészőknél befónó vesszőknek is használják. Hangafa virágát, mellyet a' méhek nagyon szeretnek, ha mézbe vagy nádmézbe áztatva reggel és este 8 nap alatt folyvást bevétetik, a' negyedaapos hídeget elűzni mondatik.

Fekete-áfonya, *Vaccinium myrtillus*, Heidelbeerstrauch.

Ezen igen gyöngye bokor semmi haszonra való fát nem ad. Megtört gyökere ha sebekbe bintetik, a' rothadt húst kiveszti 's nagyon gyógyít. Bogyóit majd nyersen, majd megszáritva vagy különféle módon becsinalva és elkészítve eledelnek használják, 's mivel összehúzó tulajdonsággal bírnak, gyógyszertárakban is tartatnak. Nyersen ha nagy mennyiségben esznek belőlök, gyomorgörcsöt 's egyéb bajt okoznak. Fejér boroknak vörösre való festéséhez gyakran használtatnak, máskint pálinkát is főznek belőlök. Bogyóinak levét a' festők használni tudják. Száritva pedig hasmenés ellen valók. — Az áfonya egy a' többi erdei vadócok közül való, mely a' rossz gondviselés alatti erdőben csak hamar elszaporodik, 's

a' sarjadzások növekedését hátrálja, kiirtása aztán nehéz, mivel gyökereit messze terjeszti - szét és számtalan hajtásokat csinál.

**Vörös - áfonya, *Vaccinium vitis idara*,
Preißelbeere.**

Leveleit theának a' ki issza, mejjbeli fulladozásban és nátha hurutban hasznát veszi. Főtt levők fekete festéknek is használható. Bogyóinak igen jó, kellemes, savanyas ízűk van; 's azért eczetbe vagy nádmézbe becsinálni, különben bort is belőlök készíteni szoktak; mások megtörik, nedvöket vásznon át nyomják 's olly sűrűre, mint a' bodzaliktáriom, befőzik. Ezen áfonya bogyóit még inkább ajánlják gyógyszernek mint a' fekete - áfonyaét; mert ezek felséges hűvesítő szer, szomjat eloltani, 's a' rothadástól megóvni képesek. Bogyóinak önteléke nádmézzel és fahéjjal hideglelésekben hasznos szolgálatot tenni állítatik. Az egész bokornak bőrkészítésnél hasznát lehet venni.

**Törpe viaszbura, *Myrica gale*, Serzenbeer-
strauch.**

Fáját a' timárok használják. Levelei, fiatal gallyainak héja, sőt még a' gyümölcse is gyakran egy ragadó, szagos anyagot izzadnak - ki, mellyet főzés által megnyerhetni, 's mely a' viaszhoz nagyon hasonlít. Gallyai ruha közé rakva, elűzik a' molyokat. Megszáritott 's porrá tört leveleit, gallyait és virágait szagos kenőcsökhöz elegyítik. Leveleinek kámfor szaguk van és kesernyes ízűek; öntelék belőlök megöli a' férget.

**Mocsári - rozsdabura, *Ledum palustre*,
Kienporst.**

Szívós vesszőkből álló fáját timárok szokták használni. Friss gallyai poloczkatat űzik - el 's velök felfőzött víz a' marhatetüket; oroszok a' belőle levont olajjal adják - meg bagariájoknak azon különös szagot; serfőzők pedig ezen növényel veszedelmes részegítő erőt közölnek a' serrel. Vizenyős, belőle készült kivont lève (extractus) fuladozás és torokgyík ellen ajánltatik. Virága gyógyszernek használtatik.

**Sárga - festőfü, nyúlrekettye, *Genista tinctoria*,
Zárberginster.**

A' nyúlrekettye plántával frissiben és szárítva gyapjút és vastag posztót zöldre és sárgára lehet festeni. Húgyal és hamuzsírral naránessárga színt ad, süttgelh nevű

sárga festéket is készítenek belőle, ha meszes vízben megfőzik, 's főtt levét ismét timsóval és krétával újra befőzik. Virágjával papirost sárgára szoktak festeni.

**Farkashárs, Tetüfa, *Daphne mezereum*, Kell-
lerhals, Seidelbast.**

Gazdasági haszna ezen növénynek igen csekély. Bogyóinak nedvéből piros festőszínt készítenek. De sokkal nevesebb annak rendkívüli csipőssége, mely minden részeiben mutatkozik. Frissiben dörzsölve kellemetlen szagot bocsátanak magokból 's ha megrágnak, tehát a' nyelven, noha nem rögtön, de később, egy kiállhatlan égetést okoznak. Bogyóinak megevéséből halálos baj következik, 6 szem még a' farkast is megöli, azonban számos madarak nemcsak minden következés nélkül, hanem a' legnagyobb étvágyal eszik - meg azokat. Héját kívülől hólyaghúzásra, gyökerét pedig szőrsínórnak használják. Főtt levének felhasználásával vénusi 's ehez hasonl. nyavalyákban óvakodva kell élni.

**Iglicze, Szamártövis, *Ononis spinosa*,
Hauhechel.**

A' fá kemény, de gyöngé, és erdőszeti - haszon nélkül való. Gyöngéd hajtásai sóval, eczettel becsinálva, kellemes eledelt és a' hólyágikó ellen való 's vizelletet hajtó hathatós szert szolgáltatnak. Gyökereit Májusban különféle haszon végett szedegetik. Virágjából némű liktáriomot készítenek.

**Közönséges - és hamvas szederj, *Rubus fructi-
cosus et caesius*, Brombeerstrauch.**

Bogyóknak leve kékre festi a' papirost. Leveleit és ágait vízben főve ha isszák, a' hasmenést állítják - meg; ugyan azok megszáritva 's porrá törve a' marhák fekélyeit gyógyítják - meg. Az őzek télen át leveleiken élőködnek. Éretlen gyümölcsök hasztorító és száritók; de ha megérttek, hányás, vérhas és hasmenés ellen jeles szerek.

Medveszőlő, *Arbutus uva ursi*, Sandbeere.

Angolyországban leveleit dohány közbe szokták elegyíteni, mellyek annak jó ízt adnak, nagyon dicsértetnek hólyagi kő - fájdalmat 's a' szarvasmarha sokféle nyavalyái ellen; timsóval felfőzve a' gyapjút szürkére, sőt feketére is megfesti. Gyümölcsét szintugy kő ellen szokták használni, és Svédországban szürke és fekete festéknek és bőrök kikészítésére is alkalmazzák.

Egyes Fák 's egész Erdők'

Betegségeikről és megrongálásukról

különbféle esetek és körülmények,

kiváltképen a' Kéregbogár és erdőgyuladások által.

Gyakran találni az erdőkben fákat, mellyek lassankint száradni és elveszni kezdenek és időről-időre rosszabb tulajdonságúakká lesznek. Ezen rosszat a' fa hibás volta és betegségei okozzák, mellyeknek eredetök és okai különbfélék. Ezen nyavalyák vagy a' fa vénségéből vagy megrongálásából származnak, mellyet emberektől, állatoktól 's végre még egyéb véletlen körülményektől szenvedtek, mely utolsókat többnyire az időváltozása hozza elő. Mi a' vénséget illeti, tehát az természetes, hogy minden fanem, ha egyszer tükélyét elérte, lassankint hanyatlik 's végre egészen kivész. Minden fának, hogy tenyészhessék, természetéhez illő földjének kell lenni: ha tehát valamely fanem, neki nem való földbe ültettedik, tehát növekedésében megakad és soha azon tükélyt el nem éri, mellyet elért volna, ha hozzá illő földben áll vala. Így van éppen a' dolog a' fák helyzetével és állásaikkal; sokan, kivált ifjú korokban, árnyas helyet kívánnak, sokan napfényt szeretik, sokan magas, sokan lépés állást. — Az ember gyakran szükségből, többször tudatlanságból és néha pajkosságból is megrongálja a' fákat, 's azokat részint kérgekben, részint gyökereikben, leveleik, virágjaik, bimbóikban 's más egyéb részeikben megsérti. A' lefejezett fák székükben revesednek 's idővel kivésznek. Ha pedig a' fák kérge felhasítottatik, mint p. o. a' gyánta levakarásnál, vagy éppen lehúzzattatik, mint a' kérgezésnél; tehát azonnal elvesznek; továbbá akkor is ha gyakran lelevelezik és bimbóiktól megfosztják. Fának kemény rázogatósa és virágainak leszedése, betegsévé teheti azt, ugy hogy lassankint elszárad; a' nagy rázás által finom gyökerei, mellyekre táplálatajára nézve szüksége van, elszakítatnak. Felmászás által is, kivált az oly kártékony mászóvasakkal, sok fa megrongáltatik; a' fa az által sebeket kap, azokon szükséges nedvéből sok kifolyik, 's végre megfenesedik, melyből aztán többé kimenteni nem lehet. Moha-levél surholás és levélgereblyezés káros voltáról már a' kalendáriumban volt szó. Különbféle négy lábú állat is megsérti a' fákat és számos fanyavalyákra okot szolgáltat. Szarvasok p. o. nem csak lerágják a' fiatal fák csúcsait 's leveleiktől megfosztják, hanem rugdalódzásaik által fiatal fákra igen sok károkat okoznak. Kemény télben egyedül a' fának kergén, bimbóin és gallyain élősködik a' nemesebb vad, mi a' fákra sebeket csinál, mellyek annál veszedelmesebbek, mivel a' nagy hideg keményen hat rájuk.

Az őzek, nyúlak, evetkék és egerek is sok kárt tesznek a' fákban. Őzek leginkább a' bikk- és fenyőfákat lepik meg; nyúlak a' kérget rágicsálják meg, evetkék az ágakat és gallyakat marczongják és az egerek gyakran egész vágásokat kipusztítanak. Hogy erdőkben a' szelid állatok is nagy károkat okozhatnak, az már a' kalendáriumban érintetett. A' madarak is okot szolgáltathatnak a' fák megronglására. Vannak madarak, mellyek hegyes orraikkal a' fakérget felhasogatják, hol aztán esső és hó gyülekezik és rothadást okoz; vagynak ismét olly madarak is, mellyek fabimbókból élősködnek. Végre különbféle bogarak is találtatnak, mellyek a' fák pusztulását előmozdítják; ezek közé tartoznak p. o. a' cserebogarak, mellyek néha a' fák csúcsait és fiatal hajtásait végképen felemészítik. Kőrösbogarak a' Kőrösfákat rontják; de valamennyi bogár közt legártalmasabb a' kéregbogár (Borfenfűfer.) A' szél, ha hevesen fú, mozgatás által a' gyökerek kiszakadását mozdíthatja elő, 's így a' fa kivészését eszközölheti. Hasonnan a' hó is, midőn vagy súlyossága által a' fiatal fákat lenyomja 's letöri, vagy pedig az által, hogy a' fának szerfelett sok nedvességet szolgáltat, bennök rothadást gerjeszt és kivészésüket előmozdítja; általjában mind a' feleslegi nedvesség, mind a' szerfeletti aszály egyaránt ártalmasok a' fának, mert amaztól megrothadnak, e' miatt pedig kiszáradnak. Továbbá a' hirtelen változás esső és napfény, meleg és hideg közt is ártalmas; mert vagy hirtelen megakadnak a' nedvek, mi ragyát és mézharmat betegséget okoz, vagy a' fák kipárolgása megakadályoztatik, mivel a' levelek párlyukai a' meghült harmat miatt bezáródnak; a' fák az által leveleiket és gyümölcsceiket elvesztik, 's lassankint elvesznek. A' menykő, ha a' fákba üt, mi a' tölgyeken gyakran szokott megesni, szinte sokat árt; ha a' faszékit találta, 's az által hasítás történt, tehát a' fa elveszett. Jégesső levelektől, virágoktól, gyümölcstől, galy és ágaktól is megfosztja a' fákat, mi által a' fene támadhat. Hideg miatt is gyakran szétrepednek, ekkor aztán hó és esső szivárogván a' hasitékba, fafenét okoznak. Néha egy késő tavaszi dér legnagyobb hidegnél is többet árt; fiatal hajtások általa mintegy leperzseltetnek és sok fiatal gallyatska megfagy, mi leggyakrabban a' fiatal bikkfákra szokott megtörténni.

Igaz hogy mind ezen megrongálásoknak, betegségek és történeteknek elejét az erdeigazda nem veheti; azon-

ban vannak elevekészületek és módok, hogy azok ne ártassanak oly nagyon, valamint hogy sok oly események is vannak, melyeket okosság és szorgalom által elhárítani lehet. Betegségeket, melyek a' fák vénségéből erednek, elhárítani nem lehet; azért az oly fákat nem kell annyira juttatni, hogy átéljék magokat. Mi a' föld minőségét és a' hely fekvését illeti, tehát azon táj, mely eddig oly fákkal volt beültetve, melyekhez a' hely és föld nem illett, mesterséges vetés által oly fákkal láttassákkal, melyek éppen oda valók lesznek; ha p. o. egy nem mély fenekű földben tölgyfák növekednek és betegeskednek, tehát jókor kivágni és helyök fenyőfakkal, kivált lúczfenyőkkel ültetessék-be. Ha pedig a' föld növény természetére éppen nem alkalmas, tehát mersterséges esz-közök által tétessék termékenyvé. Néha megtörténik, hogy némely fák bizonyos földben bizonyos korukig magasra felnőnek, de ezen korszakot elérvén, hanyatlani kezdenek, minek a' különböző földrétegek az oka, melyeknek legfelsőbbike jó erdőföld, alja pedig kemény agyag vagy szikla; midőn a' gyökerek ezen földnemet elérik, tehát vagy megakadnak vagy hanyatlásnak indulnak. Ily esetekben nem kell megengedni, hogy a' fák megvénüljenek és hanyatlásba essenek, vagy pedig az ily helyeket más — nem oly mélyen gyökerező fánemekkel kell beültetni. Azon kárt, melyet erdőkben a' házibarom okoz, nem lehet máskint elhárítani, hanem úgy, ha legelőket csak vén vágásokban mutatnak-ki. Továbbá azt sem kell megszenvedni, hogy essős időben a' marhát az erdőre hajtsák, hol a' nedvesség miatt úgy sem sokat eszik, de annál inkább a' fáknak megy 's aztán a' hajtások össze tiprása által még több kárt csinál; mert ha azok a' földbe tiportatnak, többé nem egy könnyen állhatnak-fel. Mi az egereket illeti, tehát azokat nagy tájakról kiűzni vagy pusztítani igen nehéz dolog; 's mind azon eszközök, melyekkel a' kertekben élünk, nagy erdőségekben nem használhatók, 's itt egyebet nem tehetni, hanem csak oly állatokat tenyészteni, melyek kiváltképpen utánnok leskelődnek; ezek közé tartoznak többi számos madarak közt a' baglyok. Ha különben az egerek már a' fákat csak ugyan megrontották, akkor nem marad egyéb hátra, hanem tövöknél kell őket levágni 's más haszonra fordítani.

Sokféle bogarak is ártalmasak a' fáknak. Azonban semmiféle bogár nagyobb károkat nem tesz az erdőkben mint a' Kéregbogár, melynek több fajtái vannak, (lásd a' bogárkalendáriomot, de melyek közt az úgy nevezett közönséges Kéregbogár (*Dermestes typographus*, Buchdruckerfäfer), azon faj, mely legtöbb pusztításokat viszen-véghez. Ezen bogár egészen szőrös, $2\frac{1}{2}$ vagy 3 vonal hosszú, 2 vonal széles 's egészen hengerforma; harapófalámai igen erősek és élesen fogasok; csápai kicsinyek és végeiken lapos bütyökkel van ellátva; mejj pánccélja, mely alá fejét elrejtetheti, homoru, és a' fejjel együtt oly hosszú mint a' többi test; szárnyfedelei hátul rézsuntan kurtítottak, 's mindegyiknek 6—7 foga van hátul. A' rézsuntos felület hátrafelé egy kissé kivájott és sima, úgy hogy ezen fogatskák a' karéjban mintegy koronát képez-

nek. Mejjpánccél szabálytalan, szárnyfedelek pedig vonalasan pontozottak. Színe a' bogár korához képest különböző. Ifjontan sárga, aztán barnára változik a' színe 's végre feketés lesz. Rendkívül szaporodik és harapófalámai által fák kérgein keresztül egészen a' rostszálakig lyukakat fúr, aztán a' fa kérge és fája közt egyenes vonalakban fel 's leás 's e' szerint rendes utakat és oldal üregeket képez; ez utólsók mindegyikébe egyet tojik, úgy hogy egy-két hüvely hosszú utba gyakran 50—80 tojást is letehet. Oldal kamarátskákát a' fő ut felé örömost azon finom lisztel dugja-be, melyet az összemorzolt kéregből készítet. Ezen bogár szaporodását, mely 100 tojásra felmehet, nem csak egy törzsökön viszi-véghez, hanem több fába is tojja, hogy fiait tápláljukra nézve jobban biztosítsa. A' tojások, kedvező meleg időben, néha már 14-dik napra vagy hétre kifakadnak, de gyakran egy esztendeig is elhevernek; míg végre az égélj és időjárás kibuvásukat előmozdítja. A' tojásból kifejlődött állatka egy kisdud fejez pondró, egy kis hernyóhoz hason, melynek hátán végig egy vörös csíkja van, mihelyt egy keveset korosabb, szája üszög-, feje pedig sárgás színű lesz. Ezen állapotokban a' kül levegő benyomása ellen nagyon érzékenyek 's azonnal megdöglenek, ha a' kérget leveszik rólok. Már mind pondrók ásnak magoknak utakat a' kéreg alatt, de melyek azon fő uttól, melyet az öreg bogár készítet, oldalaslag vezetnek, és többnyire fészköktől számolva $1\frac{1}{2}$ újni utat fúrnak. Midőn a' pondró annyira fúr, tehát közönségesen át változtatásához megért, mi 3—4 hét alatt lehet. Számítalan ily apró pondrók fúrnak-el egymás mellett a' nélkül, hogy keresztibe vágnának egymással. Midőn a' pondró már megért; akkor lárvává változik, 's a' lárvá majd úgy néz-ki, mint maga a' pondró volt; lassankint 2—3 hét alatt a' lárvá fejez sárga lesz, szárnyai felemelkednek, elválnak, az egész lárvá erősebb és keményebb lesz, mozdulást nyer, eddigi színét barnával és feketéssel cseréli-fel, 's most már a' bogár megérett. Ha ezen át változás ideje nedves őszre esik, tehát a' bogár egész tavaszig mint a' holt kéreg alatt fekvé marad; tavasszal kiröpül, új törzsököket fúr-meg és szaporodását továbbra terjeszti. Az általa tojt magvai még azon esztendőben kiröpülhetnek. Ha mindjárt ezen bogár nem magát a' fát támadja-meg, hanem csak lapos benyomásokat csinál rajta, még is a' fának rendkívül árt; tartósságában hanyatlik, 's ha kevés idő alatt ki nem vágják, tehát csaknem haszonvehetlen lesz. A' Kéregbogár által megfúrt fák hegyeiken és gallyaikon halaványzöldek lesznek, aztán sárgák, végre vörösek, 's ha az oly fákat erősen megkopogtatják, tehát nem csak nagy mennyiségű levelek hullanak-le, hanem pondróliszt is roppen-szét. Ha az ily fákat jókor lehámozzák és kivágják, tehát fájukat még mindig jól lehet használni, de különben töredékeny lesz, jó szenet nem ad, sőt tüze sem oly jó, 's annál alább való lesz, minél tovább hagyatik rajta a' kérge. Ugy látszik, hogy a' Kéregbogár eredetileg az egészséges fát nem támadja-meg, de annyi csakugyan bizonyos, hogy nagyon elszaporodván, ha beteges fákban elégséges

táplát nem lel, egészséges fáknak is nekik megy. — Ezen veszedelmes bogár pusztításainak elhárítására leg-sikeresebb mód az, ha a' fa nyavalyája elmellőztetik. Azonban csakugyan vannak oly eleve gondoskodási módok, melyek tapasztalat szerint legalább annyiban hátráltatók, hogy a' bogár nagyon el nem hatalmazhatik; ezen módok közé kiváltképen számoltatik: a) azon kell iparkodni, hogy a' fenyves - kiváltképen a' lúczfenyő erdők tisztán tartassanak, az az hogy azokban elaggott, hanyatlásnak indult fa ne találtassék; b) hogy minden szél és hó által történt törések gondosan takarítottassanak - ki az erdőből, 's általában minden száraz fa a' vágásokból kitisztítassék; c) a' levágott fa ne hagyatassék egész nyáron át az erdőben, hanem az annak idejében kihordattassék; d) hogy tuskókat ne hagyjanak, és ha csakugyan azokat használni nem akarják, legalább földig be, hámoztassanak-le. e) Mivel a' Kéregbogárnak nedvesség és hideg ellenére van, ezek pedig legtovább tartathatnak - fel árnyasban, tehát az főszabály legyen, a' lúczfenyő erdőket oly sűrű állásban tartani, mennyire csak lehet; ez által egyszersmind a' szél ereje is megkevesesítetik, mely a' lúczfenyő gyökereinek elszakadását, 's a' törzsöknek betegeskedését eszközölni, 's az által a' Kéregbogarakat oda csalogatni szokta. Midőn pedig már az erdőséget ellepte, tehát akkor legjobb mód, hogy a' meglepett fák azonnal kivágattassanak, rögtön az erdőből kihordattatván, lehántassanak 's a' kérgök megégettessék. E' végre a' fenyveseket időről - időre gondosan kell megvizsgálni. Ezen bogár szaporítását legjobban lehet azzal is korlátozni, ha a' fákat rögtön, a' mint a' bogár beléjük kapott 's tojásait tojni kezdi, kivágják. A' fák levágását és kihordását legjobb egy hűvös, essős, homályos és szeles időben véghez vinni, mivel akkor a' bogár ki nem röpül, mi jó időben a' fa mozgatása mellett könnyen megtörténhetnék. Mivel ezen bogárnak is mint egyéb férgeknek 's a' t. szintűgy ellenségei vannak, tehát tanácsos, hogy az utánna leskedő, szaporodását kevesítő állatok lúczfenyvesekben, mennyire csak lehet, tenyésztessenek. Ezen állatok közé tartozik: a' denevér, verebek, fecskék, barázda billegők 's a' t. Ezek leginkább a' már kifejlett bogárnak ártanak, ellenben a' kakuk, harkály,

büdösbanka, közönséges fakúsz (Baumlauser, Picus), nyaktekerő, 's a' t. lárvák után olálkodnak, 's ezen okból a' kéregbe vagdácsolnak 's a' lárvákat kihúzzák. Mind ezen veszedelem magától is szokott megszűnni, ha tudni-illik az időjárása a' bogár nevekedő számának és véghet- len szaporodásának gátot vet; ez különösen akkor törté- nik, ha p. o. párosodás, tojás és kiváltképen az egész kifejlődés ideje alatt, tartós essőzések és szelek támad- nak, hangyak és más férgek a' kéreg alatt táplálódnak 's az előbb nevezett madarak kiöldösik.

Erdőgyuladásról. Kiváltképen a' fenyvesek vannak tűzvésznek kitéve, mivel a' tennek találató gyántás ré- szek által a' tűz tápláltatik, tovább terjesztetik és fentar- tatik. Sokan abban a' balvélemben vannak, hogy forró nyárban és tartós aszályban az erdők önmagoktól is meg- gyuladhatnak. Alkalmatosságot menykő ütések és az emberek vigyázatlansága (ez pedig legtöbb esetekben), szolgáltatnak az erdők meggyuladására. Hogy ezen rettenetes esemény elejét lehessen venni, szigoran kellene arra ügyelni, hogy nyári időben fenyvesekben senki do- hányozni, se szomszédságában a' pásztorok tüzet rakni ne merészeljenek; továbbá nyári hónapokban az erdők- ben hamvat, szenet, szurkot és kulimázt nem kellene égetni, vagy legalább a' szén-szurok - 's a' t. égetőhe- lyeket erdőnek azon részébe helyhezni, hol semmi vésztlől félni nem kellene. Ha azonban minden vigyázat ellenére is tűz támadna az erdőben, tehát annak eloltására azon- nal a' legserényebb rendelkezések tétessenek. Tűz eloltását azzal lehet eszközölni, hogy egy részét a' szélnek álló, tűz által még meg nem lepetett fáknak levágják, a' gyu- ladás hely körül vagy 4 lábnyira a' gyeper felszedettessék, 's ha az idő megengedi, árkok húzattassanak, nehogy a' tűz mohán és száraz leveleken végig tovább harapdozzék. A' kiasott föld az égésben lévő hely felé hanyattassék, mi által a' tűz eloltódik 's egy sáncz támad, mely további terjedésének korlátot vet. Vízpuskák ritkán használha- tók 's legfellejebb a' tűz elnyomása után, a' szén eloltását mozdíthatják - elő. Ellévén a' tűz már oltva, a' helyét még néhány napig őriztetni, aztán pedig az üszköktől 's elmaradott fától megtisztítani, újra felásatni 's a' föld tulajdonságához illő fanemmel beültetni kell.

Felvetése a' faderekak köbös bennékjének *)).

Ha valamely fadereka nagyobb hosszúsággal bírna, mint a' tábla mutat, tehát csak az utolsó oszlop sorban (columna) kimutatott köbösennéket szükség feljegyezni, derék egész hosszából a' fen megjegyzett 24 lábat kivonni 's aztán a' maradékot keresztvonalon felkeresni.

P. o. közép átmérő legyen 20 új, hosszúság 43 láb, tehát a' tábla szerint: **)

1)	24 láb hosszúság	=	52 köbláb	576	Kübúj.
2)	19 — —	=	41 —	744	—

Öszveg 43 láb hosszúság = 93 köbláb 1320 Kübúj.

Ha a' köbújak összeadásnál 1728-nál többet tennének, tehát ezen számmal megkevesbülnek, 's annak helyébe egy lábbal több számoltatik.

A' táblában kimutatott középátmérőt úgy leljük-meg, ha mindkét átmérő, úgy a' derék felső mint az alsó részee összeadódik 's aztán kettővel elosztatik.

P. o. a' felső átmérő = 14 újnyi.

Alsó — = 8 —

Összesen 32 új.

Felosztva kettővel = 16 —

= a' közép átmérőhez.

Ha így a' közép átmérőt megtaláltuk, tehát az egyenes soron addig megyünk végig újunkal, míg a' tőpontos, verticalis sorban oda fen a' talált hosszúságra nem akadunk. Azon helyen aztán, hol a' megmért hosszúság a' megtalált középátmérővel összetalálkozik, találtatik azon szám, mely a' mindenkori köbösennéket lábokban és újakban előadja.

A' tábla szerint tehát, melynek hossza 20 láb, vastagsága (középátmérője) pedig 16 új. — 27 Köblábat és 1574 köbújat foglalna magában.

*) Kőb, Cubus. Bennék, testi dolgok foglalataja, Szhalt.

**) Lab, Szűh. Új, Zoll.

K ö b ö s b e n n é k , h a a

Közép átmérő.

U j

K ö

½ Láb		1 Láb		2 Láb		3 Láb		4 Láb		5 Láb		6 Láb		7 Láb		8 Láb		9 Láb		10 Láb		11 Láb		12 Láb	
Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új
4	75	150	301	451	602	753	904	1055	1205	1356	1507	1657	1808												
5	117	235	471	706	942	1177	1413	1648	1884	2119	2355	2590	2826												
6	169	339	678	1017	1356	1695	2034	2273	2512	2751	2990	3229	3468												
7	230	461	923	1384	2076	2768	3460	4152	4844	5536	6228	6920	7612												
8	301	602	1205	1808	2712	3616	4520	5424	6328	7232	8136	9040	9944												
9	381	763	1536	2304	3456	4608	5760	6912	8064	9216	10368	11520	12672												
10	471	942	1884	2826	4239	5652	7065	8478	9891	11304	12717	14130	15543												
11	569	1139	2278	3417	5126	6835	8544	10253	11962	13671	15380	17089	18798												
12	678	1356	2712	4068	6102	8136	10170	12204	14238	16272	18306	20340	22374												
13	795	1591	3182	4773	7159	9546	11933	14320	16707	19094	21481	23868	26255												
14	923	1846	3692	5539	8308	11077	13846	16615	19384	22153	24922	27691	30460												
15	1059	2118	4236	6354	9531	12708	15885	19062	22239	25416	28593	31770	34947												
16	1205	2410	4820	7230	10845	14410	17975	21540	25105	28670	32235	35800	39365												
17	1361	2722	5444	8166	12252	16336	20380	24424	28468	32512	36556	40600	44644												
18	1526	3052	6096	9168	13872	18504	22648	26792	30936	35080	39224	43368	47512												
19	1700	3400	6800	10200	15300	20400	25500	30600	35700	40800	45900	51000	56100												
20	156	312	624	936	1248	1560	1872	2184	2496	2808	3120	3432	3744												
21	349	698	1396	2094	3141	4188	5235	6282	7329	8376	9423	10470	11517												
22	551	1103	2206	3309	4964	6619	8274	9929	11584	13239	14894	16549	18204												
23	736	1472	2944	4416	6624	8832	11040	13248	15456	17664	19872	22080	24288												
24	984	1968	3936	5904	8856	11808	14760	17712	20664	23616	26568	29520	32472												
25	1215	2430	4860	7290	10935	14580	18225	21870	25515	29160	32805	36450	40095												
26	1455	2910	5820	8730	13095	17460	21825	26190	30555	34920	39285	43650	48015												
27	1705	3410	6820	10230	15345	20460	25575	30690	35805	40920	46035	51150	56265												
28	236	473	946	1419	2128	2837	3546	4255	4964	5673	6382	7091	7800												
29	505	1010	2020	3030	4545	6060	7575	9090	10605	12120	13635	15150	16665												
30	783	1566	3132	4701	7052	9403	11754	14105	16456	18807	21158	23509	25860												
31	21070	42140	84280	126420	189630	252840	316050	379260	442470	505680	568890	632100	695310												
32	21367	42734	85468	128202	192303	256404	320505	384606	448707	512808	576909	641010	705111												
33	21673	43346	86692	129984	194976	259808	324009	388210	452411	516612	580813	645014	709215												
34	3260	6520	13040	19560	29340	39120	48900	58680	68460	78240	88020	97800	107580												
35	585	1171	2342	3513	5270	7036	8802	10568	12334	14100	15866	17632	19398												
36	920	1840	3680	5520	8280	11040	13800	16560	19320	22080	24840	27600	30360												
37	1264	2528	5056	7584	11376	15168	18960	22752	26544	30336	34128	37920	41712												
38	1617	3234	6468	9702	14553	19404	24255	29106	33957	38808	43659	48510	53361												
39	4252	8504	17008	25512	38268	51024	63780	76536	89292	102048	114804	127560	140316												
40	624	1248	2496	3744	5592	7344	9096	10848	12600	14352	16104	17856	19608												
41	4006	8012	16024	24036	36052	48068	60084	72100	84116	96132	108148	120164	132180												
42	41396	82792	165584	248376	372564	496752	620940	745128	869316	993504	1117692	1241880	1366068												
43	69	138	276	414	621	828	1035	1242	1449	1656	1863	2070	2277												
44	479	957	1914	2871	4306	5741	7176	8611	10046	11481	12916	14351	15786												

f a d e r e k a h o s s z ú.

13 Láb		14 Láb		15 Láb		16 Láb		17 Láb		18 Láb		19 Láb		20 Láb		21 Láb		22 Láb		23 Láb		24 Láb	
b		ö		s																			
Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új	Láb	Új
1	231	1	382	1	532	1	683	1	834	1	984	1	1135	1	1286	1	1437	1	1588	2	11	2	161
1	1333	1	1569	2	76	2	312	2	547	2	783	2	1018	2	1254	2	1490	2	1725	3	233	3	468
2	952	2	1291	2	1620	3	241	3	581	3	920	3	1259	3	1598	4	210	4	549	4	888	4	1227
3	816	3	1278	4	11	4	473	4	934	4	1396	5	130	5	691	5	1053	5	1515	6	248	6	710
4	925	4	1528	5	403	5	1006	5	1608	6	483	6	1086	6	1689	7	564	7	1167	8	42	8	645
5	1279	6	314	6	1077	7	112	7	875	7	1638	8	673	8	1436	9	471	9	1234	10	269	10	1032
7	150	7	1092	8	306	8	1248	9	462	9	1494	10	618	10	1560	11	774	11	1716	12	930	13	144
8	993	9	405	9	1545	10	957	11	368	11	1508	12	920	13	332	13	1472	14	884	15	296	15	1436
10	354	10	1710	11	1339	12	967	13	596	14	224	14	1581	15	1209	16	838	17	467	18	95	18	1452
11	1687	12	1551	13	1415	14	1279	15	1143	16	1007	17	871	18	735	19	600	20	464	21	328	22	192
13	1538	14	1656	16	46	17	165	18	283	19	401	20	520	21	638	22	757	23	875	24	993	25	1112
15	1633	17	297	18	688	19	1080	20	1471	22	135	23	526	24	918	25	1310	26	1701	28	365	29	756
18	245	19	929	20	1612	22	508	23	1251	25	207	26	890	27	1574	29	530	30	1213	32	169	33	852
20	830	22	97	23	1091	25	358	26	1352	28	618	29	1613	31	879	33	146	34	1140	36	407	37	1401
22	1661	24	1257	26	853	28	449	30	45	31	1369	33	965	35	561	36	1490	38	1067	40	645	42	222
25	1008	27	952	29	897	31	841	33	786	35	731	37	675	39	620	41	565	43	510	45	454	47	399
28	590	30	902	32	1214	34	1526	37	110	39	432	41	744	43	1056	45	1368	47	1680	50	264	52	576
31	436	33	1135	36	105	38	803	40	1501	43	471	45	1170	48	140	50	839	52	1537	55	507	57	1205
34	518	36	1621	39	997	42	372	44	1475	47	851	50	226	52	1329	55	705	58	80	60	1183	63	559
37	845	40	644	43	443	46	242	49	42	51	1569	54	1368	57	1167	60	967	63	766	66	565	69	364
40	1416	43	1658	47	172	50	414	53	656	56	898	59	1140	62	1382	65	1624	69	138	72	380	75	622
44	505	47	1209	51	184	54	888	57	1591	61	567	64	1270	68	246	71	950	74	1653	78	629	81	1332
47	1566	51	1022	55	478	58	1662	62	1118	66	574	70	30	73	1214	77	670	81	126	84	1310	88	766
51	1145	55	1100	59	1055	63	1010	67	966	71	921	75	876	79	831	83	787	87	742	91	697	95	652
55	968	59	1441	64	187	68	660	72	1133	76	1607	81	352	85	825	89	1299	94	44	98	517	102	991
59	1036	64	319	68	1329	73	611	77	1621	82	903	87	186	91	1196	96	479	100	1489	105	771	110	53
63	1350	68	1188	73	1026	78	864	83	702	88	540	93	378	98	216	103	54	107	1620	112	1458	117	1296
68	180	73	592	78	1005	83	1417	89	102	94	515	99	927	104	1340	110	25	115	438	120	850	125	1263
72	983	78	261	83	1267	89	545	94	1551	100	829	106	107	111	1113	117	392	122	1398	128	676	133	1682
77	302	83	193	89	83	94	1702	100	1592	106	1482	112	1373	118	1263	124	1154	130	1044	136	935	142	825
81	1595	88	389	94	910	100	1432	107	225	113	747	119	1268	126	62	132	584	138	1105	144	1627	151	420
86	1405	93	849	100	292	106	1464	113	907	120	351	126	1522	133	966	140	410	146	1581	153	1025	160	468
91	1460	98	1572	105	1684	113	69	120	181	127	293	134	406	141	518	148	631	155	743	162	855	169	968
97	32	104	832	111	1632	119	704	126	1504	134	576	141	1376	149	348	156	1148	164	220	171	1020	179	92
102	576	110	355	118	133	125	1640	133	1418	141	1197	149	975	157	754	165	532	173	311	181	89	188	1596
107	1366	116	141	124	645	132	1149	140	1653	149	429	157	933	165	1436	174	212	182	716	190	1220	198	1724
113	672	122	192	130	1440	139	960	148	480	157	—	165	1248	174	768	183	288	191	1536	200	1056	209	576
119	223	128	506	137	789	146	1072	155	1355	164	1638	174	193	183	476	192	759	201	1042	210	1325	219	1608
125	19	134	1084	144	421	153	1486	163	823	173	160	182	1225	192	562	201	1626	211	903	221	300	230	1365
131	61	141	198	151	336	161	473	171	611	181	748	191	886	201	1024	211	1161	221	1299	231	1436	241	1574
137	347	147	1304	158	537	168	1490	179	719	189	1676	200	905	211	134	221	1092	232	321	242	1278	253	507

Faderekak árának felszámolása.

Egy aczarjával		Két kr-jával		Három kr-jával		Négy kr-jával		Öt kr-jával		Hat kr-jával		Hét kr-jával		Nyolcz kr-jával		Kilencz kr-jával		Tíz kr-jával																																																																																																																																																																																																																																																																																											
Köbláb	for.	kr.	Köbláb	for.	kr.	Köbláb	for.	kr.	Köbláb	for.	kr.	Köbláb	for.	kr.	Köbláb	for.	kr.	Köbláb	for.	kr.																																																																																																																																																																																																																																																																																									
2	—	2	2	—	4	2	—	6	2	—	8	2	—	10	2	—	12	2	—	14	2	—	16	2	—	18	2	—	20	2	—	22	2	—	24	2	—	26	2	—	28	2	—	30	2	—	32	2	—	34	2	—	36	2	—	38	2	—	40	2	—	42	2	—	44	2	—	46	2	—	48	2	—	50	2	—	52	2	—	54	2	—	56	2	—	58	2	—	60	2	—	62	2	—	64	2	—	66	2	—	68	2	—	70	2	—	72	2	—	74	2	—	76	2	—	78	2	—	80	2	—	82	2	—	84	2	—	86	2	—	88	2	—	90	2	—	92	2	—	94	2	—	96	2	—	98	2	—	100	2	—	102	2	—	104	2	—	106	2	—	108	2	—	110	2	—	112	2	—	114	2	—	116	2	—	118	2	—	120	2	—	122	2	—	124	2	—	126	2	—	128	2	—	130	2	—	132	2	—	134	2	—	136	2	—	138	2	—	140	2	—	142	2	—	144	2	—	146	2	—	148	2	—	150	2	—	152	2	—	154	2	—	156	2	—	158	2	—	160	2	—	162	2	—	164	2	—	166	2	—	168	2	—	170	2	—	172	2	—	174	2	—	176	2	—	178	2	—	180	2	—	182	2	—	184	2	—	186	2	—	188	2	—	190	2	—	192	2	—	194	2	—	196	2	—	198	2	—	200	2	—

F o g l a l a t.

	<i>Lap.</i>		<i>Lap.</i>
Bogarak Kalendárioma	2	Zelnicze, Prunus padus, Traubenkirschbaum	52
Magcsirázás Kalendárioma	3	Nagy- és kislevelű hársfa, Tilia grandifolia et parvifolia,	
Erdőszeti- Vadászati- Halászati-Kalendárium	4-27	Sommer- und Winterlinde	53
Madárhálót zöldre festeni	11	Lisztés galagonya, Crataegus aria, Mehlbeerbaum	53
Kutyaveszettség okai és ösmertető jelei	13	Barkócza, Crataegus torminalis, Eiszbeerbaum	53
Ragadózó madarakat fogni	15	Vadalmafa, Prunus malus sylvestris, Holzapfelbaum	53
Vadászat felosztása	21	Vadkörtevényfa, Pyrus pyraeaster, Holzbirnbaum	54
Verebeket fogni	23	Somfa, Cornus mascula, Kornelkirschbaum	54
Szénégetés módja	24	Vörösgyűrű, Cornus sanguinea, Hartriegel	54
Kutyafalák' elintézése	25	Noszpolya, Mespilus germanica, Mispel	54
Dróthurkokról nyúlakra	25	Cziprusfenyő, löcziprus, Juniperus sabina, Sadebaum,	
Vadaszabek czélirányos tartása	27	Sevenbaum	54
Dughurkokról madarászathoz	27	Tiszafa, Taxus baccata, Tarbaum	54
Tavi-halászatról	29	Fűzfa, Salix, Weide	55
Halakat elevenen elküldeni	31	Kecskerágó, Eunymus europeus, Pfaffenläppchen	55
Halak dögét, kivált a' potykákét tavakban eltávoztatni	31	Mogyorófa, Corylus avellana, Haselstrauch	55
Szabad-halászatról	32	Varjátóvis, Rhamnus catharticus, Kreuzdorn	55
A' négy lábú vadaknak mülegi-gazdasági-és orvosi hasznukról	36	Galagonya, Crataegus oxyacantha, Weissdorn	55
Vetés és ültetés általi fatenyésztésnek általános szabályai	38	Kökény, Prunus spinosa, Schlehendorn	56
A' vadon termő faemeknek rövid leírásuk; valami művelésükről, tulajdonságaikról, valamint mülegi, mezeigazdasági és orvosi hasznukról	43	Bodzafa, Sambucus, Hollunder	56
Tölgyfa, kocsánytalan, Quercus robur, Traubeneiche	43	Fürtös bodza, Sambucus racemosa, Berghollunder	56
Cserfa, Quercus altera tenerius dissecta, Raseneiche	43	Kutyafa, Rhamnus frangula, Faulbaum	56
Kérges és sima Szilfa, Ulmus sativa et campestris, rauhe und glatte Ulme	44	Ostorménfa, Viburnum lantana, Schlingenbaum	56
Bikkfa, Fagus sylvatica, Buche	44	Kányafa, Viburnum opulus, Schwalbenbeerstrauch	57
Körösfafa, Fraxinus excelsior, Esche	45	Fagyalka, Lignustrum vulgare, Rheinweide	57
Közönséges és jókori Juharfa, Acer pseudo-platanus, et acer platanoides, gemeine und Spitzahorn	45	Borboja, Sóska, leánysom, Berberis vulgaris, Sauerdorn	57
Fodorjávör, Acer campestre, Rastholzer	46	Kutyacseresnye, Lonicera xylosteum, Hedekirsche	57
Jegenye fenyő, fejtér fenyő, Pinus abies, gemeine Tanne	46	Bábosloncz, Lonicera periclymenum, Geißblatt	57
Láczfenyő, Pinus picea, Fichte, Pechtanne, Rothtanne	47	Magyalfafa, Ilex aquifolium, Etecpalme	57
Vörös fenyő, Pinus larix, Lerchenbaum	47	Hajlár, Seprőjeneszter, Spartium scoparium, gemeine Pflume	57
Erdei fenyő; Pinus sylvestris, Föhre, Kiefer	47	Iszalag, vörös ebszóló, Solanum dulcamara, Bitterjüß,	
Boróka, gyalog fenyő, Juniperus communis, Wachholzer	48	Ulpranke	57
Gyertyánfa, Carpinus betulus, Hainbuche, Weißbuche, Hornbaum	48	Repkény, Hedera helix, Epheu	58
Mezges és hamvas égerfa, Betulus alnus et glutinosa, Esze, Eller	49	Iszalagbence, venikeiszalag, Clematis vitalba, Waldrebe	58
Nyírfa, Betula alba, gemeine Birke	49	Fagyöngy, Viscum album, Mistel	58
Vörös berekenye, piros kutyacseresnye, Sorbus aucuparia, Vogelbeerbaum	50	Csippkafa, Vadrózsa, Rosa villosa, Hagebuttenrose	58
Szelid berekenyefa, Sorbus domestica, Spierlingbaum	50	Hangafa és gombos hanga, Erica vulgaris et tetralix	58
Ákászfafa, Robinia pseudo-acacia, unächter Akazienbaum	51	Fekete áfonya, Vaccinium myrtillus, Heidelbeerstrauch	58
Vadgesztenye, Aesculus hippocastanum, Roskastanie	51	Vörös áfonya, Vaccinium vitis-idaea, Preiselbeere	59
Fejtér-fekete és rezgő nyárfa, Populus alba, nigra et tremula, die Silber-schwarze und Zitterpappel	51	Törpe viaszbura, Myrica gale, Kerzenbeerstrauch	59
Vadcserecsnye, Prunus avium, milder Kirschbaum	52	Mocsári rozsdabura, Ledum palustre, Kienporst	59
		Sárga festőfű, nyúlrekettye, Genista tinctoria, Färberginster	59
		Farkashárs, Tetüfa, Daphne mezereum, Kellershals, Seidelbast	59
		Iglicze, Szamártóvis, Ononis spinosa, Hauhechel	59
		Közönséges és hamvas szederj, Rubus fruticosus et caesius, Brombeerstrauch	59
		Medveszóló, Arbutus uva-ursi, Sandbeere	59
		Egyes fák's egész erdők betegségeikről és megromlásukról	60
		Felvetése a' faderekak köbösbennekjének	63

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

